

Laten we
vader
eruit gooien

Mary Dorna

In dezelfde reeks zijn reeds verschenen :

Felix Timmermans

BIJ DE KRABBEKOKER – 5de druk

IK ZAG CECILIA KOMEN – 6de druk

ANNA-MARIE – 16de druk

Leonhard Huizinga

ADRIAAN EN OLIVIER – 23ste druk

Lode Zielens

MOEDER, WAAROM LEVEN WIJ? –
12de druk

Ina Boudier-Bakker

ARMOEDE – 18de druk

STANDAARD UITGEVERIJ
Antwerpen/Amsterdam

Het werk van Mary Dorna past op twee manieren in de traditie van de Nederlandse literatuur. Zij behoort tot het rijtje schrijvers dat telkens weer opduikt om een mentaliteit van relativerend, humoristisch realisme aan te duiden (Nescio, Willem Elschot, S. Carmiggelt, Gerard Kornelis van het Reve) en zij is ook een van de eerste vertellers-per-cursiefje die van een vorm van journalistiek een literair genre hebben gemaakt.

Laten we vader eruit gooien is de eerste bloemlezing uit haar hele produktie: vier sinds vele jaren uitverkochte boeken.

Laten we vader eruit gooien is van meet af aan een succes geweest en heeft Mary Dorna een grotere bekendheid gegeven dan zij ooit tevoren had.

Laten we vader eruitgooien

Mary Dorna
Laten we
vader
eruitgooien
Roman

1979
P.N. VAN KAMPEN & ZOON
AMSTERDAM
STANDAARD UITGEVERIJ
ANTWERPEN

Omslagontwerp : Nico H. Visscher
Typografie : Alje Olthof

5^e druk 1979
© N.V. Scriptoria, Antwerpen
Verantwoordelijke uitgever :
N.V. Scriptoria, Belgiëlei 147 Antwerpen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher

Wettelijk Depot : D/1979/0034/305
ISBN 90 02 14161 0

BELEEFD VERZOEK

In geen enkel opzicht had ik het ooit mijn vader naar de zin kunnen maken ; ik behoorde niet tot het soort kinderen dat hij mocht, innerlijk en uiterlijk niet. Hij hield van rustige, gematigde kinderen en mensen met ernstige en behoorlijke gezichten en kapsels, kinderen die het tot iets zouden brengen en mensen die het tot iets gebracht hadden in de maatschappij. Mijn wanhopige luide huilbuien vond hij al even onuitstaanbaar als mijn niet te stuiten lachaanvallen, hij begreep ze beide niet, hij kon zich niet voorstellen, dat er dingen bestonden waar je zo waanzinnig om huilen of zo uitbundig om lachen moest. Mijn vader heb ik trouwens zelf nog nooit zien huilen en lachen deed hij heel spaarzaam met de lippen op elkaar en dan leek het nog of het hem moeite kostte. Soms werd het groen van zijn ogen even wat blauwer, en dat was zijn manier van lachen ; het stond heel mooi, maar het was meestal niet voor mij bestemd. Hij kon me met zulk een koude en misprijzende blik aankijken, vooral bij de woeste huilbuien, dat ik me tot een niets voelde ineenschrompelen en uit armzalige reactie tot de ergste brutaliteiten overging, die het hele gezin met afgrijzen als een soort heiligschennende en revolutionaire taal aanhoorde: 'Laten we die vent er toch uitgooien,' stelde ik brullende mijn kleine bevende moeder voor, 'hij vindt het toch niks prettig bij ons en laten we gezellig kamers gaan verhuren zoals bij Jopie Kuyl, daar hebben ze altijd plezier en de heren brengen van alles mee voor Jopie's moeder en zij heeft een vader, nou, die heeft pret voor tien, als hij zijn borreltje maar heeft. Wat hebben we aan zijn geld — of je nou samen met Daatje kookt voor ons viere of voor twaalf mensen; Jopie's moeder zegt dat het op de grote hoop veel gemakkelijker en goedkoper gaat. Laatst hadden ze geen kolen meer,

toen heeft Jopie's vader een tree uit de trap gezaagd, toen moesten ze allemaal zo leuk springen om bij de straatdeur te komen.' Ik hilde al niet meer, maar lachte door mijn tranen heen bij de herinnering aan de aparte stookvoorziening in den huize Jopie.

'Laat ze haar gezicht gaan wassen,' reageerde mijn vader kil, 'en doe in 's hemelsnaam een lintje of een kam in dat kapsel van Piet de smeerpoets en wanneer ze dan weer aan tafel komt, moet ik weten waar die Kuyls wonen.'

Mijn kapsel was mijn zwakke punt, mijn haar wilde niet langer worden dan een eindje over de oren en ook dit was niet naar de smaak van mijn vader. Alle nette meisjes van een jaar of dertien droegen toen een of meer vlechten of iets dat met een strik werd opgenomen op de rug. Maar hierover had ik al zoveel te horen gekregen, dat ik langzamerhand voor dit onderdeel van mijn minderwaardigheidscomplex onverschillig was geworden. Erger werd het geval Kuyl.

'Je kunt me doodslaan,' riep ik akelig sensationeel, 'of naar een inrichting sturen' (met dit laatste werd ik soms tot mijn grote angst als schrikbeeld der toekomst gedreigd – ik heb nog altijd een akelig en duister visioen van 'de Kruisberg', die ergens in de Achterhoek moet liggen), 'maar ik vertel niet waar de Kuyls wonen, nooit, nooit, nooit.' En moekie zei zuchtend op de slaapkamer terwijl ze mijn gezicht fris maakte en met eau de cologne mijn brandende wangen bette en ook nog met een soort schijnbeweging probeerde een lintje ergens in mijn ragebol vast te maken: 'Zie je nu wat je met je drift hebt bereikt. – Nu kan je niet meer met Jopie Kuyl omgaan. Van die trap en die borrels wist ik ook niets af. Het lijken toch wel vreemde mensen.'

Mijn vader kwam toch niet te weten waar de Kuyls woonden, want Jopie's moeder noemde zich nog steeds aldus naar haar eerste of tweede man waarvan ze gescheiden was, terwijl volgens de burgerlijke stand dit chaotische

gezin d'Ersigny heette naar het tegenwoordige gezinshoofd, de vrolijke heer met de borreltjes; deze verloochende echter zijn mooie oude naam voor de rekeningen die hij niet betalen kon en zo noemde het hele geval zich dan Kuyl. Tegen Jopie zei ik echter, zich als Jolanthe d'Ersigny voor te stellen wanneer ze mijn vader mocht ontmoeten en zo liet ik de Kuyls in het Niets verdwijnen; want is iemands bestaan niet gelijk aan het 'levende lijk' van Tolstoi's toneelstuk, wanneer zijn naam noch in het telefoon-, noch in het giro-, noch zelfs in het adresboek voorkomt? – en dat was het geval met de naam Kuyl, die in geen dezer bijna gewijde registers onzer hedendaagse geordende maatschappij te vinden was; wel de naam d'Ersigny, maar dat kon mijn vader niet weten, toen hij de halve avond naarstiglijk op zoek naar de ommeuze naam Kuyl toog.

Tante Cornelia met de twee nichten van moeders kant kon ik niet zo gemakkelijk naar het grote onbekende Niets laten verdwijnen. Ze kwamen maandelijks één à twee maal over uit Oudewater. Ook Tante Cornelia was niet met mijn kapsel tevreden: 'Gut, wat ziet dat kind van jou er wild uit,' herhaalde ze tot in den treure om het andere bezoek. Maar de nichten waren toch wel het ergste. Eerstens bezaten ze vlechten – lange, dunne vlechten van een onbepaalde kleur, iets als groene poeder; ten tweede waren ze waanzinnig trots op deze wankleurige aanhangsels; en ten derde was alles in Oudewater volmaakt: Oudewater zelf, het rundvlees, de dienstboden, en last but not least tante met de dochters. 'Ank wordt nu vlug kwekeling en Lien zit al in de derde van de H.B.S., wat een taaie rollade hebben jullie hier en ik zeg altijd, mooie kruimige aardappelen, al zijn ze van de klei, krijg je toch alleen maar bij ons in Oudewater.' Daarbij aten ze porties van ons taaie vlees en onze 'glazig' genoemde aardappels, waarnaar ik met open mond keek en waar ik helemaal naar van werd en het is tot mijn grote ver-

ontwaardiging voorgekomen, dat er voor mij geen stukje pudding meer overbleef. 'Hoewel, je maakt de beste pudding met wat meer eieren en aan room moet je ook nooit sparen.' Lien uit de derde van de H.B.S. was zo oud als ik en ik zat in de eerste en naar aanleiding van dit feit kwam stereotiep de medelijdende vraag: 'Zijn háár (met de vinger naar mij wijzend) 'proefwerken nog altijd zo slecht?' Soms ging ik opzettelijk woest met de sauskom zwaaien, opdat Anks en Liens en tantes provinciaal-stijve, kraakheldere, met veel stijfjel gesteven japonnen per ongeluk een paar bruine jusvlekken zouden krijgen. 'Wat is dat kind toch onhebbelijk wild en ongemanierd' – ze waren doodsbang voor jusspatjes. Eigenaardigerwijze bleef de vermaning van mijn vader zeer mat, terwijl hij anders bijna overdreven op goede tafelmanieren lette. Mijn vader nam ongeveer evenveel notitie van tante en nichten, of ze een hinderlijk soort grammofoon waren of een radio die men uit beleefdheid niet kan afzetten, hoe onuitstaanbaar de swing en de jazz en verdere onderhoudende muziek ook zijn mogen. Soms trok hij even onwillig zijn mondhoeken naar beneden – bij hem een teken van uiterste geprikkeldheid – als Lientje en Ank en tante Cor niets dan onaangename dingen zeiden, terwijl ze bij ons op bezoek waren en moekie met hoogrode gloeiende wangen haar verwanten bezighield met conversatie, schotels aanbieden en gelijk geven, wat ik nog het ergste vond. En niet genoeg dat ze op gezette tijden onvermijdelijk terugkwamen als verkoudheid, voorjaars schoonmaak en muggen, op een mooie meidag brachten ze ook nog een zekere Hannes mee. Hannes, de verloofde van de zestienjarige Ank met de schrale vlechten, die vanaf dit keerpunt in haar leven tot een knotje in haar mollige nek opgerold werden. Hannes bezat een vooruitstekende adamsappel, die nare naam, een graad, en was bezig een tweede graad te halen. De hele familie van Hannes had dat gedaan, graden gehaald. In mijn

onverstand trok ik hieruit de conclusie, dat ze allemaal te kleine keelgaten hadden en ik vroeg of ze zich zo geregeld verslikten. Maar het waren geleerdheidsgraden, geen graten, zoals de Tantesfamilie met diepe minachting voor mijn onwetendheid mededeelde. 'Wat blijft dat kind achterlijk, hè,' insinueerde tante, 'geen wonder dat dat haar van haar nou maar niet verder groeien wil. Als je niet beter wist, zou je zeggen dat ze zo van de zigeuners kwam.'

Hoewel ik dit laatste een geweldig compliment vond, waren mijn ouders niet tevreden met deze kwalificatie van mijn onmaatschappelijk uiterlijk.

'Het heeft een voordeel,' merkte mijn vader plotseling tot mijn stomme verbazing op – het was voor 't eerst dat zijn opinie over mij in enig opzicht gewijzigd werd –, 'ze kan direct elke dag haar hele hoofd met haar en al wassen, net als een jongen. Ik houd niet van stoffig haar.' De nichten en tante protesteerden ongewoon hevig en vonden eenmaal per drie maanden je haar wassen meer dan genoeg, maar mijn vader herhaalde droog: 'Nee, stoffig haar vind ik onsmakelijk' en keek met een vage blik naar de vlechten en knotjes.

Om het echec met het haar goed te maken, werd een loflied op Hannes aangeheven, op zijn deftige afkomst: 'Hij is van eerste familie,' zijn knapheid en zijn beginselvast karakter: 'Als eerstejaars student werd hij direct geheelonthouder – hij kon niet tegen dat ruwe ontgroenen – en nooit heeft hij meer een druppel sterke drank geproefd.' Hannes staarde met waterige ogen in de verrukte van nicht Ank en vertelde op een toon of hij in trance verkeerde, dat hij vergeestelijkt leefde, vegetariër en estheet was en sinds vijf jaar drankvrij. Hij herhaalde met zulk een pathos: 'Nooit zal ik meer een druppel drank aanroeren,' alsof het heil der mensheid hiervan afhing. Zonder enige overgang declameerde hij zonder de minste gêne het 'Du bist wie eine Blume', dat was op Anke bedoeld. En toen kon ik het niet

meer uithouden: 'Jopie Kuyl heeft werkelijk een gezichtje als een bloem en niet als een rode kool, haar vader is frenoloog of zoiets en zo vreselijk ethisch' (ik verwarde twee nogal vijandige begrippen) 'dat hij de onderste traptree niet mooi meer vond, herinner je je wel, vader, maar ze krijgen een nieuwe van mahoniehout.' (Bij ongeluk gebruikte ik het goede woord, want was het trapzagen niet een 'ethische' handeling ten nutte en ter verwarming van zijn hele gezin geweest?) 'En,' eindigde ik na een onheilspellende pauze, 'er is nu letterlijk niemand bij de Kuylen die smakt bij zijn eten.' Want Hannes, die geweldige porties kool en aardappelen naar binnen werkte, smakte – duidelijk en voor iedereen hoorbaar. Misschien een slechte gewoonte bij het vele studeren en abstracte denken opgedaan. Of een rest van een nog niet overwonnen dualisme, een kleine wraak van zijn fysieke constitutie van 'de oude Adam' tegen het dit fysiek ergerend proces van 'vergeestelijking'. Hoe dit ook zij, mijn vader en ik hadden elkaar direct aangekeken bij dit stellig niet-vergeestelijkt geluid. Ik voor mij gaf er niet zoveel om als aardige eenvoudige mensen aan het smak-euvel leden, doch mijn vader vond het althans voor maatschappelijk-gearriveerden bijna met een misdaad gelijkstaan. Overigens had ik het woord frenoloog die middag bij de leraar voor natuurlijke historie opgepikt, die buiten zijn programma was gegaan bij de beschouwing van de menselijke schedel (de verwonderlijkste schaal ter wereld, had hij duister gezegd). Soms onthield ik de raarste woorden, terwijl het gewone lesrooster dát voor me bleef, wat de naam oorspronkelijk aanduidt: een rooster waar alles doorheen valt.

Onverstoortbaar smakkende gaf Hannes een cursus in de frenologie, met moeilijke woorden als dolichocefalen en brachycefalen (ter verduidelijking wees hij op zijn eigen al te langgerekt hoofd en de brede – steeds somberder wordende – schedel van mijn vader), ondertussen smachtend en be-

wonderend aangestaard door zijn aanstaande schoonmoeder, schoonzusje en verloofde, die er wel even weinig van begrepen als ik. Doch de eer van den huize van Kuyl & Co. was gered. 'Moeilijk, hè vader,' zei ik. 'Daar doet Jopie's pa nou in.' Toch wilde ik mijn vader volstrekt niet voor de gek houden, vooral nu hij het ditmaal eens voor me had opgenomen. Vol bewondering keek ik naar hem – zulk een trots sterk man, zoals hij daar zat en at en dat pedante domme gekakel rustig over zich heen liet gaan. Natuurlijk had ik altijd graag gewild, dat hij me wel mocht en ik begreep volkomen mijn moeders antwoord: 'Och, spreek toch zo'n onzin niet,' wanneer ik haar in vertwijfelde buien voorstelde vader in de steek te laten, omdat hij het volgens mij niet prettig bij ons vond, liever bij z'n bittervrienden zat en eigenlijk een hekel had aan ons gezelschap. (Er bestond blijkbaar een groot verschil tussen een 'stille dronk', waarvan Jopie's vader verdacht werd en een nette solide bittertafel.)

Toch had ik, als 't er op aankwam, nooit een vader als die Jopie Kuyl willen hebben, zo gezellig en gemakkelijk hij ook was. En die inval van de frenoloog had ik bedacht om Hannes te intimideren. Maar Hannes was niet te intimideren, daar hadden hij en zijn familie te veel graden voor en zijn gesmak scheen hij, zelfingenomen als hij was, zelf niet eens te horen.

Toen hij de schedel van mijn vader wilde gaan meten, die hem blijkbaar sterk fascineerde, stond deze op en zei beleefd niet langer te kunnen blijven wegens een dringende conferentie. Hij waarschuwde Hannes ernstig voor de pudding: er was een beetje marasquin in. Die middag kreeg ik eindelijk eens een behoorlijke portie 'podding' (zoals men in Oudewater zei), want tante en nichten aten nu ook nooit meer iets waar 'drank' in zat; ze spraken het woord met zoveel afgrijzen uit alsof de geurige marasquin het gevaarlijkste vergif ter wereld was.

Daar ik toevallig nog even langs het kantoor kwam, zag ik dat de dringende conferentie van mijn vader bestond in het roken van een sigaar en het lezen van de 'Max Havelaar'.

Toen vatte ik het plan op, dat wellicht vreselijke, in elk geval afdoende resultaten zou hebben. Ik vroeg onze goe-dige boekhouder met zijn fraai handschrift een zin voor mij op te schrijven; een enveloppe (naam en adres van mijn vader erop gedrukt) en een postzegel gaf hij mij erbij op mijn dringend verzoek. Zelf bracht ik de brief naar de bus.

De zin luidde: *Verzoeken beleeft van verdere bezoeken verschoond te blijven.*

Vier heerlijk-rustige weken gingen voorbij zonder een spoor van de Tantesfamilie. Vader had al eens terloops gezegd: 'Komt Oudewater niet meer opdagen?' Moekie, die altijd doodsbang was niet vriendelijk en hartelijk genoeg geweest te zijn, merkte beschroomd op tegen mijn vader: 'Was je niet een beetje erg stijf, een beetje erg correct de laatste keer?' 'Ik kan ze toch niet om de hals vallen,' antwoordde mijn vader en de voorstelling van deze omhelzing was zo raar, dat ik in een van die gelaakte lachbuien verviel, waarvan ik reeds meedeelde hoezeer ze de afkeer van mijn vader opwekten. 'Lach niet zo onnozel en vooral niet zo hard,' liet hij er dan ook op volgen.

Tot ik enige tijd later in de zeldzame gelegenheid werd gesteld om te zien, hoe het koele groen in mijn vaders ogen die eigenaardig mooie blauwe nuance kreeg, wanneer hij ergens plezier in had. En hij zei er iets ongehoords nog bij: 'Dat heb je niet onaardig gedaan.'

Tot grote ontsteltenis van mijn moeder vertelde hij dan, hoe hij niets kwaads vermoedend in Oudewater had rondgelopen bij een bezoek aan een vriend en hoe op een winderige hoek van de Hoofdstraat plotseling tante en nichten als furies op hem waren afgestoven. Hij had er niets van begrepen, tot ze hem de verfrommelde en stukgelezen brief toon-

den met het bovenvermelde beleefde verzoek. 'Zo'n kwajongen!' had hij enkel gezegd en even plotseling en woedend als ze verschenen waren, verdwenen ze ook weer. Het begin ener familievete.

Tante en nichten en Hannes zijn hun hele verdere leven kwaad gebleven, aldoor maar kwaad. En ik moest mijn vader plechtig beloven nimmermeer een dergelijk verzoek aan wie ter wereld ook te richten.

'Ditmaal kwam het goed uit,' mompelde hij in zichzelf, 'stel je voor, elke keer die arrogante smakkerd er ook nog bij!' En hij rilde van afkeer.

Zelfs pa kon nog wel eens vriendelijk zijn, wanneer ik alléén met hem te doen had. Met geduldige toegevendheid probeerde hij dan zoveel mogelijk alle vragen te beantwoorden, die ik hem deed; wanneer we zo'n enkele keer met z'n beides waren, kon hij heel aardig uit de hoek komen.

Aan een dezer zeldzame tête-à-têtes bij voorbeeld heb ik het verhaal van de lampeolie-aardappels te danken. Een verhaal als een sprookje: Pa als jongetje op klompen met twaalf broers en zusjes om een grote tafel – met als avondeten een bak aardappels, die in lampeolie gebakken waren. En ergens, in het vijandelijke leven daarbuiten, de vader en moeder van pa met wat koopwaar de boer op – in de nacht kwamen ze doornat thuis en stampten de sneeuw van hun schoenen, en dan werd er koffie gezet...

'Wie bakte die aardappels dan, pa, waarom met lampeolie en kreeg u ook koffie 's nachts?'

'Wel, één van de kinderen van die dertien natuurlijk bakte – en lampeolie – omdat het goedkoper was. Ja, ze kregen allen een kom koffie midden in de nacht.'

'Was u mooi, pa, had u toen ook zo'n breed gezicht en keek u toen al zo stuurs?'

'Ik was een heel behoorlijk kereltje,' antwoordde pa, een beetje in z'n wiek geschoten. En alleen door de gewetensvraag 'Vindt u uzelf aardig?' kwam er een eind aan het belangrijke sympathieke gesprek van die middag.

Maar 's avonds bij het eten, toen ik dat gesprek wilde voortzetten en bij wijze van aanknopingspunt voorstelde: 'Mogen wij ook eens aardappelen in lampeolie eten en mag ik ze dan bakken wanneer u en moes in de bossen gaan dwallen?' zei pa droog en streng als altijd: 'Doe niet zulke dwaze vragen en stop de vetrandjes van je vlees niet onder de kool

weg.' En dit zou een jongetje geweest zijn, dat 's nachts koffie dronk met ouders die langs de weg gebedeld hadden of zoiets?... Dit was een pa, die altijd kalfskoteletjes had gegeten die vooral niet te bruin gebraden mochten zijn. En aardappels in lampeolie – een gerecht uit fantasie en armoede samengesteld? 'Een aardappel behoort kruimig en droog te zijn,' verkondigde pa, 'en nu zijn deze wéér zo glibberig,' voegde hij er met droefgeestige ernst bij.

Waarom kon hij nu niet verder vertellen van dat hutje in het bos en van besneeuwde, door en door koude ouders, waar men 's nachts koffie mee dronk – waarom was het mijmerende, vriendelijke dat zijn ogen zo licht en blauw had gemaakt toen hij van vroeger vertelde, ineens verdwenen – en waarom, waarom toch kreeg hij een kleur toen ik van die olieaardappels sprak, waar de anderen bij waren? – bijna woedend keek hij me aan. Moeilijk was alles te begrijpen – één mens apart was aardig en toeschietelijk, en een paar mensen of kinderen (kinderen ook) bij elkaar werden vervelend of aanstellerig.

Moes was bijna altijd lief – maar moes apart werd al direct een moekie. Moes praatte nog wel eens mee met pa en de anderen, wanneer er iets beroerds met cijfers of zo was. En dan keek ze ook streng, op haar manier dan altijd. Maar met moekie ging je op vrije middagen de stad in, met moekie die in het zwart of grijs was met een lila boeketje viooltjes op en iets van wit aan hals en mouwen. Soms waren de viooltjes écht, waaierachtig rond lagen ze in harig zachte blaadjes. Maar ook wanneer de viooltjes niet koel uit het bos of ergens uit de buurt van Nice kwamen, wanneer ze alleen maar gewone katoenen stengeltjes hadden – ook dan rook moekie naar echte bosviooltjes. En dat was feest – het lichte parfum Wood Violet, het zwart en wit en lila van moekie's kleren en de mooie natuurlijke golf van haar zwarte haar. Ook de hoed was meestal violet. En moekie

hield van dezelfde films als ik, treurige met een vrolijk slot – en zij vond moorkoppen met chocola ook verrukkelijk. Ze was gelukkig helemaal niet geleerd, moekie. Ze was alleen maar iets liefs in zwart, violet en wit, dat ook een beetje bang voor pa was, net als ik – alleen ik wat meer.

Maar dat van de stoffeer- en meubelinrichting begreep ze ook niet... Het is een vrije middag en de viooltjes zijn dit keer écht met groene sappige stengeltjes – en vanmiddag zullen het de moorkoppen zijn. Er is deze week geen treurige film met een vrolijk slot. Of ze zijn allemaal erg vrolijk op de platen buiten en er wordt veel stuk gegooid en met water bespoten – óf het loopt niet goed af en is een levensdrama. En daar kunnen we ook niet tegen, moekie en ik, wanneer alles zo treurig blijft. Bij de moorkoppen zal vandaag iets bijzonders zijn: een nieuwe lunchroom met een orkest van viool, piano en cello. Doch eerst moeten we nog even een boodschap doen – eventjes maar iets uitzoeken... Vandaag had moekie geen nieuw linoleum en matjes met stoelen voor de logeerkamer moeten kopen. Dat past niet bij woodviolets en de kleurensamenstelling die me zo goed bevalt – het zwart, het lila en het wit. O, en hoe ver verwijderd is het van een viool met piano en cello – om van de moorkoppen niet te spreken... Er is een meneer met een heel hoog boord en stof op de kraag van zijn jas – een doodongelukkige meneer, dat kan je zó zien. En al het linoleum en zeil lijkt precies op elkaar – en hoe het ruikt. De geur van de bosviooltjes kan daar niets tegen doen – die is weg. Al het prettige is weg. Het hele leven draait immers om linoleum en zeil. Duizenden soorten, die allemaal hetzelfde lijken. De meneer met de stoffige jaskraag heeft een droge kuch en zegt van alles: 'Een heel fijn patroontje, zeer gedekt en toch levendig.' De stoelen zijn dood, alleen het ongekleurde hout is er met niets erin, geen rug en geen zitting – niets dan gestorven stoelen en linoleum dat zuur ruikt, is er op de we-

reld. 'Voelt de jonge juffrouw zich niet goed?' kucht de arme meneer beleefd – die verschoppeling van een meneer, die 's nachts denklijk in een rol linoleum staande moet slapen. 'Wat mankeert je?' roept moekie verschrikt, 'waarom huil je?' 'Ik w-o-o-r-d hier zo treu-heu-rig,' snik ik met hortende uithalen. 'Ik wil weg...' Later werd dan toch alles nog bijzonder fleurig. In die nieuwe lunchroom waren de moorkoppen van geweldige afmetingen – en de violist speelde niet alleen op heerlijk smeltende manier O, Sole Mio, maar opeens begon hij ook zelf mee te zingen. Het was een erg vriendelijk iemand, want hij glimlachte allerliefst tegen moekie, zodat bij mij direct de vraag opkwam: 'Vind je die niet leuker dan pa – als je nou eens met hem getrouwd was, was ik er dan toch geweest?' Een vraag die moekie verlegen scheen te maken, want ze werd rood, net als pa toen ik vroeg, of we ook wel eens olieaardappels kregen. Die arme meneer van het linoleum was rood geworden, toen ik zei, dat ik treurig werd, en de violist kreeg een kleur, omdat ik met mijn vinger naar hem wees bij mijn vergelijkende vraag... Nu, en later werd ik zelf erg rood en ontzettend verlegen, later, toen moekie aan tantes en andere nare mensen die er niks mee te maken hadden, mijn onbegrijpelijk gedrag (dat zei ze) in de meubelzaak vertelde. – Daar had je het weer: met mij alleen was ze lief en luisterden we samen met bewondering naar O, Sole Mio en scheen het linoleum vergeten te zijn. En nu plaagde ze me, waar de anderen bij waren – de anderen, die er in groeiden en krankzinnige dingen zeiden als: wanneer je later nu eens trouwen zou met iemand van een meubelzaak... zoiets moet je afleren, dat is abnormaal! – Afleren, afleren om je doodongelukkig te voelen, wanneer de ellende van de hele wereld op je neerdaalt. Ja, als je dat kon! Dom, raar en vals waren de mensen eigenlijk. Vals ook – dat had moes niet mogen overbrieven.

En m'n eigen zusje Hetty – had die niet zitten bibberen

en rillen van angst toen ik haar van het spook vertelde. Het spook dat ik altijd 's nachts duidelijk zag, nadat we op de dag wiskunde hadden gehad. Een spook met een lorgnet aan een zwart bengelend koord, dat het van de wiskundeleraar geleend had om mij bang te maken. Hetty kon er niet genoeg van te horen krijgen, zo benauwd was ze. 'Is het wit of zwart?' vroeg ze, 'en zegt het ook iets?' 'Nee, 't was niet wit en zwart ook niet, geelachtig meer, en het keek over de lorgnet heen met uitpuilende ogen, zó...' en ik trok zulk een afgrijselijk gezicht, dat Hetty in haar verbijstering dezelfde grimas maakte. 'En wat zei het – toe, wat zei het, zeg?' Eigenlijk had het niets gezegd voor zover ik me kon herinneren, maar Hetty snakte naar een mondelinge mededeling van het spook. En ze begon al ongelovig te worden toen ik zo lang met antwoord wachtte. 'Misschien heb je wel gedroomd,' opperde ze vernietigend. Had ik daarom 's nachts doodsangsten uitgestaan met een spook dat op geregelde tijden terugkwam? Moest er nu nog aan getwijfeld worden, omdat het toevallig niets gezegd had? En daar ik zo vlug niet iets positiefs aan spookgezegden wist te bedenken, liet ik het abstract balken. 'Het balkte – diep balkte het,' deelde ik de nu ademloos luisterende Hetty mee, 'het riep met lange tussenpozen i-aaa, i-aaa, een hoge i met hele lage a's – vreselijk geluid hoor.' Ergens kraakte een deur en de poes streek in het halfdonker langs onze benen... 'Help!' schreeuwde Hetty, 'o, o ik ben zo bang, ik heb iets raars gevoeld!' en ze liet zich zo maar van de trapeuning glijden, om vlug beneden te zijn, waar pa, moes en de zekerheid waren.

Maar toen de volgende dag diezelfde Hetty met haar vriendinnen gearmd liep, riepen ze allen en zij erbij: 'I-a zegt het spook, i-aaa, i-aaa!' Ze hadden léf, zowel de grote mensen als de kinderen, wanneer ze in de meerderheid waren – en laf waren ze in de minderheid. En ik verheugde me een

beetje over de aardige toevallige uitvinding van léf, laf, die ik 's avonds bij het eten debiteerde, door voor me heen te prevelen léf-laf, léf-laf waar ik zowel pa, moe als Hetty in betrok.

Het jongetje Gijsbertus demonstreerde tenminste zonder meerderheid, heel in z'n eentje een léf, dat ik niet achter hem gezocht had. Gijsbertus behoorde tot de weinige uitverkorenen, wie gratis de zegeningen van het middelbaar onderwijs ten deel vielen. Er was echter een voorwaarde aan dit gunstbewijs verbonden: het gedragboekje van het jongetje Gijsbertus mocht volstrekt nooit en te nimmer onvoldoende in de hoofdvakken vertonen. Een klein kunstje ware het dus geweest een dor, verantwoordelijk bestaan om te toveren in een aantrekkelijk, vriendelijk. Eén dik onvoldoende-tje in wiskunde en Gijsbertus zou in het kleine snoep- en kruidenierswinkeltje van zijn moeder een prinsleven kunnen leiden; er lagen zelfs nog ouderwetse toverballen en doosjes met verrassingen à tweeënhalve cent uitgestald.

Thans ging deze Gijsbertus onbemind en onopgemerkt door een leven van voldoende – geen der kinderen uit de klas bemoeide zich met hem. Hij bezat geen fiets, kon met niets meedoen en 's winters droeg hij geen solide duffelse jases uit een jongeheren-zaak. Zijn pakje was noch groen, noch grijs, noch zwart (ik weet trouwens niet, of het altijd hetzelfde was óf dat hij er verschillende van deze onbepaalde tint bezat). Het glom altijd een beetje, Gijsbertus z'n pakje en toch zag hij er op de een of andere manier wel netjes uit. Niettemin, het was een soort van netheid die zijn klasgenoten niet beviel. Ze plaagden hem wel niet en ze vielen hem ook niet lastig; maar ze lieten hem volkomen links liggen. En door één flinke onvoldoende had hij deze kille eenzaamheid kunnen veranderen in een plezierige snoepwinkelgezelligheid. Alleen de leraren toonden een rare neerbuijgende belangstelling voor hem. Het eigenaardige van Gijs-

bertus vond ik, dat hij zich noch van het een, noch van het ander, onverschilligheid of belangstelling, iets scheen aan te trekken. Soms werd hij alleen een beetje rood op de kaken, een soort blos die ik toen nog niet kende. Zijn gezicht was een kruising van Uriah Heep en Erasmus van Rotterdam. Zo oneerbiedig het ook moge klinken, het was zo. Ik had gelegenheid tot vergelijken door een nogal slechte afbeelding van de geleerde in het geïllustreerde geschiedenisboek, en Uriah lag bij ons thuis in de salon – ik bedoel Dickens' onvolprezen Copperfield.

Dit merkwaardige wezen nu bleek bij een ontmoeting onder vier ogen geweldig mee te vallen. Door een lange begrafenisstoet waren we gedwongen beiden op een hoek van een straat te wachten. Die middag leek hij volkomen Erasmus: slim, geleerd en een klein beetje spottend stond hij naar de vele bloemen en kransen te kijken – vlak naast me. En deze beide raadselen des levens, de ondoorgrondelijke Gijsbertus met de voldoende en de even ondoorgrondelijke dood lieten me alle terughouding verliezen (tevorens had ik geen gelegenheid gehad met Gijsbertus ook maar een woord te wisselen). 'Mooie bloemen, hè', opende ik het gesprek, 'je kunt ze hier ruiken.' 'Ja, wij kunnen ze ruiken', antwoordde Gijsbertus diepzinnig met de nadruk op wij, 'ze hadden ze beter aan de ziekenhuizen gegeven – dood is dood.' 'Maar als ze een engel zijn geworden, ruiken ze het toch?' vroeg ik met vertrouwen. 'Heb jij er al een gezien?' informeerde Gijsbertus droog. 'Wat?' 'Of je al eens een engel gezien hebt?' wenste Gijsbertus hardnekkig te weten. 'Ja, Betsy Schoonenburg had bidplaatjes met prachtige engelen erop, die voor je bidden – en in het museum kan je ze immers ook geschilderd zien.' "t Papier is geduldig en die schilders deden dat maar om iets te schilderen te hebben,' beweerde Gijsbertus op rustige toon – 'ik heb dooien gezien, bij risjes – en dan denk je er anders over – engelen benne fantasie.' En hij zei

het met platte uitspraak, iets dat hij in de klas zorgvuldig had vermeden. ‘Dooien gezien?’ vroeg ik nieuwsgierig, ‘echt gezien – was je dan niet bang?’ – Welnu, deze jonge Gijsbertus, dit voorbeeld op voldoende gebied, speelde het die middag klaar me van alle illusies wat engelen betreft volkomen te beroven. Daarentegen bracht hij me de wetenschap bij, dat bij hem in huis, in dat snoep- en kruidenierswinkelje bij Gijsbertus althans, de doden van een kiespijndoeek werden voorzien – en witte sokken kregen ‘ze’ aan. Neen, bang was hij er ook niet voor; waarom zou hij – ze deden immers niks... Inderdaad, deze jongen had léf. Noch voor doden, noch voor leraren, zowel die der wis- als der aardrijkskunde ondervond hij ook maar enige angst. En mijn spook met lorgnet, waar ik met bescheiden trots van gewaagde, verwees hij direct naar het grote Niets, waar reeds mijn engelen in verzonken waren. ‘Spoken benne ook fantasie,’ zei hij weer met het platte accent, dat hij gedurende de lessen zo goed had weten te vermijden. Engelen of spoken, ‘allemaal flauwe kul.’ Wat niet wegnam, dat de spoken hardnekkig terugkwamen, later, erger dan ooit – in begeleiding van wezens met kiespijndoeeken en witte sokken. Maar de troost der goede engelen bleef voorgoed uit.

• Hij kwam alles van me te weten, de rustige Gijsbertus. Hij luisterde zo prettig kalm toe, zonder te lachen of te spotten – echt iemand om vertrouwen in te hebben. Met dezelfde wijsgerige ernst aanvaardde hij zowel het verhaal van het ontmoedigende linoleum met de droeve stoelen als mijn klacht over het onaangename massa-instinct der menigte: ‘Alléén zijn ze aardig, en met méér hebben ze léf.’ En ik ging op een reuze-manier kwaadspreken over mijn klasgenoten. Maar toen ik van de lampeolie-aardappelen van pa vertelde, kwam er een zonderlinge levendigheid bij hem op. ‘As-je-me-nou,’ verwonderde hij zich opgewonden, ‘ja, je vader zal daar aardappels in lampeolie gegeten hebben.’ Nu was er

tenminste iets dat indruk op Gijsbertus maakte, meer dan alle spoken en meubileerinrichtingen bij elkaar – waarom, begreep ik weliswaar niet goed. Maar ik was zo blij met mijn succes, dat ik het nog flink probeerde aan te dikken: ‘Ja, heus hoor, toen ze met z’n twintigen in een hutje gewoond hebben en z’n ouders uit bedelen gingen en ’s nachts bevroren van de kou thuiskwamen.’ ‘Maar dan was jouw vader ook arm, hè?’ Gijsbertus’ stem was helemaal veranderd – zo interessant scheen hij m’n onthullingen te vinden. ‘Nou, wát arm, hoor, gezellig hè, met zoveel in een hutje te wonen en olieaardappels te eten?’ ‘En ik vind het rot, arm te zijn,’ barstte de eerst zo onbewogen Gijsbertus uit, ‘weet je, waar ze het eerst bij iemand naar kijken? – dát moet je hebben.’ En voor mijn vragend-nieuwsgierige blik maakte hij het veelzeggende, schuivende gebaar met vinger en duim, waar men in de hele beschaafde wereld het geldtellen mee aan pleegt te duiden. ‘Geef mij maar aardappels in natuurboter gebakken,’ voegde hij er nog met deskundige zakelijkheid bij.

Eigenlijk bleef er niet veel over van iemands idealen, wanneer men met een wijs en ervaren persoon als deze Voldoendes-Gijsbertus te doen had. Tegelijk met het engelen- en het aardappelen-ideaal liet hij zelfs dat van zijn eigen snoepwinkeltje erg voor me verbleken. Een stinkwinkeltje noemde hij het, nadat ik er opgetogen de voordelen en de knusse gezelligheid van had opgesomd en hem de raad had gegeven enige onvoldoendes te maken. ‘En als je eens wist, wat voor een gemene rommel erin dat goedje zit – nou ikzelf blijf het niet, alles vergif.’ Hoewel ik een beetje teleurgesteld was door de geheimzinnig-vage analyse der kleurige snoeperijen, die ik steeds met smaak genoten had, vond ik Gijsbertus een geweldig openhartig léftype. Zó van z’n eigen winkel te durven spreken... In gedachten nam ik weemoedig afscheid van de spinnekoppen, toverballen en doosjes met

verrassingen, die Gijsbertus me nu zo tegen had gemaakt.

En van Gijsbertus zelf moest ik nu ook afscheid nemen. Van Gijsbertus met het stille gesloten gezicht – een gezicht dat ik veel later bij beruchte advocaten, Amerikaanse groothandel-lieden en deftige oberkelners herkennen zou – een smoking-gezicht. Overigens wilde hij accountant worden (wat hij fonetisch uitsprak). Ja, dat vond ik een goed idee – een winkel, waar je tenminste alles direct à contant betaald kreeg. ‘God, wat een dom schepsel ben je toch,’ zei Gijsbertus op vertederd medelijdende toon en hij pakte m’n hand. Deze hand nu had nooit de geleerde Erasmus kunnen toebehoren; dit was geen geleerdenhand, maar de klamme, kille van Uriah, de zo bescheiden advocatenklerk. ‘Wil je met me gáán, dan zal ik al je huiswerk maken en misschien kan ik je vóórzeggen óók – en een snoepgoed dat ik voor je heb – het goeie uit de kruideniersafdeling.’ Het was een eervol aanzoek en een edelmoedig aanbod, doch ik wist niet, hoe vlug ik mijn hand uit de koude, vochtige van Gijsbertus terugtrekken zou... Het snoepgoed ging me het meest ter harte, hoewel dat uit de kruideniers-afdeling (het goeie) niet de betovering voor me bezat van het kleurige, onwaarschijnlijk mooie, waar nu ook al mee afgerekend was onder de benaming gemene rommel. Aan het huiswerk had ik eigenlijk niets – of liever gezegd, niets méér; geen leraar gelooft aan wonderen – en met Gijsbertus gáán? Het was wel een prettig verstandig iemand om mee uit te spreken, léf had hij ook, maar met gáán hingen donkere straatjes samen en geheimzinnige afspraakjes op stille plaatsen, wanneer je zin had Old Shatterhand te lezen – en z’n handen voelden zo griezelig aan, nét rauwe kalfslapjes... Maar hij bleef kalm en onbewogen, toen ik verlegen voorstelde op een andere keer nog eens met elkaar wat te praten – dus niet dat met de donkere straatjes en stille plekjes, waar eigenlijk helemaal niet zozeer bij gegáán werd. En alleen aan het flauwe rood

op Gijsbertus' kaken kon men zien, dat er iets in hem omging, de eigenaardige streepachtige blos, die ik ook later (o, later – wist je beter, begreep beter) alleen bij zeer trotse of zeer vernederde mensen bemerkt heb.

De volgende ochtend werd ik door een tergend gelach bij school ontvangen. Gijsbertus, de eenzame Voldoendes-Gijsbertus, stond in z'n glimmend wankleurig pakje tussen de warme duffels van de anderen. Hij was ineens erg in tel gekomen, de toekomstige accountant, en het beviel hem bovenmate, dit populair zijn. Nu had hij ook het gelaat dat volkomen bij zijn klamme handen paste – van Erasmus geen spoor meer – Uriah grijsde breed toen de anderen hoonden: 'Heb maar niet zo'n drukte, je vader heeft langs de weg gebedeld, kwaadspreekster die je bent... aan spoken gelooft ze ook nog – mal spook dat je zelf bent!' En een kind, wiens vader het meubel- en stoffeerbedrijf uitoefende, riep: 'Hád jullie maar een goeie meubelzaak, olieaardap-peleters!'

Nu, ik had de massa weer eens tegen me op een afgrijselijke manier – nadat de enkeling me verraden had, de begrijpende enkeling, wie men zijn vertrouwen geschonken had, voor de zoveelste keer...

Goed, de vakantie was in ieder geval meegenomen, de officiële vakantie in de schoot der familie doorgebracht. Maar ze was niet 'je dat'. Er heerste meestal de een of andere rancune tegen je; óf je was gestraald en men beschouwde je daarom als lucht; óf je had het nog net even gehaald en dan moest je blokken met allerlei aparte bewerkingen om het volgend jaar te kunnen meekomen. Zeker, er konden enige meevallers gebeuren in zo'n vakantietijd: je verloor bij voorbeeld de raar uitgedoste 'familie van buiten' op een der drukste punten der stad, terwijl je het kwartje, waarmee men je omkocht om van je fatsoenlijk gedrag verzekerd te zijn, reeds te pakken had. En wat de andere gebruikelijke ondernemingen in vakantietijd aangaat – ze zouden niet onaardig geweest zijn, wanneer er niet bij het begin van elk zo'n reisje of uitstapje op je hart gedrukt werd, hoe weinig je het deze keer had verdiend en hoe je je goedertieren familie dankbaar moest zijn. Neen, de vakanties waren niet helemaal 'je dat'.

Maar de vrije dagen, die je jezelf in kwistige goedgeefsheid toestond, – o, het hart klopt nog bij de herinnering eraan. Er was altijd zon – in stralend warm licht trillen ze, de vrije dagen, die ik mezelf gaf.

En was er niet steeds een verwante ziel te vinden om ze met me te delen, – een luchtige vriendin, die aan iedereen maling had, of een schuchter verliefde jongeling, die met de waanzinnige moed van z'n veertien jaar alles op het spel wilde zetten? Hoewel ik me een beetje schaamde me met de op die leeftijd ietwat schaapachtig uitziende jongelieden te vertonen, gaf ik deze toch de voorkeur boven m'n boezemvriendin, omdat ik voor de verleiding der fantastisch gekozen geschenken van mijn aanbidders schandelijk bezweek.

‘O, jongetje Gert, ik hoor nog het gerammel van het blikken trommeltje met balletjes dat -- zoals ik nu vrees -- je uit je moeders kast had genomen, zo’n huishoudelijke indruk maakte het. Hoe hard holde je ermee achter me aan, een hels spektakel veroorzakend, -- ik zie nog je opstaande vlasblonde kuif en trouwhartige blauwe ogen en ik hoor je met verlegen stem hijgen: ‘Ik heb nóg iets voor je meegebracht -- mag ik dan mee?’

M’n onnozele twaalfjarige ziel raakt verrukt en vertederd bij het aanschouwen van een glazen penhouder, die met een roodachtig vocht gevuld is, waardoor hij onder de uitbundige stralen der blijde zon voor mij tot een robijnen staaf wordt. Het rammelende busje met versnaperingen tegen zich aandrukkend, mag Gert me begeleiden op mijn tocht door de feestelijk lijkende stad; en ik draag de toverachtige penhouder als een magisch wonder behoedzaam voor me uit.

Maar als boze schimmen doemen thans de twee ooms in m’n herinnering op, de ooms, voor wie ik altijd op mijn hoede moest zijn; de jonge slanke met beige overjas en strooien hoofddeksel en de oude met z’n hoge zijden. Juist op de verrukkelijkste ogenblikken moest ik steeds vrezen, dat één van beiden als een duivel uit de doos voor me oprees.

Daar liep je dus met Gert en onderzocht net de inhoud van het blikken trommeltje. Gert hielp mee onderzoeken, terwijl hij zijn arm als toevallig om je schouder sloeg. ‘Die moet je proberen -- en die en die!’ ried hij ijverig, en je stak er een paar tegelijk in je mond om van alle smaken te genieten. Je knikte juist goedkeurend met je hoofd, want je mond was te vol om te kunnen spreken, -- daar klonk een stropेरige stem naast je: ‘Moet je niet naar school? wat is dat voor een jongen? en waarom geef je geen antwoord?’

Oom Louis, je hebt nu grijzende slapen en je elegante slankheid heeft plaatsgemaakt voor een rond buikje, onder

je eens zo glanzende ogen hebben zich zakjes gevormd en je bent helemaal een beetje door het leven gehavend, – oom Louis, ik háát je niet meer – maar vergeven kan ik je nooit. Je hebt m'n mooiste vrije dagen bedorven door je nieuwsgierigheid en kwaadsprekerij – je hebt me bijna doen stikken toen ik de zalige ouderwetse balletjes van het jongetje Gert op m'n gemak wilde proeven en ik je van schrik niet zo vlug kon antwoorden.

Neen, vergeven zal ik je nooit! Met je onheilspellend: 'Je zult er wel van horen!' verdwijnt je in het verschiets mijner herinnering – doch dat blijft: in het zonnige plantsoentje geurt de hagedoorn zo zoet en lieflijk, de vinken fluiten en overal bloeien madeliefjes en boterbloemen. En Gert, de royale, belooft: 'Vanmiddag gaan we naar de bioscoop – laat die oom van je maar barsten! Ik wou hem nu niks doen, begrijp je, maar als ik hem eens alleen tegenkom – nou!' Het jongetje Gert probeert kwaadaardige ogen op te zetten, die hiervoor te blauw en te kinderlijk zijn.

'Als je hem eens languit in de modder kon laten vallen, met z'n beige jasje,' opperde ik. Gert belooft in elk geval hem iets idioots op z'n rug te spelden.

Mijn aanbieder schijnt rijk te zijn. Nonchalant stelt hij voor iets te gaan gebruiken. Ik wist het niet, Gert, dat je voor de kadetjes en de melk, de bioscoop en de geschenken je hele spaarpot offerde. Later kwam het uit – maar wie denkt aan later onder het inademen van lauwe en verkwikkende junilucht, wanneer de bijen in dronken tuimel van bloem tot bloem gonzen en belegde kadetten en glazen frisse melk op tafeltjes staan, die met plekken zon in plaats van tafellakens gedekt zijn. En hoe gezellig wiebelden de houten stoeltjes op het grint...

Eigenlijk had deze vrije dag hier zijn einde moeten vinden, in het landelijke 'melkhuis' te midden van feestelijke kastanjekaarsen en vlammeende goudenregen. Doch het drama lok-

te, het avontuurlijke cowboy-stuk in het donkere zaaltje, waar zon en zomer geen toegang hadden, maar wel 'personen van allerlei leeftijd'.

En terwijl Gert plaatsnemen neemt, twee voor dertig cent, rijst een eerwaardig hooggehoed hoofd op. 'M'n ouwe oom', fluister ik m'n begeleider verschrikt toe, 'hoe komt die hier?'

Werkelijk, het was jou en je hoge zijden onwaardig, ouwe oom, in dat straatje wat te zoeken. Zulke witharige, statige gentlemen behoren in een leesmuseum te zitten of in een ouderwetse tuinkamer; in dat hobbelig-bekeide volksbuurtje deed je als een vlag op een modderschuit.

Weer echter vergeet ik je, jou en m'n andere bloedverwant, – jullie verzinken volkomen in het niet. Want op het witte doek verschijnt Kansas-Bill. De pianist speelt de 'Intocht der Gladiatoren' – prachtig hard kan hij muziek maken, de man die het orkest vormt. En Kansas-Bill, met schaapsvachten om z'n benen, zit, springt en staat op het ongezadelde paard, schaakt de zeldzaam schone blondlokige dochter des postmeesters, wordt valselijk verdacht van postroof en levert per slot zijn medeminnaar, die de echte dief is, aan zijn sheriff over... hij triomfeert glansrijk, terwijl hij de bekoorlijke Dorothy (ze is niet ouder dan ik, veronderstel ik) op haar lokken kust en bovendien tijd vindt z'n aanstaande schoonvader vriendschappelijk op de rug te kloppen.

Het jongetje Gert heeft me een paar keer in het donker om een zoen gevraagd. Je kon geen slechter ogenblik kiezen, Gertje. Kansas-Bill had een verweerd gezicht met arendsneus en doordringende ogen; z'n handen goochelden om beurten met lasso's, geweren en revolvers en hij reed paard, o, hoe reed hij! Maar jouw wangen, Gertje, waren zo kinderlijk blozend en rond en je had zulke poezelige, dikke handjes. Toch was Kansas-Bill 'aan de kassa verkrijg-

baar'. En je zei alleen maar treurig: 'Daar heb je die kerel met z'n geitevellen...'

En ik merkte hoe je blauwe ogen vochtig werden. Ja, eigenlijk had deze vrije dag ook voor jou zijn einde moeten vinden in het landelijke 'melkhuis', te midden van feestelijke kastanjekaarsen en vlammeende goudenregen...

Thuis had ik nog net tijd de breekbare penhouder, het overschot van de balletjes en het kostbare portret van Kansas-Bill in een verborgen gleuf op de zolder te verstoppen.

'Hij had z'n arm om haar schouder,' hoorde ik de falset van oom Louis, en z'n stem sloeg over van opwinding.

'Ik zag ze juist naar een bioscoop van zeer slecht allooi gaan,' accompaneerde de dreunende bas van 'ouwe oom'.

Geforceerd luchtig trad ik binnen, het ijsig zwijgen tegemoet. Wanneer ze de toverpenhouder en Kansas-Bill maar niet vinden, dacht ik nog even...

Het was hun eigen schuld – dan hadden zij me maar niet naar die kinderpartij moeten sturen. Ik vroeg er niet om (niemand verlangt naar z'n eigen rampspoed) en het geld voor het cadeautje konden ze mij beter geven. Dat jarige kind bezat al drie dozen postpapier en het leek me niet erg origineel om met een vierde aan te komen. Goeie genade, postpapier als verjaarsgeschenk, terwijl de wereld vol mechanieke muizen, mondharmonica's en vuurrode zak-kammetjes was...

Waarom lieten ze het niet aan m'n zusje Hetty over, mijn innemend zusje met de zachte stem; waarom, vraag ik me af, lieten ze dit rustige kind met de vorstelijke houding niet alléén de eer van de familie ophouden?

O, hoe plechtig feliciteerde zij, eerst de pa en de ma en dan de jarige Johanna; hoe voornaam wist zij bij de begroeting direct achter het 'mijnheer' en 'mevrouw' de familienaam te plaatsen: 'Hartelijk gefeliciteerd, mevrouw Van Bieland – hoe maakt u het, mijnheer Veringa?' Met welk koninklijk gebaar reikte zij het handwerkdoosje over; het leek plotseling hoog in waarde gestegen te zijn, het afgrijselijke geschenkje dat ik juist te voren nog met Czerny-études vergeleken had. 'Of je nou een handwerkdoosje of Czerny-études cadeau krijgt, is toch hetzelfde...'

Ze keek me even uit de hoogte aan, mijn knap zusje, dat twee jaar jonger dan ik was. 'Och kind, jij bent nog zo kinderachtig. Dacht je soms dat je bij Johanna met een mondharmonica kon aankomen? Pas maar op, ze zullen het nog eens te weten krijgen dat jij op zo'n ordinair ding speelt. Ik zou me dood schamen...' En Hetty trok een bezorgd gezicht.

'Zeg, zou het niet beter zijn, wanneer ik er helemaal niet

heenging?’ vroeg ik gluiperig. ‘Ik heb één voorgevoel dat er iets gebeurt...’

‘Je moet,’ antwoordde Hetty streng, ‘wanneer je geïnvi-teerd wordt, hoor je erheen te gaan.’ Mijn zusje was zeer voor goede vormen. O, waarom liet men haar niet alléén de dingen opknappen, die met decorum en aangename manieren te maken hebben? Waarom moest ik mee op wegen, die (om een slordige beeldspraak te gebruiken) geplaveid zijn met gouden stoeltjes, waar men over struikelt bij het binnenkomen, en zwarte piano’s met gipsen Mozarts en Wagners erop, die elkaar in diepe verslagenheid gramstorig aanstaren (denkelijk de uitwerking van *Das Blumenlied* en *Les Cloches du Monastère*)? Wanneer ik beter Frans had gekend zou ik tegen m’n zusje gezegd hebben: ‘Tu l’as voulu, Georges Dandin.’

Nu echter, met een zware onvoldoende op taalkundig gebied, hakkelde ik na mijn struikelend entree: ‘Wel *gefeli-teerd*,’ en gaf de linkerhand vaag weg aan iemand die niets met feliciteren te maken had.

Hoe beleefd en welgemanierd bewonderde Hetty de tafel met geschenken, waarvan een zijden parapluutje en een gouden slavenarmband de clous vormden. Het eerste voorwerp noopte mij m’n zusje aan te stoten; zo krankzinnig kwam het me voor dat een regenscherm als geschenk gelden zou. En trots de waarschuwende en smekende blikken van Hetty kon ik niet nalaten welwillend mede te delen: ‘Je kunt voor achtendertig cent armbanden krijgen, die vol zitten met prachtig glimmende stenen – veel mooier dan deze!’

‘Maar die zijn immers niet echt,’ merkte het jarige kind schamper op.

‘Veel echter dan zo’n gewone gordijnring’, was mijn antwoord, dat me het laatste restje achting der aanwezigen ontroofde.

‘Waarom deed Hetty alle spelletjes even behendig, terwijl

ik ze in de war stuurde? Hoe ladylike antwoordde ze op de vraag: 'Welk taartje lust jij?' – 'Geef u me maar wat u wilt.' Ik daarentegen kon het niet afwachten en verlangde vóór me nog iets gevraagd werd: 'Die grote met de abrikoos.' Waarom wisten al die kinderen precies wat ze doen en laten moesten, terwijl ik de ene stommitieit na de andere uithaalde? Ik was de enige die het glas limonade omgooide, en ik joeg het gezelschap een doodsschrik op het lijf door bijna in een grote zuurbal te stikken. En in plaats van verstandig en opgewekt passende antwoorden te geven op de weliswaar ietwat onnozele vragen, die de volwassenen me stelden, verdiepte ik me in de grillige vorm van een wrat op het aangezicht des vragers, oftewel luisterde ik met grote aandacht naar het bijgeluid dat een zeldzaam glanzend gebit van zich gaf, zodat de belangwekkende woorden, die een aldus verfraaide mond uitsprak, voor me teloor gingen.

En nog eens probeerde Hetty de vreselijke figuren die ik sloeg, goed te maken door Le crédo du paysan voor te dragen. Arme Hetty – ze deed hevig haar best; bij de hoge tonen werd ze rood van inspanning en ze accompaneerde zichzelf zó hard, dat Mozart en Wagner ervan trilden. En ik, ondankbaar schepsel dat ik was, in plaats van deze zusterlijke opoffering op prijs te stellen en tenminste blij te zijn dat er één lid van m'n familie de eer ophield, ik wisselde blikken met het jongetje.

En wat voor een onbelangrijk, miezerig jongetje zo op het oog – een jongetje waar niemand zich mee bemoeide, dat geen cadeautjes gegeven had en iets te maken scheen te hebben met een vrouw die het gezelschap bediende.

Misschien keek dat jongetje naar mij omdat het voelde, dat ik eveneens op de een of andere manier outcast was. Maar ik keek naar hem om z'n afstaande oren, z'n glanzende felle ogen, z'n te korte mouwen en z'n versleten blouse; hij trok m'n aandacht omdat hij uit een andere

wereld scheen te komen dan de zelfbewuste, opschepperige overige kinderen. En het beviel me, dit onverschillig voor zich uitkijkende ventje, het beviel me zo goed, dat ik hem plotseling deelgenoot maakte van een vondst. Ik had het portretalbum der familie ontdekt, ja, terwijl Hetty met vibrerende stem de onschuldige genoegens van de landman uitgalmde, duwde ik het zich van niets kwaads bewuste knaapje plotseling het bruidsportret van meneer en mevrouw onder de neus. Hij hield zich goed, de kleine gentleman, hij scheen vroegtijdig geleerd te hebben gevoelens en uitingen te beheersen.

Niet ik aldus. Schande over me – zingende Hetty – verschandaliseerde ouders – meneer en mevrouw van het bruidsportret – ik kreeg de schudlach, zoals ik hem zelf diagnoseerde. Toen hoorde ik iemand angstig informeren of ik aan zenuwtoevallen leed; een dame met een knaagdierachtig uiterlijk was het en haar vooruitstekende tanden werden de oorzaak van het allerverschrikkelijkste, van de eindramp.

Alles had nog goed kunnen gaan – men had mij, omdat ik volgens Hetty last van zenuwen had, in een aardig zijkamertje geïnstalleerd met het jongetje, roomtaart en sinaasappelen, en ik ging me aardig op m'n gemak voelen. Vaag klonken de stemmen van de andere kinderen op de trap naar de zolder, waar ze spelletjes gingen spelen die ik toch steeds verloor.

Welk een jongetje, m'n metgezel – bijna op alles antwoordde hij: 'Meinebiet.' Hiermee wilde hij blijkbaar te kennen geven, dat alles hem zeer onverschillig was – 'een biet gelijk', dit goedkope volksvoedsel bij uitstek. Hij deelde me mede, het zoontje van de eenvoudige vrouw te zijn die aan tafel bediende, een vroegere werkster van het gezin. Men had hem meegevraagd om deze vrouw, die jaren bij de familie in dienst was geweest, een plezier te doen. Zijn te

krap, verschoten kieltje was een aflegger van de zoon des huizes. Op m'n belangstellende vragen: 'Vind je het niet naar dat niemand zich met je bemoeide?, Is het niet eng, een kiel van een ander af te dragen?', op deze en andere gewetensvragen kwam de stoïcijnse repliek: 'Meinebiet.'

En ik vreesde reeds dat ik de belangstelling van dit onverschillig jongmens nooit gaande zou kunnen maken, toen ik op de inval kwam de knaagdierachtige dame met behulp van de sinaasappelschil in de mond te imiteren. Het effect was grandioos, van 'bieten' geen sprake meer. En ik overtrof mezelf in zijn ogen door m'n mondharmonica voor de dag te halen en er een wijsje op te spelen. 'Dat had ik niet achter je gezocht,' verklaarde hij openhartig. 'As m'n vader dronken is, zingt ie zo'n joviel liedje – zou je dat kunnen spelen? Mot je horen:

Laat de kraan dzjiengelaboem
maar openstaan dzjiengelaboem...
want as je dood ben
och dan is 't gedaan...'

En op deze luchtige, zorgeloze raad volgde de wijsgerige overpeinzing dat alles, maar dan ook alles in het koele graf zijn einde vond – zowel de man als de vrouw en het kind...

En zo weinig muzikale talenten ik in groot gezelschap aan de dag legde (even te voren had ik nog per se geweigerd voor het verzamelde verjaardagspubliek 'Die Mühle im Schwarzwald' ten beste te geven) – dit lied kende ik binnen korte tijd. En ook de eenvoudige knaap wilde beproeven of hij de mondharmonica machtig was. Dit stond ik hem welwillend toe en om de stemming bijzonder te verhogen, deed ik de kunst met de sinaasappelschil weer over en sprak de dame malicieus na: 'Hemeltje, lijdt het kind aan toevallen?'

Zo werd ik ontdekt door het hele gezelschap, met de be-

wuste dame vooraan. Het jongetje was plotseling als van de aardbodem verdwenen, en Hetty barstte in tranen uit, toen ze me met de schil in de mond zo oneervol zag staan. Het enige voordeel was, dat ik de pas geleerde uitdrukking ‘meinebiet’ kon toepassen, toen me de toegang tot dit gastvrije huis voorgoed ontzegd werd.

Maar dat was dan ook het enige genoegen, wanneer ik het vrijgevochten ruige lied van de kraan buiten beschouwing laat. Want thuis gaf Hetty, weliswaar onder het storten van hete tranen, een pijnlijk-getrouw relaas der wederwaardigheden van die middag. Onwaarheid sprak ze nooit – onder geen omstandigheden. En zo vielen pêle-mêle de woorden sinaasappelschil, schudlach, mondharmonica en bruidsportret in een doodse, onheilspellende stilte. Op de sinaasappelschil werd de meeste klemtoon gelegd...

Er bestond een bepaalde winkel, waar de echte kruiden voor het augurken-inmaken te krijgen waren. Dus het ging tegen de herfst – en ik had al een nieuwe hoed voor het guurdere jaargetijde, alleen voor de zondag natuurlijk, een heerlijke zwarte pluchehoed. Wanneer je erop blies, dan gingen de haartjes uit elkaar. 's Zondags had je juist niets aan zo'n verrukkelijk hoofddekseel – je moest ermee naar Artis, waar kopermuziek was en angst en wolven, die in smalle tralie-hokken rusteloos op en neer holden. Een dikke eindeloze slang kreeg een kleine witte duif te eten. Niemand begreep, waarom je ineens temidden van de luide trompetmuziek doodmisselijk werd en waarom je een soort zenuwtoeval kreeg en van een witte duif sprak, die nog niet helemaal naar binnen was gegleden, maar bloedig en verminkt telkens in de slangebek terugkwam, met de arme hulpeloze pootjes naar boven. En later op school werd je door een onuitstaanbare jongen die door de neus sprak, verweten, dat je eerst zo opschepperig met een 'pluushoed' in Artis was binnengekomen en dat je later, met de genoemde hoed scheef op 'gejankt' had. Het enige, dat ik doen kon, was hem naspreken met z'n neusklank; doch meteen viel me weer alles in van de duif, die zachte veertjes had gehad, waar je op blazen kon net als bij de pluchehoed. En ik had niet eens meer plezier van mijn geslaagde door-de-neus-spreken-imitatie. De andere kinderen zeiden: 'Spreek Maupie Bokkie nog eens na, je doet het enig.' Maar ik dacht, dat is alles wat je kan en wat aardig gevonden wordt door de anderen, en ik zou de pluchehoed 'door de week' willen op hebben, zo maar – en ik wou ook dat alle witte duiven gespaard moesten blijven en dat het Artis verboden moest worden, zulke lieve zachte dieren aan een rotslang te geven. 'Rotslang' zei ik dan tegen

Maupie Bokkie – en het was helemaal niet op zijn plaats – Maupie leek op een kleine, kwade aap. De kinderen vonden het een fijn woord – zo ineens ‘rotslang’. Later riepen ze het tegen mij, aangevoerd door Maupie Bokkie. Maar de zwarte pluchehoed kreeg ik toch nog een keer op, zo maar in de week. Da zei: ‘Zet je goeje hoed op en doe je nieuwe jekker met de ankerknopen an, dan gaan we kruije hale.’ Hoewel ik het kruiden-halen een plezierig iets vond, had ik me er toch nooit tevoren bijzonder voor mogen kleden. Ik weet niet hoe Da het van mijn moeder gedaan kreeg – doch ze had veel in te brengen. Ze droeg blauw linnen met een wit schort voor ‘gewoon’ en een zwarte japon met witte kraag en manchetten, als er visite was en op zondag en dan ook een kanten schortje – deze laatste kleding scheen ook bij het kruiden-halen te behoren. Ik vond het ongelooflijk deftig zo met Da te lopen; Da had nog een pakje bij zich, dat ze heel vlug uit de bijkeuken haalde, toen we weggingen. Ze liet me op straat in een portiek zien wat erin zat: een licht-blauw vaasje met rose en gele kunstbloemen, een heerlijk geschenk, vond ik, en meteen wist ik, dat het niet alleen om de kruiden ging die middag. ‘Je zult wel zien,’ antwoordde Da op mijn nieuwsgierig gezeur: ‘Voor wie is het, wie krijgt dat?’ Op het vaasje stond in gouden letters ‘Vergeet mij niet’.

In de kruidenwinkel rook het koel en geurig, en ze hadden er ook kruiden tegen ziekte – ik vond het iets heel bijzonders, dat je in dezelfde winkel kruiden voor lekkere augurkjes en tegen galstenen kon krijgen. De kruidenman had alles grijs: grijze bakkebaardjes en een grijze stofjas; en de kruiden waren ook allemaal een beetje grizig. ‘U mot eraan gelove, za’k maar zegge,’ legde hij Da uit, ‘hier heb ik wat tegen winderigheid, za’k maar zegge, en hier wat tege kliere, maar je mot eran gelove, za’k maar zegge’. Ik begon het kruiden-bedrijf oneindig mysterieus te vinden en ik kon me

haast niet voorstellen, dat er met de augurken-kruiden ook niet iets bijzonders aan de hand was. Ik vroeg verlegen, of men daar ook aan geloven moest. Maar toen zei de kruidenman: 'Da's zoveel as smaak, za'k maar zegge, het andere is meer idee.' Hoewel ik er nu helemaal niets meer van begreep, vond ik het toch wel een mooi antwoord. – Die hele middag trouwens was mooi. Iedereen kon denken, dat ik altijd een pluchehoed droeg en met Da in het zwart wandelen ging. Er was een hemelsblauw vaasje met bloemen erin, die mooier waren dan echte; de straten waren prettig vol en rommelig in de buurt van die kruidenwinkel en er scheen een bijzonder geheim te bestaan, dat 'idee' heette en waar je aan geloven moest.

Dan waren we op een stille gracht met hoge stoepen, waar het al begon te schemeren. De huizen hadden er allemaal rose schemerlampen achter de vensters, en ik kon me niet herinneren ooit op deze gracht geweest te zijn. Achter de rose vensters kon ik vaag dames onderscheiden, dames in feestkledij – soms een enkele dame, soms twee tegenover elkaar. Het leek iets uit een toneelstuk of een droom – dit laatste te meer, daar het eruitzag of de dames zich in 't geheel niet bewogen. Bij een toneelstuk had ik me zoiets van tegenover-elkaar-zitten voorgesteld, rijk gekleed tegenover elkaar zitten, in een bijzonder soort belichting. Soms tikte een der dames tegen het venster, wanneer er een man voorbijkwam – ik dacht eerst dat naar Da en mij getikt werd. Eén man ging weer een paar passen terug – en dat gaf er het voor mij echt toneelachtige aan. Maar daarna stond ik toch in een droom, een rose droom. Het was de zuster van Da in een roodfluwelen gewaad, zover bij de boezem uitgesneden als de mode van die tijd maar enigszins toestond en zoals ik het nog niet gezien had. Ik had ook nog nooit zulk een blanke huid gezien, zulke prachtige rose kleuren op de wangen en zulke rode lippen. De ogen waren

groen en grijs gespikkeld, en dat stak verrukkelijk tegen de diepzwarte wimpers af – daarbij moet men bedenken, dat de zuster van Da lichtgeel haar had. De zuster van Da sprak over mijn moeder als ‘je mevrouw’. Da had ook groen en grijs gespikkelde ogen, doch daarmee hield dan ook alle verdere gelijkenis met deze bovenaardse zuster op. In de kamer bevonden zich nog een groot bed, een neger en een papegaai. De neger sprak gelukkig Hollands en de papegaai iets wat Engels en Spaans moest voorstellen – het waren, naar de neger zei, vloeken en dat was wat anders dan het saaie ‘koppie-krauw’, dat ik elke zondag van de papegaaien in Artis te horen kreeg.

En ik was ineens midden in het verhaal dat mijn ouders niet begrepen hadden – het vreselijk ontstellende gebeuren van de slang met het arme witte duifje. De zuster van Da heette Nelly en begreep alles – ik mocht direct Nelly zeggen, doch vooral verder vertellen van het duifje, dat telkens weer uit de slangebek te voorschijn was gekomen... ‘Dat late ze nou aan onschuldige kinderen zien, die vuile beulen’, keurde Nelly hevig en hartstochtelijk af, ‘kunnen ze zo’n smerige slang niet een bloedworst geven, als ie toch wat vrete mot, in plaats van een duifie – ik hou duifies op het dak, duifies stellen liefde voor,’ voegde ze eraan toe. De neger heette Jim, en toen Nelly over de liefde sprak, gaf hij haar een zoen in de hals.

Voor het eerst in mijn leven begreep ik dat zoenen prettig kan zijn. Ik had een paar dagen tevoren een vreselijke proef doorstaan met een jongen – het was juist de tijd dat er over zoenen en nog veel griezeliger dingen op school gesproken werd, en in mijn nieuwsgierigheid probeerde ik het in het smalle straatje, dat voor dergelijke experimenten bij onze school in trek was. ‘Jasses, het is net nat spuug,’ was de verpletterende ontdekking voor mezelf en ook voor de betueterde jongen. Maar de neger had zulke prachtige witte tan-

den en Nelly zag er zo beeldig perzikachtig uit – ik begon iets van de liefde te begrijpen. Eigenlijk moest ik mijn moeder eens voorstellen zich ook een laag uitgesneden fluwelen japon aan te schaffen en dan geen pa erbij – die vond ik nu ten enenmale niet erbij horen. Ik vertelde het Da en Nelly en Jim – en Da kwam in een soort doodsangst en bezwoer me nooit een dergelijk voorstel te doen. Nelly kende mijn moeder – ‘Da haar mevrouw’ – van de straat en vond haar gelukkig ‘een beeld van een mens’, doch dat mocht ik niet oververtellen. Jim floot de papegaai wat voor en de papegaai floot het na; daarna hoorde ik duidelijk, dat de papegaai ook Hollands kende, een reuzenvloek, die alleen moordenaars zeiden. Daar was de papegaai voor bekend – eerst een deuntje fluiten en dan kwam het woord.

Nelly droeg flonkerende steentjes in het haar en was die dag jarig. Da gaf het lichtblauwe vaasje met de bloemetjes en ik bewonderde de smaak van Da, zo uitstekend pasten het hemelsblauw en de andere fijne kleuren bij alles wat in de kamer was. Er hingen hele waaiers van portretten – portretten van heren, matrozen en vier van Jim, de neger. Boven het bed hing Jim in het groot, zoals bij ons thuis in de ‘goeie’ kamer de portretten van grootvader en grootmoeder hingen. Jim had taart laten komen en een fles ‘rood’. Ik dronk twee glaasjes van het verrukkelijke ‘rood’, waardoor ik een gevoel kreeg of ik vliegen kon. Ik dacht dat het uit rozen gemaakt was, want het smaakte precies zoals rozen geuren. Nergens was het zo mooi, zo warm en zo rose als in de kamer van Nelly. Nooit tevoren had mijn pluchehoed die waardering genoten als in deze hartelijke omgeving, noch was men eigenlijk ooit zo zeer op mijn bezoek gesteld geweest.

Ik vertelde veel van die vreselijke jongen Bokkie, die mijn nieuwe hoed ‘opschepperig’ had vinden staan – o, ik kon mijn hart uitstorten, dat ik altijd moest wachten met

taartjes-nemen tot alle anderen de lekkerste genomen hadden. Nelly haastte zich me weer van een groot stuk slagroomtaart te bedienen; en ik vertelde verder van de vieze praatjes op school en de zoen in het straatje, die als nat spuug geweest was en dat ik nu pas, vandaag dus, voor het eerst begrepen had, dat zoenen zo naar niet was. Da had zeker ook wel gezien, hoe mijn vader en moeder elkaar zoenden – nou, ik had het gezien en ik kon merken dat ze het niks leuk vonden. Geen één pa was ooit leuk om te zoenen, dacht ik, en er bestond niemand die zo mooi was als Nelly, en waarom ik Nelly nooit vroeger gezien had... Ik had het derde glaasje rood heel langzaam uitgedronken en het hele glas nog eens met mijn tong extra afgelikt, iets wat thuis streng verboden was. Ik sprak denkkelijk wartaal, thuis gaven ze nooit een godendrank, die het rood evenaarde, en wanneer ze port dronken, kreeg ik er niets van mee. 'Drink jij maar, hoor,' zei Nelly medelijdend en gul, "t kan ervan af, ik verdien goed.'

'Wat doe je dan?' vroeg ik, nieuwsgierig om te weten welk lucratief vak iemand moest uitoefenen, om zoveel geld te verdienen dat men rozendranken en slagroomtaarten zonder enige reserve kon uitdelen, diamanten in het haar dragen en midden in de week met zulk een voorname fluwelen japon prijzen.

Er viel een stilte – een van de vreselijke stilten, die ik kende van kennissen- en familiebezoeken bij ons thuis, een van de stilten die steeds ik veroorzaakte: men was dan een ogenblik doodalleen – de anderen starden aan je voorbij en je wist werkelijk niet, waarom plotseling alles zo veranderde. Maar bij familiebezoeken vond ik het veel minder erg dan nu, bij die gezellige mensen. Bij de familiebezoeken werd ik steeds door iemand geflankeerd, om me op mijn voeten te trappen, wanneer ik iets verkeerd dreigde te zeggen, en Da zelf had de grootste pret, wanneer ik haar in de

keuken later alles vertelde: 'Ik vroeg oom Felix, wat dat is, om op de fles te gaan, en hoe hij dat gedaan had – en ineens waren ze allemaal kwaad, oom Felix het ergst. En nou weet ik nog niet, wat op de fles gaan is. Da, wat is dat – weet jij het, is het erg? Ze hebben mijn tenen bijna stukgetrapt – dus het schijnt iets ergs te zijn.' En Da lachte tot de tranen haar in de ogen stonden... Trouwens, Da was bij dit bezoek toch wel heel anders dan thuis bij ons, ze trok nu soms zo'n vreemd, streng gezicht. Met datzelfde strenge vreemde gezicht, dat ik niet van haar kende, zei ze effen: 'Nelly maakt japonnen, en daar verdient ze wel aardig bij.' O, waren ze daarom zo stil – wanneer moekie naar een goeie naaister vroeg, had Da nooit verteld dat ze een zus had, die zulke prachtige japonnen kon maken. Da was zeker bang, dat het te duur voor moekie zou zijn. 'Die japon, die je daar aan hebt, heb je ook gemaakt, hè – jammer, dat je mijn jurken niet voor me kunt maken; juffrouw Mijntje maakt ze allemaal zo afschuwelijk lang op de groei. Ik vind korte rokjes zo leuk staan – zoals je daar op het portret staat, dat vind ik een beeldige lengte, zodat je hele benen te zien komen.' 'Dat is een maskeradepakkie,' viel Da weer in met het effen gezicht, dat me niet erg aan haar beviel, 'dan lopen ze allemaal zo gek erbij.'

Nelly was verlegen geworden – ik wist er alles van, van verlegen-worden en zo, dus ik zag het aan anderen ook direct. Raar waren grote mensen toch altijd – al leken ze verder nog zo lief. Plotseling zei de papegaai: 'Loop naar de ver...s', zo duidelijk als een ouwe dronken vent. 'Is dat ook erg duur, zo'n papegaai?' wilde ik weten, 'hij spreekt mooi duidelijk – leuk zou dat zijn, wanneer er visite is bij ons thuis en zo'n dier zou zoiets grappigs zeggen, ze zouden zich dood schrikken.' Luid en smakelijk herhaalde ik de verwen-sing: 'Loop naar de ver...s'. 'Zou je hem uittekenen kunnen?' vroeg Nelly, 'Da heeft me verteld, dat je zo mooi teke-

nen kan en dat je zulke gezellige verhalen kunt doen, als ze vaten wast – ik heb me laatst een ongeluk gelachen over dat klapperende gebit van de mevrouw, die bij jullie op visite is geweest.’

Ja, dat gebit deed ik direct voor, daar had ik een extra studie van gemaakt: ik had aan mijn matrozenpak een fluitje aan een koord, en wanneer je op dat fluitje heel zacht ging blazen naar binnen ophalend, dan had je het klapperende gebit. Jim kon vanzelf zo fluiten – en we floten ook allemaal even op dat kleine fluitje aan dat witte dikke koord – de stemming was weer geheel hersteld. ‘Ik heb Da al zo lang gesoebat, je eens mee te brengen,’ onthulde Nelly me tot mijn stomme verbazing, ‘het is vandaag juist een goeie dag ervoor, nou ik jarig ben.’ Daar ik absoluut wist, dat geen van de kennissen of familieleden bij ons thuis ooit meer de wens had uitgesproken, me eens extra bij zich te hebben – erger nog, daar ik steeds met een soort van verontschuldiging door mijn ouders werd voorgesteld als: ‘Ze kan nog niet zo goed mee op school,’ of ‘ze blijft maar klein en pips, verschil tegen die andere, hè?’ – waar mijn jongere zusje mee bedoeld werd – vond ik dit een werkelijk grote eer. Ik had nu vier glaasjes van het rood op en ik verklaarde dat ik veel van hen hield en bij ze wou blijven, bij Nelly en Jim en de papegaai en Da – en dat Da maar naar mijn streng, vervelend thuis moest gaan en zeggen dat ze me verloren had – dat kwam in de boeken zo vaak voor, daar werd je lekker om de haverklap verloren en later reed je dan met vier paarden voor, met een kroon op en dukaten in je zak... Ter ere van mijn bezoek zei Nelly die middag wel vijf kennissen af – ik zag het door een kier van de deur, er was een matroos bij, die haar ook kuste – ik hoorde het. Nu, Nelly was iemand om te zoenen.

Ze zoende mij ook, toen ik wegging, het rook lekker, een sterke, zoete odeur. ‘Ik kom heel vlug terug,’ inviteerde ik

mezelf enthousiast, nadat ik eerst nog een soort portret van ons allemaal getekend had, met een potlood op een briefkaart: Nelly, een schone dame met diep uitgesneden decolleté – Jim, donker gemaakt met potlood (dat ging gemakkelijk en je spaarde het oogwit uit) – Da, als dienstmeisje in zwarte japon, de witte kraag en schort uitgespaard, – en mezelf met de drie witte bandjes van mijn matrozenkraag en het witte befje met het anker en vooral het dikke witte koord, waar het fluitje aan vastzat, waarop we als een soort herinnering allemaal gefloten hadden... Wanneer sommige kunstcritici ook maar het tiende deel van de lof zouden uitdelen, die mij werd toegezwaaid, bestonden er nog veel meer jonge en jongere talenten, welke de kunst met geestdrift en overgave zouden beoefenen.

Ik liet de kaart als aandenken achter en kreeg zoveel zuurtjes en bonbons mee, dat ik op straat Da weer vroeg: 'Je zus is zeker schatrijk, hè? Schatrijk en mooi,' herhaalde ik en zuchtte diep bij de gedachte, hoe povertjes wij daar eigenlijk liepen. Da en ik, een dienstmeisje bij mijn ouders, dat vuilnisbakken moest schoonmaken en ik, kind bij mijn ouders, schriel en miezerig, dat met verontschuldiging werd voorgesteld bij sommige vreselijke gelegenheden.. 'Die vensters zijn ook allemaal rose, hè, Da – zouden die dames ook zo rijk zijn en zo mooi, die erachter zitten, net zoals je zus – een roserode drank, een roserode mond en een roserode gracht, net een sprookje... er was eens een prinses, die alles rose wilde hebben...' begon ik te fantaseren, denklijk nog onder de uitwerking van de roserode drank. 'Wanneer ik nou op taalles iets zelf moet bedenken en opzeggen, kan ik een fijn sprookje vertellen, dat ik helemaal zelf gemaakt heb.'

Ineens sprak Da; ze zei iets zo vreemds en opwindends, dat ik vroeg het nog eens te zeggen. 'Doe een zweer,' zei Da, 'je weet toch, wat een zweer is – en een meined?' Ik moet

zo verbaasd gekeken hebben, dat Da iets anders voorstelde: 'In die boeken van je snijje ze toch mekaar der vlees ope en drinke mekaars bloed, om elkaar nooit te verraaie – je hebt het nog laatst verteld, over zo'n wilde Indiaan ging het.' 'O ja, Witgezicht en de Rode Arend,' vulde ik aan, 'dat is een geheim voor het leven – als je dat gedaan hebt, mag je elkaar nooit verraden – wat ook gebeurt.' 'Dat mot je nou ook doen,' vervolgde Da plechtig en met trillende stem. 'Wat,' vroeg ik, 'moeten wij elkaars bloed drinken – jij een klein druppeltje,' zei ik met voorbehoud, 'heb je een zakmesje?' 'Och nee,' antwoordde Da, 'je moet een zweer doen, dat is voor Christene zielen hetzelfde als die vieze bloedzuiperij van de wilde.' 'Die ene was geen wilde', hield ik hardnekkig vol, zodat Da er ongeduldig door werd. 'Zweer nou,' zei ze zachtjes op die rose gracht, waar buiten de roserode vensters alles donker was geworden, 'steek je vinger in de hoogte en spreek me na precies wat ik zeg.' Da's stem klonk zo streng, dat ik direct een vinger in de hoogte stak en afwachtte, wat ik naspreken moest, terwijl ik een paar dames gedesloeg uit een der rose huizen, die tegen een man tikten. Ze waren lang niet zo mooi als Nelly, maar toch prachtig gekleed – dat zag ik, toen de ene aan de deur kwam – het scheen een erg rijke buurt daar te zijn. 'Niet kijken,' beval Da, 'doe de zweer, spreek me na: ik zweer plechtig, asdat ik nooit van mijn leven thuis of ergens anders vertellen zal, dat ik bij Da haar zuster Nelly ben geweest – ik ken haar niet...'

'Waarom mag ik nou niet vertellen, dat ik bij Nelly was, en waarom moet ik die rare woorden zeggen met 'ik ken haar niet' erbij – zoëven heb ik haar nog gezien, ik geloof dat je niet wijs bent... Da – wat is er Da, waarom huil je – ben je soms dronken van het rood, ik voel me er zo leuk van?' 'Zweer ook,' hilde Da, 'dat je nooit rood gedronken hebt en geen Jim kent – zweer het met een vinger in de

hoogte, zweer dat ook – het is precies als bij je Indianen, zweer het nou.’ ‘Ook van de pagegaai, moet ik daar ook wat van zweren?’ vroeg ik geïnteresseerd. Ik had ze juist allemaal willen vertellen, dat ik een papegaai ken, die zo hard en zo mooi duidelijk vloekt: ‘Loop naar de verd...s’, in plaats van hun stomme Artis-papegaaien met hun eeuwig ‘koppie-krauw’. ‘Hou nou op,’ schreeuwde Da, ‘je bent toch zo heel klein niet meer, je moet alles zweren, begrijp je, dat je helemaal niks van hun afweet, ik bedoel, dat je het nooit oververtellen zult – anders ben je een verraaiër, en dat wil je toch niet zijn, is niet?’

Nee, natuurlijk, een verrader was ik niet, dat zou het allergeeftenste zijn – maar waarom mocht ik nu niet over Nelly spreken? – ‘Omdat ze in zonde leeft,’ legde Da me uit, ‘en doe de zweer nou nog eens over.’ Gehoorzaam zwoer ik alles, wat Da wilde en vroeg vlak daarna: ‘Is in zonde leven altijd zo prettig met rood en een papegaai, waarom leef jij dan niet in zonde en moekie niet?’ ‘Je moeder en ik zijn fatsoenlijk, dat kan je niet vergelijken.’ ‘Maar dan is fatsoenlijk-zijn: het naar hebben – jij met vuilnisbakken en moekie met kwaaië buien van vader, als het eten een beetje aangebrand is. Ba, geef mij de zonde dan maar – wat is zonde eigenlijk? Zonde van het geld, zeggen ze thuis zo vaak, wanneer iemand wat royaal wil zijn – je zus Nelly is ook erg royaal, zeg.’ ‘Denk aan je zweer,’ verzocht Da somber, ‘het is een geheim, mijn zuster Nelly is al drie jaar in het leven, en dat mag nooit iemand te weten komen, hoor je.’ ‘In wat voor leven?’ informeerde ik, Da sprak zo vreemd vandaag. ‘Nou, ze is in het leven,’ herhaalde Da, ‘dat is iets heel ergs, het is een doodzonde – ze is een meisje van plezier, Nelly.’ En ben jij een meisje van verdriet en moekie een vrouw van verdriet, omdat jullie het niet zo gezellig hebben, is het gezellighebben een doodzonde? Dan ga ik ook in het leven, al is het een doodzonde, want ik wil geen meisje van

verdriet zijn – ik zal het ze morgen allemaal zeggen; ik laat me niet meer op mijn kop zitten – hoe moet je iemand van plezier worden?’

‘Je hebt gezworen,’ antwoordde Da mat en beslist, ‘en we konden de kruije voor de augurke niet bij Mok krijgen, daarom moeste we helemaal naar Koster lopen.’ Dat moet ik jokken, hè?’ vroeg ik, blij met mijn eigen goed verstand, ‘ik moest eerst een zweer doen, dat ik nooit je zus heb gezien en straks liegen over de kruiden – en we zijn nog een eind omgelopen, hè Da, omdat ik er zo om gezeurd heb – daarom zijn we zo laat, hè? Fijn, ik heb een geheim; mag ik het over tien jaar nóg niet vertellen, dat van je zus en Jim en de papegaai?’ Een zweer is een zweer,’ antwoordde Da geheimzinnig en kortaf, ‘maar ik hou toch van me zus Nelly. We hebbe allemaal één God en het is Gods wil, wat een mens doet. Nelly heeft toch een goed karakter.’ ‘Daarom heeft God haar misschien plezier gegeven, en ik heb nu een geheim van Hem,’ filosofeerde ik. ‘Denk erom, het is een zwaar geheim...’ zei Da, ‘en nou motte we lope en pepermuntjes kope voor de dranklucht.’

En ik kwam braaf met een pepermuntje in m’n mond bij mijn ouders in de kamer, die vreedzaam met mijn zusje om de tafel zaten, vreedzaam en een beetje ontevreden omdat Da en ik zo laat terugkwamen van het augurken-kruidenhalen. ‘Wat zitten ze daar vervelend bij elkaar en wat hebben ze weinig leven en zonde en helemaal geen geheimen,’ dacht ik. En ik loog, dat ik pepermuntjes toe had gekregen bij de andere kruidenman, niet bij Mok, maar een eind verder bij Koster. Tussen mijn vreedzame, ietwat gebelgde, op het middagmaal wachtende familie en mij bestond een niet te overbruggen kloof, een geheim waar ik nooit over spreken mocht, een rose geheim.

Wanneer er tegen het begin van de herfst augurken worden ingemaakt, zie ik een rose gracht met een rose kamer en een rose meisje met een roserode mond...

Die zomervakantie verschildte door enige opmerkelijke gebeurtenissen van alle vorige die ik me herinneren kon. Dat wat overeenkwam met andere keren, was het zakken – ik bedoel, ik was weer zoals gewoonlijk gezakt voor het overgangsexamen. Mijn ouders konden me niet naar behoren ervoor straffen door me niet mee naar buiten te nemen – ze moesten me wel meenemen, of ze wilden of niet. Eens hadden ze een heel mislukte strafproef genomen, door me bij de knecht en de dienstbode thuis te laten: het was een van mijn plezierigste vakanties geworden en dat kwam later op de een of andere manier aan het licht. Meestal waren we in de vakantie in een pension geweest, waar het rondom regende; sommige heetten ‘Tramzicht’ en andere ‘Quisisana’ of ‘Bergzicht’. De enige naam, die werkelijk goed gekozen was, was die van het pension Tramzicht. Een stoomtram sukkelde van tijd tot tijd voorbij, aamborstig hijgend en roetige rook uitpuffend, die mijn witte jurken bedierf en de bomen van de Lindelaan voortijdig een herfstig aanzien gaf. Daar ik nu weet, dat Quisisana iets met gezondheid te maken heeft, moet ik helaas constateren, dat die naam niet in orde was. We hadden allemaal onze magen van streek, van de harde puddingen denkelijk, en het lekte er, zodat we verkouden werden. En dat men in dit lage land nergens het ‘zicht’ op een berg heeft, hoef ik eigenlijk niet te memoreren – we hebben hier weliswaar van alles: zuivel, kikvorsen, uitzichtstorens, molshopen, zand, heuvels en klei – maar bergen hebben we nu eenmaal niet. Mijn vader, die een fijnproever was en niet langer het ouwewijven-gezeur in die pensions verdragen kon, besloot naar een echt groot hotel te gaan. Dat had ik afgeluisterd – per ongeluk: ik moest wel achter de pluche draperie blijven staan – met een stuk taart in

mijn mond dat me niet toekwam, juist toen mijn vader naar binnen ging en van dat ouwewijven-gezeur sprak. Ik zou zoiets nooit gezegd mogen hebben; nu merkte ik meteen, hoe een vader zich uitdrukt als je er eens toevallig niet bij aanwezig scheen te zijn. Ook mijn vader was niet ingenomen met de gesprekken die in Tramzicht en Quisisana gevoerd werden; evenals mij stuitte het hem tegen de borst dat iedereen aan iedereen vroeg, of men goed geslapen had, die en die wandeling gemaakt, die en die mevrouw ook zo'n opzichtig schepsel vond. Daarbij vergat hij nog, dat men steeds naar de klas vroeg, waarin ik zat en hoe het kwam, dat ik zo achter was gebleven.

De hotelinstructies die ik kreeg, waren de volgende: naar niets en niemand wijzen, tegen niets en niemand iets zeggen, wanneer me niets gevraagd werd, volstrekt geen opmerkingen over taarten en compotes maken, al bevielen ze me nog zo goed (of slecht). Nu, voorlopig had ik genoeg eraan met niets te doen. Er waren echte kelners en lange, rode pluche lopers over marmeren gangen en kamermeisjes in zwart en wit, die te voorschijn kwamen door het drukken op een knop: voor de ober – voor het kamermeisje – voor de hotelknecht. Nadat ik alle knoppen geprobeerd had en gezien dat alles uitkwam, ging ik een beetje in de hall kijken – men ging een heleboel zachte, pluche loper-trappen af en kwam er dan vanzelf. Natuurlijk regende het. De hall was vol mensen, die kranten laz en wat dronken of helemaal niets deden en kwaad keken. En toen mijn familie boven overal naar me liep te zoeken, had ik al kennis gemaakt met de heer Biedermann. 'Taag Kiend,' sprak hij me aan, 'regent het hier immer so, immer so – ach mein Kopf, mein armer Kopf.' En hij maakte een wanhopig gebaar met beide handen naar zijn slapen, terwijl hij zijn hoofd langzaam en treurig op en neer wiegde. Hoewel de heer Biedermann Hollands noch Duits sprak, kon ik hem uitstekend verstaan. Hij

was het mooiste gekleed van alle heren daar in die hall. En wanneer men de tijd in aanmerking neemt, waarin dit verhaal zich afspeelt, kan men niet anders zeggen, dan dat ze allemaal hun best hadden gedaan er zo netjes mogelijk uit te zien – heel wat anders dan in de bovengenoemde pensions, waar de heren vaak een soort van glimmend grijze kostuums droegen, het soort kostuums dat me aan mijn leraren herinnerde. De heer Biedermann zag er precies zo netjes uit als de hoofdober. Bovendien had hij echte diamantjes in zijn overhemd. Hij vertelde me direct alles en beantwoordde al mijn vragen: dat hij Biedermann heette, dat de diamantjes echt waren en dat hij zo netjes gekleed was omdat het tegen etenstijd liep. Meteen verklaarde dit de altijd geklede dracht der kelners voor me: die hadden steeds wat met eten en drinken te doen. Hij lachte er zou uitbundig om, dat het hele hall-publiek geamuseerd naar ons keek, zelfs de kwaadkijkenden grijnsden een beetje zurig mee, zo aanstekelijk was de lach des heren Biedermann. Hij ging slank en gemeenzaam naar verschillende groepjes toe en vertelde in zijn merkwaardig idioom wat ik gezegd had. ‘Ein merkwierdiges Kiend,’ vond hij me, en ik was heel trots op de belangstelling, die ik verwekt had bij een heer van ver gekomen met diamanten in het overhemd en een gouden armband om de pols. Dit was inderdaad ‘Grand Hotel’, en ik zou vader erg dankbaar zijn dat hij me naar zulk een aangenaam oord had meegenomen, wanneer hij er niet juist met zo’n woedend gezicht was aangekomen en erg kwaad ‘kom direct hier’ had gezegd. Doch de heer Biedermann stelde zich allerhoffelijkst aan mijn verontwaardigde vader en verdere familie voor, hun belovend dat spoedig ook zijn vrouw, Herrn Biedermanns vrouw, zich bij het gezelschap zou voegen. En in een wolk van parfum en poeder met heerlijk glanzende oorhangers kwam Frau Biedermann langzaam aan-zweven: betoverend glimlachend, met hoge laklaarzen aan,

die ik erg bewonderde, maar die niet ter verhoging der schoonheid bedoeld waren, doch iets met een geheimzinnige kwaal te maken hadden, die waterzucht heette. Het leven van mevrouw Biedermann scheen uit parfumeren, veel eten en liggen te bestaan; de heer Biedermann zette het mijn ouders uiteen, half afwezig over de waterzuchtige vrouw pratend, die er vriendelijk glimlachend als een met edelstenen behangen afgodsbeeld bijzat – een afgodsbeeld waar de heer Biedermann alles aan kon hangen: zijn klachten, zijn juwelen en een soms krankzinnig opbruisende vrolijkheid. Tot mijn stomme verbazing had de merkwaardige heer Biedermann zijn ene arm om mijn knorrige vader geslagen en zijn andere licht om de schouder van mijn verlegen, maar het niet helemaal naar vindende moeder gelegd. Hij lachte en boog naar alle kanten, want hij woonde al vier maanden in dat hotel, en alle gasten keken hem verheerlijkt aan wanneer hij ze op een vage, doch buitensporige manier groette.

Voor het eerst in mijn leven zag ik die avond enkele der voornamere gasten, waar natuurlijk de heer Biedermann en zijn vrouw ook bij behoorden, wijn en zelfs champagne drinken, die bijzonder feestelijk in een soort van zilveren emmertjes met ijs waren gezet en waar een der obers soms onverwachts naar toe sprong, om ze omwikkeld met een servet in devote onderdanigheid in de glazen uit te schenken. Natuurlijk hadden wij maar gewoon Victoriawater en mijn vader een glas bier, terwijl ik er wat voor gegeven zou hebben, een paar van de stukjes ijs uit de zilveren emmertjes langzaam op mijn tong te mogen laten smelten. Dit keer was ik degeen die vertelde en de anderen vroegen. Ik overdreef nog een beetje – ik verzong de legende van zakken diamanten en klompen goud die de heer Biedermann op een geheime plaats verborgen had, en hij kwam uit Warschau en hij was naar Holland gekomen om zijn hoofdpijn kwijt te raken. Mijn vader dronk zijn bier langzaam uit en mom-

pelde: 'Vertrouwen doe ik het niet,' doch mijn moeder en mijn oudste zusje vonden de heer Biedermann bijzonder voornaam en aardig.

En ze hadden gelijk – wanneer het eventjes niet regende, ging de heer Biedermann mee naar het strand en bouwde forten en kastelen, alsof hijzelf ook tussen de dertien en vijftien was geweest. Zijn arme vrouw met de knellende laklaarzen lag in het Grand Hotel geconfijte vruchten te eten, maar ook wij kwamen aan lekkernijen niet te kort. Terwijl mijn vader met twee zijner onaangenaamste en saaiste zakenvrienden dikke sigaren zat te roken in beschuttende strandstoelen, liepen mijn moeder, mijn zusje en ik met de charmante heer Biedermann op de Pier, waar wij op plombière getrakteerd werden. Het was de eerste plombière van mijn leven, rose, vanille en chocola – alles tegelijk. En bij de Turkse kramen kregen we wafels en sorbet en Turkish delight – het mag wel aan de frisse zeelucht gelegen hebben dat we niet misselijk werden – de heer Biedermann huilde bijna als je iets van hem weigerde. Hij wilde alles weggeven wat hij had – hij rukte zijn dasspeld uit zijn das omdat ik die zo mooi vond, een grote ronde parel: 'Nimm Kiend,' inviteerde hij me en stak haar direct op de bef van mijn matrozenblouse. Natuurlijk was mijn vader wéér de spelbreker, die me zonder een woord te zeggen de parel afnam en haar even zwijgend de lieve heer Biedermann teruggaf. Eigenlijk werd iedereen door de heer Biedermann meege-sleept in een soort van roes – er kwamen elke avond meer wijn- en champagneflessen op de tafeltjes, en de heren schenen toch tot het bewustzijn te komen dat men er minstens zo elegant als de hoofdober behoorde uit te zien. Alleen mijn vader en zijn vreselijke zakenvrienden bleven bij hun Selters en Victoriawater met het ongelukkige glaasje bier – ze zagen eruit als gewone mannen in hun goeie pak, als leraren die een excursie naar een modelmelkinrichting met de leerlingen moesten maken.

Dit drietal, mijn vader en zijn vrienden, bleven ook die gedenkwaardige dag in de hall rustig een kaartje leggen, toen de heer Biedermann met de meeste andere heren van het hotel naar de naastbij gelegen stad vertrokken, om 'Geld zu machen', zoals hij met een knipoogje mededeelde, 'ein Millionengeschäft' legde hij nader uit, om dan ineens weer in een van zijn krankzinnig opgewekte buien mijn vader op de schouder te slaan en hem voor 'ein ganz gescheiter Mensch' te houden, 'ein ganz gescheiter Mensch'. Mijn vader trok zijn schouder even terug, wat ik erg onbeleefd vond. De heer Biedermann had zulke fijne lichtbeige slobkousen over zijn elegante schoenen en een overjas die zijns gelijke in deze lage landen in die tijd niet bezat. Het regende weer, en de portier van het hotel haastte zich de gasten met een grote paraplu voor de regen te beschermen, toen ze dat kleine eindje naar de auto moesten lopen. Iedereen deed daar erg raar bij – net of ze hun leven lang gewend waren geweest op zulk een indrukwekkende manier voor een beetje regen beveiligd te worden – met sombere, dwaas ernstige gezichten deden ze, of die rijkgeklede prachtige portier bijna niet bestond, die toch groot en glimmend genoeg was; en eigenlijk leek het er eerder op, of ze allemaal door hem opgebracht werden. De heer Biedermann daarentegen nam vrolijk de paraplu van de portier en hield die boven de man met het deftige uniform: 'Ist doch viel hiebscher wie ich,' zei hij lachend op diens uniform wijzend, en de portier lachte ook – het was voor het eerst, dat ik die portier zag lachen.

Toen de heer Biedermann met het gezelschap terugkwam, waarmee hij 'geld gemaakt' scheen te hebben, hadden de kelners handen te kort om champagneflessen af en aan te brengen – het was een erg opgewekt gedoe – en ik begreep niet goed, waarom mijn vader tegen zijn zakenvrienden opmerkte: 'Het type van een chevalier d'industrie.' Daarbij keek hij Mischa wantrouwend aan. Ik vergat mee te delen,

dat de heer Biedermann me verzocht had gewoon Mischa tegen hem te zeggen. Het klonk leuk: 'Mischa', zacht en vreemd en ver weg uit Warschau. De zakenvrienden, die beiden kale hoofden hadden, beweerden iets stoms: 'flessentrekker' zeiden ze van Mischa – en ik zag duidelijk dat de obers de flessen opentrokken. Chevalier d'industrie had ik nog niet gehad op school, het leek me een raar woord. Ik vroeg er Mischa naar, wat het betekende en deelde mee dat ze het van hem gezegd hadden, en hoe bespottelijk gek dat 'flessentrekker' was. 'Werr hat gesagt, Kiend, was hat gesagt?' drong Mischa bijna opgewonden aan over zulk een simpele mededeling. Eigenlijk was die Mischa toch wel erg goeiig en dom, om voor dat beetje Frans, dat ik niet begreep, weer in loftuitingen over mijn vader uit te barsten: 'Ein gescheiter Mann is das, ach mein Gott, wie geschieht. Ein Kopf, Kiend, Verstand, Kiend – dein Vater hat Verstand, viel.' Om het flessentrekken moest de heer Biedermann ook vreselijk lachen, hij vond het net zo grappig als ik: 'Ich Flasche zieh, Ober Flasche zieh – komisch, serr komisch.' En ik kreeg tot beloning, omdat ik Mischa zo aan het lachen had gebracht, een droom van een sorbet in een van die Turkse kramen. Ik moest ook beloven niets van dat lachen over te vertellen, niet van het Franse woord en ook niets van het flessentrekken. En ik weet niet, hoe het kwam, dat ik plotseling de vraag deed: 'Is het waar dat Nico, de piccolo, een gulden van je krijgt, wanneer hij een paar postzegels voor je haalt?' Het had me in de regendagen wel erg beziggehouden, toen iedereen zich dood verveelde, Nico met een stralend gezicht een gulden in de lucht te zien gooien en op te vangen en hem te horen uitroepen: 'Die is van mij – dat lolletje heb ik al een paar keer gehad – wanneer dat geen verklede prins is, weet ik het niet. Ik wil van je vader geen kwaad spreken, hij geeft wel eens een klein fooitje – maar die vrienden van hem, nou, dat zijn me een paar kale

neten, laten je hollen en draven voor hun niks.' En ik moest Mischa nu uit zien te leggen, wat neten waren – hij was erg ingenomen met mijn vertaling: 'kleine Läuse.'

Uit pure tevredenheid gaf hij mij net zo'n gulden als Nico had, terwijl hij proestend in zichzelf herhaalde: 'Kleine Läuse.'

De week die we nog op die badplaats doorbrachten, was een der prettigste, die ik me van welke vakantie ook herinneren kon. Er kwam nog zon, 'serr scheene Sonne', zei Mischa, alsof het een apart soort van zon was; hij liep in een beeldig shantung pak en was helemaal niet bang het vuil te maken: hij groef kuilen mee, waar het water van de zee al in begon te lopen. Hij verheugde zich even erg in het vuurwerk, dat nu eindelijk eens door kon gaan, als ik en liet ieder die maar wilde op een ezeltje rijden. Hij maakte iedereen blij en opgewekt, alleen mijn vader niet. Die ergerde zich met zijn duffe vrienden over het joyeuze shantungkostuum (het was de tijd toen de meeste heren nog muisgrijs cheviot aan het strand droegen) en kon het ook niet hebben, dat ik zo maar Mischa zei... 'Dat doen ze bij Mischa in het land allemaal,' antwoordde ik, 'elkaar bij hun voornaam noemen,' en bij mezelf dacht ik: 'Je moest het eens van die gulden weten – ik ben lekker schatrijk, ik heb voor mezelf een hele gulden.' Mischa beloofde naderhand, als de vakantie voorbij was, vaak bij ons te komen. Ik verzocht hem dringend vooral dan te komen, wanneer mijn vader op reis zou zijn – met Turkish delight en wafels en grote flessen parfum, die ik op zijn toilettafel had zien staan. Ik had nog nooit zulke grote flessen met parfum bij wie dan ook gezien, zelfs niet in de parfumwinkels in de stad – er was veel weelde en plezier en aangename geur om Mischa. Ik had ontzettend veel verwachting van die bezoeken na de vakantie. Eigenlijk bouwde ik er een beetje mijn toekomst op: met Mischa zou alles vrolijk en royaal en gemakkelijk zijn – ik

zou postzegels voor hem kunnen halen in plaats van Nico en nieuwe guldens krijgen, en al kreeg ik in 't geheel niets – met Mischa ergens in de nabijheid zou het leven goed zijn...

Dan was de vakantie ineens voorbij of er nooit vakantie bestaan had – maar ik bezat die gulden en moekie en ik ieder een reuzefles parfum in moekie's koffer verborgen en de verwachting van iets, dat als een sprookje zou zijn en nog werkelijk daarbij. Turkish delight, plombière en parfum worden met geld betaald – dus zijn werkelijk, doch ergens beginnen ze in de droom, wanneer je dertien jaar bent. En alles ging weer heel gewoon: we kregen net als vroeger runderlapjes met rode kool en dronken er gewoon water uit de kraan bij; en mijn vader trok na het eten zijn pantoffels aan, wat hij in het hotel toch niet gedurfd had; waar ik blij om was geweest, omdat ik een hekel aan mannen op pantoffels had – vooral wanneer ze een dikke sigaar paffend urenlang in de krant keken en ik dan stil moest zijn. Alles ging weer heel gewoon.

Tot op een herfstachtige avond lang na de vakantie, wel drie weken erna, die nare zakenvrienden van mijn vader bij ons op bezoek kwamen – met een courant zwaaiend en zo vrolijk en uitgelaten als ik ze de hele tijd in dat hotel nog niet gezien had. Mijn vader scheen vergeten te hebben, dat ik ergens in de kamer zat. 'Opzienbarende arrestatie van buitenlands bankier,' las hij luid, 'miljoenenzwendel – geruchtmakende affaire.' Ik dacht: wat paffen ze alle drie op dezelfde manier aan hun sigaren en wat heeft mijn vader lelijke dikke vrienden, toen ik ineens de naam Biedermann hoorde. Ik had al dagelijks verwacht, dat Mischa nu met al het lekkers en het plezier eindelijk eens komen moest – dus vroeg ik plotseling: 'Komt Mischa op bezoek, wanneer komt hij?' Mijn vader en zijn vrienden keken me op zulk een vreemde manier aan, dat ik angst kreeg – er is geen erger uitdrukking op iemands gezicht dan die van leedvermaak,

het is een lach waar een straf op moest staan. 'Je Mischa komt niet,' zei de ene vriend met de hangsnor treiterig lachend, 'je Mischa heeft geen tijd om op bezoek te komen, hij mag van de gevangenisdirecteur niet naar je toe.'

Mijn vader zag dat ik er niet veel van begreep en merkte kortaf op: 'Herr Biedermann is een oplichter, het staat in de courant, hij is gevangen genomen.' En ook mijn vader grijsde even hatelijk en de andere vriend begon over het shantungpak en de dasspelden en ringen van Mischa te spotten: 'Wij zijn maar gewone mensen, hè, met eenvoudige pakken en geen glimmende stenen, maar we zijn ook geen oplichters, die in de gevangenis terechtkomen – 'Mischa, ga je mee naar de pier – Mischa, ga je mee naar het strand?' – imiteerde hij imaginaire vrienden van Mischa, 'de zon schijnt vandaag.' 'Serr scheene Sonne', had Mischa gezegd en tegen de zon gelachen.

'Jullie zijn dik en lelijk en gemeen,' schreeuwde ik ineens huilend, 'alle drie – jullie hebben Mischa in de gevangenis gezet, omdat jullie jaloers zijn.' Mijn vader pakte me bij mijn schouders en probeerde me uit de kamer te krijgen. 'En van jou heeft hij nog wel altijd zo aardig gesproken, hij zei, dat je zo gescheit en verstandig was.' Het gelach dat hierop volgde, maakte me helemaal wild. God, wat kunnen grote mensen gemeen lachen. 'Wij waren alle drie erg gescheit en verstandig,' riep ten slotte de dikste vriend met een afschuwelijke nadruk op wij, 'wij hielden ons niet met Millionengeschäften op en zijn daardoor ons geld niet kwijtgeraakt zoals de andere domkoppen.'

Mischa zou niet meer komen – al wat prettig en vriendelijk is komt zo vlug niet weerom. Ik voelde de gulden hard in het zakje van mijn matrozenpak, ingepakt in een stukje papier. Ik zag het ogenblik terug, toen ik die gulden kreeg: we hadden samen zo'n pret gehad. Mischa vond het zo leuk, dat de piccolo dat van kale neten gezegd had, en ik had het

vertaald. 'Kleine Läuse, kleine Läuse,' schreeuwde ik tegen de vrienden van mijn vader, 'vieze kleine luizen, dat zijn julie.' Meer kon ik niet zeggen – met een vaste greep werd ik buiten de deur gezet. En niemand kon Mischa uit de gevangenis halen. Er zou een tijdlang niets komen, dat ook maar een beetje plezierig kon zijn – alles zou heel gewoon doorgaan, en Mischa zou achter de tralies niet meer tegen de zon kunnen lachen: 'Serr scheene Sonne.'

VOORJAARSKERMIS

Eigenlijk was dat kermisje niet helemaal een echte kermis, er waren alleen maar oliebolenkramen en draaimolens en nog een onbereikbaar paleis met poffertjes en wafels – ik geloof, dat daar studenten en kantoorbedienden met dames heengingen – in elk geval mannen met lange broeken en al oud. De oliebolle zonder krenten en rozijnen kon ik soms zelf nog betalen – die kosten één cent. Voor de grote bolle met alles erin had je jongens nodig en in 't bijzonder voor de draaimolen. De jongens waren vreselijk, maar ze hadden boekjes vol groene kaartjes, die gemakkelijk zacht van een gaatjes-randje werden getrokken. Ineens 'ging' je met een jongen – 's ochtends om halfnegen stond hij al te wachten en dan was er haast geen tijd voor oliebolle of draaimolen, en moest je de hele weg naar school naast hem lopen en je verveelde je dood erbij. Soms kreeg je in het voorbijgaan toch nog een oliebol; als sneeuw werd de poeiersuiker eroverheen gestoven – het was een mooi gezicht. Maar de bol lag zwaar in je maag zo vroeg op de dag, het was er een voor vijf cent, dus heel groot en zwaar. Vaak had je twee jongens, die elkaar liepen te stompen voor en langs je heen. Je kreeg misdadige gedachten over diefstal uit overjassen van twee tienritten-boekjes – twintig groene kaarten, twintig toertjes. De jongens hadden rare stemmen en pukkels en kleine donkere gaatjes op hun neuzen. Ze spraken soms over dingen die je niet begreep, en dan hadden ze een gemeen soort lach met een knak erin, dof-zwaar en hoogpieperig tegelijk – een rotlach. Om twaalf uur stond er al weer een op je te wachten, doch dan kon je even draaien. Er waren vriendinnetjes bij gekomen – ook met jongens – en het was voor een ogenblik toch verrukkelijk: de geur van de draaimolens, het lawaai, de heerlijk gekleurde rolletjes ser-

pentines en het draaien zelf. Sommige jongens trokken de kaartjes heel langzaam uit de rittenboekjes – later zag ik een naar soort getrouwde mannen even zo bedachtzaam hun cheques behandelen. Enkele jongens gaven in goed vertrouwen een paar kaartjes tegelijk – dat waren de lui, die later goedgaande aannemerszaken onder talrijke bittertjes zouden afwikkelen. Een enkele gaf een heel boekje zo maar – dat zou een grand-seigneur worden, die voor een paar mooie ogen z'n hele vermogen er vlug doorheenjaagt. Die van het hele boekje zei ook iets over ogen en krullen, zodat je voor je fatsoen er niet met het hele boekje vandoor kon gaan. Maar je zat er toch lelijk aan vast – je fantaseerde, hoe goddelijk je in je eentje met zo'n heel boekje zou kunnen optreden – je had alleen op een paard kunnen zitten, zonder het lastige gedrang en gebots van die vreemde jongens tegen je aan. Bij een heel boekje ging de jongen op jouw paard mee zitten – dat moest je goedvinden, en meestal rook de jongen niet lekker zo heel dichtbij, een beetje naar melk en andere huisluchten. Je zou tien ritten achter elkaar op het paard heel alleen kunnen rijden, wanneer je het boekje voor jezelf had gehad – je had niemand op je paard erbij geduld.

Maar na vier uur dacht je dat ook al niet meer. Dan was er alleen nog de roes, de hete onvergetelijke geur van zaagsel en stoom. Later merkte ik, dat de Metro een beetje zo ruikt. Om vier uur waren er ook altijd twee jongens samen – eigenlijk waren twee jongens gemakkelijker dan één jongen. Ze hadden het druk met elkaar te pesten, zodat je alles meer genieten kon dan wanneer één jongen in z'n eentje aldoor tegen je praatte. Wanneer ze alleen waren vroegen ze of je veel van ze hield – het was een krankzinnige vraag – of wie je aardiger vond, de een of de ander. Uit beleefdheid zei ik altijd: 'Jou vind ik het aardigst' – en soms gebeurde dan iets ontzettends: in het nuchtere ochtendlicht van de volgende dag kwamen ze met z'n tweeën naar je toe en vroegen

met strenge stemmen, bijna als leraren, hoe dat zat – ik had tegen allebei gezegd, dat ik ze het aardigst vond – ik was een valse meid, als dat zo was. Wanneer ik me dan helemaal geen raad meer wist, holde ik zonder een woord te zeggen vlug weg. Meestal kwam een van beiden wel terug – de zwakkeling van de twee kwam bijna altijd terug. We vormden dan een vreemde escorte de verdere duur van de kermis: ik met de zwakkeling voorop en de kwaadaardige achter ons aan, vals fluitend en een beetje tegen onze hielen trappend. De zwakkeling was meestal nog lelijker dan de kwaadaardige, de kwaadaardige bezat ook ruimere middelen om bol-len en rittenboekjes te kopen. Wanneer ik de zwakkeling dan maar vallen liet door de last die het hele geval me bezorgde, werden ze weer goed met elkaar. Gedurende de kermis liet je iemand niet zo vlug vallen, die je de toegang tot het paradijs mogelijk maakte, ook al had hij dikke kuit-en onder een te laag hangende broek en bolle ogen in een bol, bleek gezicht. Doch op een keer gebeurde het onver-wachte, de schok, waar je nooit mee gerekend had. Vereend van zin en onuitstaanbaar luidruchtig kwamen de zwakke-ling en de kwaadaardige samen op me af met rittenboekjes in hun handen, de zwakkeling een beetje achter de kwaad-aardige aan. ‘Twintig ritjes en geen een voor jou erbij, vals kreng,’ zei de kwaadaardige, die ogen als kerven had, zo klein en diepliggend, en een ver vooruitstaande kin – het type, dat later als reclame voor Stetson-hoeden en smokings een veel gezocht schoonheidsideaal bleek te zijn, ‘we hebben alle twee een ander meisje, veel mooier dan jij met je drukte en je valse kletspraatjes, vind je ons nou nog allebei de *aar-digste*?’ treiterde hij er vals achteraan, terwijl hij me probeerde na te spreken. Een ogenblik keek ik ze aan, de bolle en de spleet oog, en ik dacht, wat zijn jullie lelijk en naar en gemeen – en hoe gaat het nu met de kermis, ik moet de kermis hebben. Het eerste deel van mijn gedachtengang sprak

ik uit: 'Wat zijn jullie lelijk en naar en gemeen – en jullie stinken,' zei ik er nog bij in mijn machteloze woede, maar over de kermis zweeg ik. Ik hoorde nog een repliek, waar de woorden 'valse kat' en 'kale opschepster' een soort recitatief van waren. Doch dat kon me niets schelen. Het ergste was: over een paar dagen zou de kermis afgelopen zijn en een heel jaar, dat eeuwig duurde en nooit meer voorbijging, zou komen – zonder serpentine, zonder het verrukkelijke walmen van bollen, zonder draaimolens, waar je je direct in voelde zweven – zo, wanneer je erin kwam. En de bolle met de spleet oog gingen triomferend vlak langs je heen met twee giechelende meiden bij zich, die op de paarden zouden zitten, die de geur zouden opsnuiven, de hete meeslepende geur van zaagsel, stoom en verrukking. – Niet naar huis gaan, dit om alles in de wereld niet, in de buurt van de kermis blijven en de laatste oliebol eten in je arme van alle vreugde verstoken leven, de laatste oliebol van één cent.

Bij die oliebollentent stond Davidje Waterman omzichtig en ernstig twee olieballen uit te zoeken, voor zich en zijn broertje Maxje, en vroeg toen, of ik met hem draaien wilde en ook een bol wilde hebben. Het was heel schamel om met Davidje Waterman te gaan – hij was nog kleiner dan ik en kon niemand stompen, die me wat naars deed. Hij had zachte roodbruine konijneogen en vuurrood haar, zo krankzinnig rood als de pruik van een clown. Het haar vond ik wel mooi, omdat niemand het zo had en de hele klas er een beetje vrolijk door uitzag. Maar het broertje Maxje was nogal erg. Het zat zowat helemaal in een grijze omslagdoek met franje gespeld, zodat het leek, of het geen armpjes had, en werd door Davidje met moederlijke zorg behandeld en van een schooltje gehaald en erheen gebracht, waar het denklijk dan van z'n wikkeldoek bevrijd werd. Het enige wat Davidje vergat of niet voor nodig hield, was de neus van Maxje te snuiten; er hing altijd iets aan, waar ik liever niet

heen keek – het allerpijnlijkste vond ik, dat Maxje heel hard van tijd tot tijd snoof, zijn tong langs z'n bovenlip liet gaan en dan met ontzettend welbehagen het woord 'zout' zei. Wel had de zorgzame David ervoor gezorgd, dat zijn broertje op de een of andere manier een luchtballon bij zich had, ik geloof aan het halsje bevestigd. Nee, David Watermann had geen broertje om eer mee te behalen. Doch David zag er prettig smal en tenger uit, het was niet iemand die tegen je aan zou botsen, en je zou plaats genoeg hebben op één paard met de dunne David. Ik vroeg hem, Maxje zijn neus schoon te maken, waarop David antwoordde: 'Och, zo'n klein kind,' alsof kleinheid een verontschuldiging voor alle vuile neuzen ter wereld kon zijn. En het had nog alles een klein, vreedzaam feest kunnen worden: de muziek was er weer en het warme lawaai, en David nam werkelijk heel weinig plaats in en hij zei dat ik net een prinses was – hij keek me zacht en overdreven bewonderend met zijn roodbruine konijneogen aan. Maar het broertje Maxje had zijn oliebol op en stond nu vereenzaamd in zijn grijze wollen oude-vrouwen-doek zo te brullen, dat het alles overstemde – de muziek, het tedere compliment van David en het honende getreiter van de bolle en de spleet oog met hun meiden. Ik beval: 'Laat dat kind ophouden, David, of breng hem weg en sla die jongens met hun meiden dood.' De kleine David kon niets van dit alles klaarspelen. Hij keek me hulpeloos-treurig en doodzielig aan en vroeg me zacht, het kind toch te laten huilen en me van de jongens en meiden niets aan te trekken – wat werkelijk heel verstandig geweest zou zijn. Maar ik vond dit geen kermis meer met het aldoor harder blèrende Maxje, de te langzame distributie van de ritjes en de ongewroken beledigingen van jongens en meiden. Wanneer er een tehuis voor vondelingen in de buurt geweest zou zijn, had ik David bevolen Maxje daar direct heen te brengen; de riem met het nikkelen beslag van het

zeiltje waar ik m'n boeken in droeg, had me al eens eerder geholpen doordat ik er als een wilde mee rondzwaaide – en aldus meiden met jongens onschadelijk gemaakt, want die riem kwam goed aan. Doch er was geen vondelingengesticht in de buurt en David kwam trouw voor zijn broertje op: 'Ik moet toch op hem passen', en weer zei hij zacht en verontschuldigd: 'Zo'n klein kind.' Het kleine kind was zo plotseling verstomd, toen David weer bij hem stond, of er een stop in hem was gestoken ter wering van elk geluid – het snoof alleen weer, likte langs zijn lip en zei dromerig 'zout'. 'Misschien breng ik hem morgen niet mee,' beloofde de zachte David met het vlammenhaar en het tedere gemoed, en hij keek twijfelend van mij naar Maxje. Maar ik wist dat Maxje er altijd zou zijn – met franjedoek, gebrul en het vreselijke 'zout'.

Toen viel ik over de krukken. De eigenaar van de kruk riep: 'Hallo, krullekop,' in plaats van iets naars. Het was iemand met een lange broek die me wel eens toeknikte, wanneer ik voor straf op de mat in de schoolgang stond, en waar ik dan eerbiedig 'Dag mijnheer,' tegen had gezegd – het was iemand, die het volgend jaar student zou zijn, dus al oud. Ik zat aldoor nog in de laagste klasse wegens niet meekunnen en gebrek aan vlijt. Hij stond naar de kermis te kijken, zoals ik nog nooit iemand bij een kermis gezien had. Ik zag het door mijn tranen heen. Ik huilde om de vreselijke gebeurtenissen van die dag – om de bolle en de spleetoog, die ik niets gedaan had en die me zo met hun meiden getreiterd hadden en omdat David te klein was; ik huilde om de kermis, die voorbij zou gaan, omdat Maxje blèrde en een snotneus had – ik huilde, omdat ik diep medelijden met mezelf had en ik niet meer op een paard zou zitten. 'Echt, heus niet, mijnheer, ik heb die rotjongens niets gedaan, ik heb alleen gezegd, jón vind ik de aardigste, omdat ze het vroegen, en ze vroegen het alle twee, maar het zijn mispunten en David kan

ze niets doen, die durft niet, en zijn broertje heeft altijd een snotneus en het wurm schreeuwde de hele draaimolen bij elkaar – ik kan er niet langer tegen, mijnheer.’ ‘Ik heet Tom,’ zei de mijnheer met een opvallend aangename stem, ‘Tom van Compselaere – en hier is geld voor een rittenboekje en dit is voor olieballen, als je er nog trek in hebt. Ben jij dat kind, dat tegen de Franse leraar gezegd heeft: ‘Je ruikt naar klare jenever?’ – Ja, dat had ik gezegd en een brief naar huis gekregen, ‘maar hij rook wel naar jenever, is ’t niet?’ ‘En ben jij hetzelfde kind, dat zich op de grond laat rollen tussen de banken, als je geen zin meer hebt?’ informeerde hevig geïnteresseerd de mijnheer, die Tom heette. Ja, dat was ik, en dan sjorden ze allemaal aan me en er ging lekker een hele tijd mee voorbij... In mijn hand lagen de sommen geld voor een paard alleen en nog olieballen bovendien. ‘Vind je het niet naar, nu alleen in de draaimolen te gaan? – ik kan het niet,’ zei Tom met een vreemd lachje, en hij tikte even op een kruk. Ik vertelde hem haastig en opgewonden, hoe ik nu binnen zou komen, hoe er een paard zou zijn waar niemand anders dan ik alleen recht op zou hebben – alle ritten achter elkaar, het stilstaan erbij inbegrepen – misschien zou er een schimmel vrij zijn. De bolle en de spleet oog zouden barsten van nijd met hun rotmeiden, beeldde ik me – bij nader inzien volkomen ongemotiveerd – in. Of ik dan om vijf uur misschien met hem wafels ging eten, hij zou om vijf uur bij de wafelkraam op me wachten, dan zou ik hem vertellen, hoe alles geweest was. ‘Goed, om vijf uur bij de wafelkraam,’ beloofde ik – en in gedachten reed ik al op een schimmel, misschien zou ik voor de afwisseling ook even een zwaan proberen – ik hield van witte dieren... De jongen, die nu de rittenboekjes verkocht, was naar mijn gevoel met een uitgelezen smaak gekleed – een soort kleding die ik nog niet gezien had. Hij had een zwarte, strak zittende trui met een hoge tot de kin reikende kraag.

Bij deze trui droeg hij een donkere manchesterbroek. Zijn gezicht was volkomen gaaf, zonder puisten, oneffenheden of verkeerde vouwen erin. Het was matbruin van kleur, en eigenlijk had ik nog niet zulk een mooi gezicht gezien – behalve in de gipszaal van het museum, waar ik wel eens tekenen mocht op vrije middagen. Die jongen van de draaimolen had hetzelfde triomfant rustige van de Griekse goden en dan had hij nog ogen, goudbruine glanzende ogen met dichte donkere wimpers. En wanneer ooit een der Griekse goden ter afwisseling van de vele metamorfosen draaimolenzongen was geworden, dan zou hij zó aan en op de rijdende carrousel gesprongen zijn – panterachtig, elegant, niet te vlug en niet te langzaam met een prachtige, lome sierlijkheid. Hij vroeg als een gewoon iemand, toen ik mijn rittenboekje wilde kopen: ‘Wil je een keer voor mij draaien?’ Hij deed alles tegelijk: rittenboekjes verkopen, orde bewaren, door ‘alla daar’ te zeggen, en zich met mij bemoeien. Ik heb op de schimmel, de zwaan en in de schommels gezeten. En aldoor draaide ik voor de jongen, die op een Griekse god leek en Carlo heette – en van wie alles was, de muziek, de serpentines, de onvergetelijke draaimolengeur, alle dieren en de met rood pluche beklede schommels erbij. Men beleeft maar enkele ogenblikken van hoogste glorie in zijn leven – sommige mensen moeten er beroemd voor zijn, andere dronken, en enkele verliefd. Ik zat op de schimmel, drie ritten achter elkaar, en de god, Carlo geheten, gaf de bolle en de spleetoog te verstaan, dat ze met hun meiden ophoepelen konden – ‘en kies in ’t vervolg wat knappers uit dan die stofdoeken,’ raadde Carlo de spleetoog en de bolle aan. En hij stond met zijn scherpe kin vlak voor hun ordinaire laffe gezichten – precies als in Nick Carter of op de film ‘Het uur der Wrake’ of iets anders, waar het hard tegen hard gaat, de edele overwint en de laffen en gemenen eerlijk hun welverdiende straf krijgen.

Carlo heette Carlo, omdat zijn moeder een Italiaanse was en ik verwachtte iets prachtigs te zien op moeder-gebied, een soort Venus van Milo met gouden oorringen en een kleurige doek om het hoofd. Doch denkelijk was Carlo een ondergeschoven kind, want de moeder scheen al heel oud en had geen tanden meer. Ze kwam van achter een stuk zeildoek te voorschijn – ik dacht, dat ze daar had zitten toveren of zoiets – ik achtte alles mogelijk bij deze bijzondere mensen. En er wáren grote mogelijkheden in deze familie. Er waren ten eerste al dertien kinderen geweest, waarvan Carlo de jongste was en twee doodgefallen waren – één bij een looping the loop en de andere bij een trapeze-act. De Italiaanse moeder begon zacht te snikken en kwam met een map heerlijk fantastische foto's aandragen: de doodgefallen broers van Carlo waren in verschillende houdingen bij de moeilijkste toeren gefotografeerd – zelfs de looping the loop stond erop, waar de broer Giulio alleen maar in de lucht als een spartelende vis te herkennen was. De broers hadden al snorretjes, zodat ze als goden niet in aanmerking kwamen. Sommige der zusters daarentegen waren in nauwsluitend tricot al weer een soort fantasiegodinnen met sterren en bloemen in het haar en in de moeilijkste dans- en acrobatiekstanden afgebeeld. Enkele hadden iets met Engelse lords en Franse markiezen te maken. Over 't geheel genomen schenen de dochters van deze familie er beter aan toe te zijn dan de zonen. Afgezien van Carlo – die was er goed aan toe, hoe dan ook, al stond hij de ene maand als uitroeper bij een menselijke-abnormaliteiten-tent en de andere maand maar doodgewoon als bediende bij een tante die poffertjes bakte. Carlo was een der Griekse goden – voor de afwisseling op aarde gekomen – bruin, glimlachend, zeker van zichzelf. En later werd hij dan dompteur. Ik twijfelde eerst, of dompteur iets bij de abnormaliteiten of bij de poffertjes zou zijn – doch tijdens een der volgende Franse lessen op mijn vre-

selijke school was ik de enige die wist dat dompteur dieren-temmer betekende, en ik keek vol verachting de leraar en de andere mispunten aan, die zo verwonderd waren dat ik plotseling een goed antwoord gaf. Carlo heeft me dan nog naar huis gebracht en mijn naam en adres op een papiertje gekrabbeld – hij kon ternauwernood schrijven, Carlo – zou ooit een der Griekse goden de kunst van schrijven machtig geweest zijn? Helemaal naar huis bracht hij me natuurlijk niet – hij begreep wel dat ze het thuis niet goedvonden, en speels lachend trok hij even mijn hoofd tegen zijn donkere hooggesloten trui aan, die naar alle kermessen en alle carrousels van de wereld rook.

Er komt altijd een volgende ochtend – volgens ijzeren wetten van zon, maan, sterren en een door de mensen vastgestelde tijd komt er een ochtend met een klok, waar het halfnegen op is en die iets met plicht en dingen, die men niet graag doet, te maken heeft. In deze ochtend stond als het Noodlot zelf Tom van Compselaere ineens voor me – de volkomen vergeten Tom, Tom met de krukken. De krukken waren juist deze ochtend zo opvallend aan hem: hij leunde er zwaar op – geheel naar voren gebogen. En hij was erg buiten adem en bezweet, de gewoonlijk zo rustige Tom, die anders steeds nog in een goede houding trots zijn krukken liep. ‘Je moet niet naar school gaan,’ zei hij haastig, ‘in geen geval – er wordt afschuwelijk over je gesproken, die zigeuner, weet je.’ Plotseling zag ik de seconden-flits terug waarin de bolle- en de spleetoog-gezichten me door haat en woede en nog iets verwrongen aangestaard hadden, toen zij met hun meiden door Carlo van de draaimolen verdreven werden. ‘Mag jij zo maar wegblijven?’ vroeg ik Tom, om iets te zeggen, en ook wel omdat het me bezighield – ik bleef vaak zo maar weg en mocht dat volstrekt niet. ‘Ik mag alles,’ zei Tom – en hij zei het heel anders, dan ik het gejuicht zou hebben – ‘er is niets, wat ik niet doen mag,’ voegde hij er

bitter bij. 'Nou, dat is toch zeker fijn,' antwoordde ik tactloos en verstrooid en het ook menend, 'wat is er met een zigeuner?' Ik liep aldoor een paar passen heen en terug als een vlugge hond, die geduldig telkens z'n meester opwacht – zo langzaam moest Tom lopen. 'Laten we maar naar die tent gaan, waar je me gisteren voor niets hebt laten wachten, weet je wel – bij de wafels?' stelde hij doodvermoeid en oneindig treurig voor. Het was koud, er was wind, er was een bleke zon – het was voorjaar. Kermis was er zowat niet op dat vroeg-trieste schooluur – alles zat dicht of werd in elkaar gezet en in de wafelkraam stonden enkel een paar mannen bier te drinken – het rook er niet eens meer naar iets lekkers – alleen naar koude sigaren en dof pluche. Even beleefde ik nog met intense belangstelling het heuglijke feit dat er slechts voor ons beiden wafels gebakken werden – eigenlijk alleen voor mij – want Tom gaf niet om wafels. 'Nu niet meer,' zei hij met nadruk. Ik reageerde nauwelijks op het zacht verwijt, want de wafels namen nu m'n hele aandacht in beslag. Ik kreeg ze met suiker en al bestrooid en even was de geur er ook weer. Even was alles verrukkelijk – het ongewone uur, de pluche banken en de brosse wafels... Maar er zou nu een oploop zijn, een hele rel stond me bij de school op te wachten, joelend en gemeen schreeuwend: 'Scharesliepmeid, spullemansgek', en nog veel onaangename dingen. 'Nog erger, wat dan?' informeerde ik gretig nieuwsgierig, nu ik veilig voor de beschimpingen uit de buurt zat, 'zeg het maar gerust.' 'Nee, ik zeg het niet – waarom ben je niet bij dat aardige rode jongetje gebleven? – hij werd zo getreiterd met je en staat aldoor te huilen,' vroeg Tom, zonder in te gaan op mijn vurige belangstelling ten opzichte van de scheldwoorden en benamingen, die nu prettig een eind in de verte over mijn hoofd wegdwarrelden. 'Ik heb je toch al van die snotneus verteld,' antwoordde ik ongeduldig en vaag, 'en het is geen zigeuner, het is een

dompteur en hij lijkt op Antinus,' met de klemtoon op de voorlaatste lettergreep daar ik die naam als een klassieke variatie op het Hollandse Tinus beschouwde. 'Antinous,' verbeterde Tom me, 'hoe weet je dat van Antinous?' 'O, ik weet alles van ze,' beweerde ik met enige overdrijving en alsof ik familie was van alle Olympische en andere goden, 'ze zijn mooi, ze staan in het museum in gips, maar gisteren op de kermis in een trui – en hij heet Carlo. Je hoort en voelt hem niet lopen, als hij naast je gaat, zo licht loopt hij – ik geloof op gymnastiekschoentjes of zo iets.' 'Nee, op trijpen pantoffels, een klein eindje ben ik nog achter jullie aan gegaan, nadat je me zo lang had laten wachten...' Toms gezicht was doodsbleek geworden, 'toen kon ik niet verder, begrijp je – Antinous op trijpen pantoffels en jij, jullie liepen beiden heel licht en heel vlug.'

Er zijn dagen dat alles hetzelfde is en men niets nieuws of interessants ontdekt, niets vrolijks, niets doodtreurigs, niets om te juichen, niets waar je oneindig lang om moet huilen – de pa- en moe-dagen noemde ik ze in die tijd: er gebeurde niets dan wat straf, wat gezeur en wat verveling – ontbijt, twaalfuurtje en middageten. En plotseling, in een paar dagen, ontdek je alles – de doorsnee-gemeenheid, de triomf, de schoonheid en het geluk – en het bittere vreselijke ongeluk. Ik had er nooit aan gedacht dat Tom ongelukkig kon zijn. Ik wilde graag ziek zijn, om van alles af te zijn en plezierig in bed te liggen of, als Tom, met uiterste hoffelijkheid door iedereen behandeld te worden en bovendien nog om vier uur met een prachtig rijtuig van school afgehaald te worden – een ruitje met een heerlijk kastanje-glanzend paard ervoor. Ik ontdekte nog meer: ook Tom was mooi – en ik zei het hem direct – anders mooi dan Carlo; ik ging lang op het onderwerp in, ik ging lang op alle mogelijke dingen in; de krukken, de schoonheid, het kastanje-kleurig paard, de vieze gezichten van de bolle en de spleet oog – sla-

gersgezichten noemde ik ze – en wees op de bijzonder fijne gelaatstrekken van Tom – ‘en je handen zijn prachtig,’ besloot ik mijn verward en opgewonden betoog, ‘en je bent ook een ridder, omdat je helpen wilt.’ Ja, Tom zou het hele zootje onder handen nemen, ik kon ’s middags gerust naar school gaan, naar hem hoorden ze wel – ja, een ridder was hij – maar dan een ridder van de treurige figuur, zei hij zelf. Ik verstond de ridder ‘met’ het treurige figuur – en in mijn dankbaarheid en medelijden pakte ik zijn slanke lange hand en ik zei nog heel veel, dronken van opwindning en geestdrift en alles, wat in die paar dagen over me losgebroken was. Eigenlijk hield ik maar van twee soorten mensen, legde ik hem uit: het soort Carlo, dat helemaal gelukkig en dieren-temmer was – en het soort Tom, dat helemaal ongelukkig en ridder was. En dan was er nog een klein zielig soortje, dat ik ook wel mocht, het soortje David, dat een beetje gelukkig, een beetje ongelukkig en een beetje ridderlijk was. De anderen waren de slagers- en de pa- en moe-soorten. Gelukkig lachte Tom nu weer, en de wafelkraam werd allengs voller en voller en de ene wafel van Tom kreeg ik er ook nog bij. En ik beloofde Tom tegen David een beetje vriendelijk te zijn, al had zijn broertje een vuile neus – dat hadden die kleine kinderen nu eenmaal, zei Tom. En Tom zou alles met de slagers- en pa- en moe-soorten voor me in orde maken, wanneer ik hem beloven wilde, in ’s hemelsnaam niet meer met mijn riem in het rond te slaan – die met nikkel beslagen riem. Dat stond zo verschrikkelijk, vond Tom en hij herhaalde glimlachend in zichzelf ‘de slagers- en de pa- en moe-soorten...’

Gelukkig, dat ik dit maar gezegd had, iets waar Tom om lachen moest – want, toen er nog geregeld prachtige ansichtkaarten voor me kwamen, heerlijke meisjeskoppen met echte steentjes in het haar en op de laag uitgesneden boezem, ansichtkaarten met ‘U Carlo’ erop, werd Tom in

een wagen gereden – niet in het rijtuig met het mooie paard ervoor, maar in een ziekenwagen met een statige knecht erachter. Davidje en ik groetten schuw. Tom keek, alsof hij ons al haast niet meer herkende; dan knikte hij ons toe met een vaag glimlachje – hij had ogen als uit een andere verre wereld...

En tot mijn schande moet ik bekennen, dat ik er nóg op lette, hoe Davidje's broer Maxje zijn slechte gewoonte van het opsnuiven niet had kunnen afleggen. Lang – jarenlang – daarna bleef ik nog steeds het onderwerp van een eigenaardige, gevaarlijke geschiedenis, die ik in mijn prille jeugd met een Italiaanse beeldjeskoopman en een manke baron beleefd zou hebben.

Regenvlagen, storm, herfstnevels – een kort schuchter belletje, zó dat we vroegen: ging de bel eindelijk? – dan stond mijn oom Ricardo tegen de muur gedrukt, als een bescheiden bedelaar die nog niet lang in het vak is en zich schaamt om aan te bellen bij vreemde huizen en uit bedelen te gaan en zelfs nog verlegen is tegenover de dienstboden. Bij mooi weer is oom Ricardo nooit komen opdagen, dan waren er hooibergen geloof ik, of zo maar banken ergens in de open lucht in parken of waar ook in de wijde wereld. Oom Ricardo kwam uit de wijde, wijde wereld, hij bracht de sfeer van de verte en het avontuur mee, ik snoof een bijna wilde geur om hem en niet dat gewone duffe zoetige familie-luchtje. Wat was ik mijn moeder dankbaar dat ze eindelijk eens met iets plezierigs en boeiends te voorschijn kwam op familiegebied – hoe onuitstaanbaar vervelend en met zichzelf ingenomen waren de anderen, die uit riante voorstadswoningen of villaparken kwamen en uit een fantasieloos benepen iets, dat zij ‘de wereld’ noemden en dat met zaken, geld en een geslaagd deftig bestaan samenhang, hoe ergerden me de paar stereotype, aan mij gewijde zinnen: ‘Wat blijft dat kind spichtig’, ‘Vind je leren prettig?’, ‘Krijg je mooie rapporten?’

Oom Ricardo was niet geslaagd – niemand van de familie mocht weten dat hij soms bij ons kwam, zo weinig geslaagd was de carrière van oom Ricardo. Hij gaf het direct toe met ontzettende zelfbeschuldigingen en hevige gebaren (zich op de borst slaan), terwijl hij de Hemel als getuige aanriep, hoe slecht en diepgezonken hij was, maar, voegde hij er plechtig aan toe, nu, dit keer, wilde hij diezelfde Hemel tot getuige nemen van zijn onherroepelijke heilige voornemens om een ander nieuw mens te worden (snikkend), ‘met

Gods hulp', besloot hij enigszins ten overvloed en grote ronde tranen liepen langzaam en treurig over zijn gebruind, mooi ovaal gelaat. Hoe zelfverzekerd waren al die andere familieleden en trouwens bijna alle grote mensen, die ik kende – alles deden ze akelig goed en zonder fouten en hun harde uitgestreken gezichten kregen soms een zoetelijk valse uitdrukking, wanneer ze iets over de Hemel of God zeiden; ik kon duidelijk merken dat ze het heel gewoon en vanzelfsprekend vonden, dat God in verband met hun rechtschapen levenswandel zo goed voor hen zorgde en zijn Hemel bereid voor ze hield wanneer het hun tijd zou zijn – 'over honderd jaar' – dat zeiden ze voor alle zekerheid erbij, om toch maar zo lang mogelijk uit de Hemel weg te blijven en hier op deze aarde in dit leven ambitieus, zakelijk en maatschappelijk te kunnen zijn.

En dat juist waren de drie eigenschappen waaraan het oom Ricardo volkomen ontbroken had: zakelijkheid, ambitie en maatschappelijkheid. Had hij slechts één dezer veelgeprezen eigenschappen bezeten, dan was hij wel 'een bruikbaar mens' geworden en zou hij nu niet in zulke natte, afgedragen, naar armoede en nachtasiel riekende kleren voor ons hebben gestaan. Dat zei mijn vader tenminste eens tegen hem – dat van de eigenschappen, waarvan het gemis door oom Ricardo zo aan den lijve werd gevoeld en die mijn vader zelf in zo hoge mate bezat. 'Je komt er niet zonder dat – de anderen verdringen en vertrappen je anders,' zei hij eens, waarop oom Ricardo alleen maar zwaar gezucht had.

Goeie genade, een zakelijke, ambitieuze, maatschappelijk-geslaagde Ricardo kon ik me niet eens voorstellen. De mooie regelmatige trekken van zijn open gelaat kregen dan in mijn gedachten direct dat verwrongene, berekenende en ten slotte vulgaire dat de meeste grote mensen-gezichten tot zulke trieste maskers maakt – ook al hebben ze nog zo'n deftige positie, die meebrengt dat hun koppen bij jubilea of

overlijden op de fotopagina der dagbladen prijkten. Wat een vuilakken om een mooi onbevangen mens als oom Ricardo te verdringen en te willen vertrappen, dacht ik bij de sombere profetie van mijn vader.

Maar voorlopig waren Moekie en ik erg blij dat hij nog niet thuis was, mijn vader, en oom Ricardo eerst naar harte-lust uithuilen kon en thee met een tikje rum drinken om wat op zijn verhaal te komen – ook ik kreeg direct een beetje rum in mijn thee, omdat ik met oom Ricardo mee gehuild had en ook weer op mijn verhaal moest komen, en het smaakte heerlijk naar iets vers en vreemds, thee met Jamaica-rum (zoals ik met enige moeite op de fles ontcijferde), het smaakte naar de wijde wereld waaruit oom Ricardo zo juist gekomen was op deze gure herfstavond.

Alleen werd Moekie een beetje onrustig, toen oom Ricardo haar geurige thee weliswaar uitbundig prees, doch, enkel om goed te proeven, en bovendien als geneesmiddel om zijn geschokte zenuwen te kalmeren, een glas rum zonder thee wilde drinken. En zulk een verfijnde smaak had oom Ricardo, dat hij de rum puur niet uit een theekopje kon drinken. 'Dat moet een stevig flink glas zijn,' zei hij en hij koos de tumbler, waar ik 's ochtends mijn gehate melk uit dronk. Het was zulk een grote koude plas melk elke ochtend om acht uur – dezelfde hoeveelheid als rum gesavoureed scheen heel andere gevoelens op te wekken. 'Melk is goed voor elk' – elke morgen ergerde me dit rijm in grote zware letters op de beker van mijn zusje; 'Vooral goed voor zo'n schraal pips kind als jij bent,' zei mijn vader streng. Ik vertelde oom van de witte kille melk, die ik nog een tijdlang hinderlijk in mijn maag voelde en die een soort van boze en kwaadaardige braafheid scheen te moeten opwekken om me op het schooluur voor te bereiden. (Een proef met warme melk was op een debâcle uitgelopen: de witte vellen en de laffe kooksmaak hadden me misselijkheid en een vrije mor-

gen bezorgd). Zo begon dan elke weekdag somber fataal en onveranderlijk met de plas koude melk.

‘Rum is juist gloeiend,’ legde oom Ricardo uit, en mijn moeder probeerde het gesprek op de poes te brengen; dat deed ze altijd wanneer ze zich geen raad meer wist. Ik kende wel rumbonen, die smaakten lekker, vooral wanneer je er een paar tegelijk in de mond stak. ‘Rum is gloeiend en verwarmt je door en door,’ zei oom Ricardo nog eens met overtuiging na een paar grote slokken en ik hoopte dat de smaak van deze voortreffelijke drank in mijn glas zou blijven zweven als een geurige onzichtbare nevel.

‘Hoewel een kop koffie met een homp brood je op een ijskoude ochtend ook goed doet op een politiebureau – het is ‘daarginds’ (en hij wees naar een blijkbaar heel ver oord) geen first class hotel, maar toch – de politiemannen zijn mensen met een hart. Ik heb trouwens op de bureaus van vele wereldsteden mijn kop koffie gekregen,’ zei mijn cosmopolitische oom, ‘en dat is toch behoorlijk, is ’t niet?’ Ik wilde weten hoe die koffie smaakte en na consciëntieus nagedacht te hebben, antwoordde oom Ricardo: ‘Die koffie smaakte aardig. En warm vooral,’ voegde hij er na enige tijd nadenkelijk stilzwijgen bij – toen ontmoette hij de smekende, verschrikte blik van mijn moeder. Hij werd verlegen en dat kon ik niet verdragen. ‘Oom Ricardo mag toch wel koffie met een politieman drinken en een praatje maken – dat zijn toch nette flink lui,’ zei ik ineens, ‘als al die beroeringen in onze familie hem hebben laten stikken, dan mag een mens toch wel warmte en koffie zoeken waar hij ze krijgen kan – dat zou ik ook doen,’ voegde ik er met grote beslistheid bij.

‘Ja, ja,’ vervolgde oom Ricardo, ‘ik heb al zoveel meegeemaakt. Weet je dat ik eens, nog wel in een behoorlijk pak, kranten verkocht heb in Wiesbaden. Er waren natuurlijk veel vreemdelingen en het was of ik die mensen magisch tot

me trok. Ze zeiden: Mein Herr of Monsieur en Signor tegen me en menigeen nam me mee naar een restaurant en wilde mijn levensgeschiedenis weten. Och,' zei hij bijna tot zichzelf, 'wat kan een mens eigenlijk nu nog gebeuren, als hij alleen is – er is altijd wel een plaats om te slapen en van de koffie heb ik jullie al verteld. Maar wanneer je voor anderen moet zorgen, dan wordt het moeilijker, die kan je niet naar asielen en politiebureaus meenemen en zeggen: Hier zijn mijn vrouw en kind' – en weer begon oom Ricardo te zuchten. 'Nou, kranten verkopen kan ook nog niet iedereen,' viel ik hem vlug in de rede, want ik was bang dat hij weer ging huilen, 'het is nog een wonder dat je er geen schorre stem van hebt overgehouden en het lijkt me zo vrij en vrolijk te kunnen zeggen: Wat kan me eigenlijk nu nog overkomen.' Hij werd er helemaal optimistisch van en raadde me aan deze zin in gedachte te houden, wanneer ik ergens angst voor had. En hoeveel keer hebben ze me het luidkeels woevend horen roepen, wanneer ik juist doodsbenauwd was voor een les of straf: 'Wat kan me nu eigenlijk nog overkomen!'

Dan komt de merkwaardige metamorfose waar ik al een paar maal getuige van had mogen zijn. Op de badkamer hoorde men het water lopen. Oom Ricardo verdween voor een halfuurtje en in plaats van de interessante, diepbeklagenswaardige, doch op den duur niet al te aangenaam riekende vagebond verscheen een uiterst verzorgd iemand, die nochtans niets van zijn interessant voorkomen had ingeboet. Het pak waarin mijn vader er als een doodgewoon alledaags heer uitzag, gaf oom Ricardo het cachet van een volkomen gentleman en het bad benevens het schone linnen-goed hadden het peil van zijn moreel op verwonderlijke wijze doen stijgen. Hij streelde liefkozend het glanzende overhemd en ademde diep de geur van de lavendel in, die altijd op mijn vaders toilettafel stond... 'Dat doet goed,' zei

hij glimlachend en volkomen tevreden. 'God, wat voel je je een ander mens zo – het leven is goed, zeg ik jullie en jullie zijn zo lief,' en hij omhelsde ons beurtelings, Moekie en mij. 'Is het leven geen heerlijk ding?' zei hij nog eens met overtuigende vrolijkheid en in een stralend humeur. 'Kijk eens hoe die schoenen me zitten, keurig gepoetst zeg, jullie hebt goed personeel en een uitstekende wasvrouw moet dat zijn, dit overhemd is heerlijk gestreken. Uitstekend,' herhaalde hij, vertederd alles bekijkend wat er in de kamer was, Moekie, mij en zichzelf inclusief.

Plotseling voelde hij met schrik naar zijn binnenzak en ademde verlicht op, toen hij zijn portefeuille eruit haalde, een rafelig vod waar hij een portretje uit opdiepte. 'Viola,' zei hij zacht, 'ik heb haar altijd bij me. Dit portret en mijn tandenborstel, daar kan ik niet buiten. Zelfs daarginds,' en hij wees naar een hoek van het plafond, 'daarginds mocht ik ze bij me houden.' 'Daarginds' scheen een ver land te zijn, waar men de mensen zowat alles afnam, wat ze aan aardse goederen bezaten – met uitzondering dan van Viola en de tandenborstel –, maar oom Ricardo was in zulke vreemde landen geweest dat ik me voorlopig niet zozeer met 'daarginds' – hoe angstaanjagend geheimzinnig overigens ook – kon bezighouden. Het portretje van Viola had mijn hele ademloze belangstelling – het was een kind schoon als een engel met een geruite, opzichtige baret op wilde krullende haren en een mysterieus lokkende glimlach om de mooie, een beetje treurige mond. 'Ze ging veel dansen,' legde oom Ricardo uit, 'ze was als een vlammetje, zo vurig en licht en levend en stralend en als een vlammetje is ze uitgedoofd – longontsteking – ze is veel te licht gekleed al te lang uitgebleven op een ijskoude nacht, toen ze weer dansen ging, mijn dochtertje Viola.' Mijn moeder gaf duidelijk tekens dat het verhaal van oom Ricardo iets verontrustends had; ik zag telkens hoe ze probeerde hem op zijn schoen te trappen, een

teken dat iemand zijn mond ergens over moest houden, een teken dat veel gezien werd in mijn bijzijn en dat ik altijd opmerkte, hoewel het tegendeel beoogd werd. Ja, ze zou nu zo oud als ik geweest zijn, de kleine Viola, een jaar of vijftien, en oom Ricardo keek me oplettend met zijn grote donkere langbewimperde ogen aan om daarna in tranen uit te barsten. Hij beschuldigde zich ervan geen goed echtgenoot en vader geweest te zijn, vooral geen goed vader – ‘maar ik gunde de kleine veel plezier, weten jullie, ik gunde het haar zo.’ En dat zou geen goed vader geweest zijn? – o, waarom was ik niet Viola geweest met zulk een opvallende heerlijk geruite baret op, waarom was ik niet aan een longontsteking gestorven na te lang gedanst te hebben ergens op een kermis van licht en geuren en meeslepende muziek, waarom werd ik niet door zulk een bijzondere vader betreurd en beweend? Zou ooit mijn vader om mij huilen? – en ineens viel me in dat mijn vader nog nooit gehuild had. ‘Dat kan ik niet,’ had hij eens gezegd, toen ik hem er uitdrukkelijk naar gevraagd had, ‘dat is te raar, een huilende man; ik heb helemaal een hekel aan huilen,’ voegde hij erbij, mij strak aankijkend bij die hardvochtige bekentenis. Ik gaf oom Ricardo mijn eigen zakdoekje, om de tranen te drogen die hij nog zo rijkelijk kon doen stromen bij de herinnering aan zijn geliefd kind en hij wenste dat om deze eenvoudige handreiking God mij zegenen zou. ‘God zegen je, lief kind, je lijkt op Viola,’ zei hij als een soort teder geschenkje; ik zag immers duidelijk dat er generlei gelijkenis tussen mij en dat schone wezen bestond.

Dan was er toast en ham en versgezette thee – de rumfles stond nog op tafel – door het wit- (en goed-) gemutste dienstmeisje binnengebracht in het bloemrijke Wedgwoodservies. Oom Ricardo knikte er welwillend tegen, vouwde met een precieus gebaar het servet open, alsof hij gister nog in een Grand Hotel en niet uit de nap van het nachtasiel ge-

geten had ; hij at helemaal niet haastig, zo uitgehongerd hij ook was (en de honger stond op zijn ingevallen kaken te lezen, zei mijn moeder bijna melodramatisch), neen, hij at keurig en langzaam. 'Verrukkelijk,' verklaarde hij met nadruk, 'verrukkelijk, die dunne sneden toast, wie doet dat bij jullie, precies zoals het moet zijn, eventjes bruin en toch niet te hard. En die ham is ook voortreffelijk – bijna als in Praag – ham moet een beetje naar noten smaken – en dan die uitstekende Engelse mosterd... Kinderen, wat ben ik blij weer bij jullie te zijn, wat is het hier rustig en gezellig en Hollands-helder.' En ik bad en smeekte oom Ricardo toch voor altijd bij ons te blijven, een verzoek dat mijn moeder tot mijn grote verbazing niet ondersteunde – ze trok een verlegen gezicht bij mijn enthousiaste invitatie. Oom Ricardo schudde een beetje weemoedig met zijn hoofd, zodat zijn vol donker haar meewapperde: 'Ik blijf nooit ergens voor vast, ik moet verder, voor mijn zaken,' legde hij me uit, 'naar Boedapest, dit keer zal ik er komen, ik ben vast en zeker besloten mijn familie eer aan te doen.' Of hij dat nú al niet deed – door er zo mooi, levendig en opgewekt bij te zitten met glanzende witten tanden en diepe donkere zigeunerogen. 'Ik heb een nieuwe methode voor piano-onderwijs uitgevonden. Het is iets voor Boedapest, muzikale mensen daar, alles gevoel, hartstocht, brio. Ik breng ze de techniek in acht weken bij – ga een muziekinstituut opzetten met een Hongaarse vriendin.' Hij zag de toekomst al roziger en hoopvoller in – trouwens niemand van ons drieën twijfelde een ogenblik aan dat piano-instituut met onderwijs op moderne en nog nooit tevoren bedachte grondslag – het idee van oom Ricardo, die muzikaal, vindingrijk en tot alles in staat was. Alleen vroeg moeder aarzelend: 'Heb je een tijdje geleden ook niet zoiets geprobeerd in Lyon of Marseille? Er deden toen zulke rare verhalen de ronde. Je zou met je assistente in grote kartonnen dozen geslapen hebben

bij gebrek aan bedden en alles moet toen een beetje mislukt zijn.' Oom Ricardo wuifde met een hautain en misprijzend gebaar die laster weg: 'Och, ze zijn zo kleingeestig, de mensen, hè. Ik had aardige slaappleatsen gemaakt, er kwam ook een beetje karton bij te pas, maar ze lagen goed zeg ik je, ze lagen als prinsen. Ik sliep tenminste als een prins. En dan is karton hygiënisch in dat soort steden met wandluizen, beter dan die dikke wollen rommel, waar ze in liggen te broeien, zacht klimaat daar,' zei hij vaag en verontwaardigd vervolgde hij: 'Om kleinigheden laten ze je in de steek. Ik had alleraardigste leerlingen, meest dames. Havensteden, hè. Die zaak ging goed, werkelijk goed, en geen van mijn leerlingen stoorde zich aan mijn slaapgelegenheid, ze vonden het grappig.' Weer ging de pantoffel van mijn moeder naar de glanzend-geschoeide voet van oom Ricardo. 'Natuurlijk vonden ze het grappig,' herhaalde hij onbevangen. 'Ik liet ze het hele instituut zien en zo zagen ze de bedden ook – honi soit qui mal y pense – zelfs voor klamboes had ik gezorgd, die ik immers kende van Java.' Hij keek triomfantelijk over de klamboes: 'Er is een boel ongedierte daar, hoor.' 'Klamboes in Marseille?' vroeg mijn moeder verbaasd, 'dat hebben ze daar toch niet?' 'Nee, maar ik vond het beter,' oordeelde oom Ricardo, 'zo kreeg je ook minder stof binnen 's nachts – het was een eigenaardige woning, begrijp je, je moest de vensters op dat zolderatelier dag en nacht openhouden voor de rare luchtjes van beneden – ik houd veel van frisse lucht. Maar je krijgt zelden de goede mensen voor zoiets, ik sukkelde met mijn assistenten, niets bevalt ze, overal merken ze wat op aan.'

Ik vond nu het juiste ogenblik om mezelf aan te bieden als muziek-assistente, tot alles bereid, zelfs om op karton of wat dan ook te slapen. Mijn ouders behoeften dan geen zorgen meer om mij te hebben, waarvan ze zich altijd een – volgens mij dan – overdreven voorstelling maakten; en de

naam Boedapest trok me als een magneet. Ik kon werkelijk een beetje pianospelen en oom Ricardo had er direct oren naar. Hij luisterde met grote aandacht naar mijn paradestukken: enige Lieder ohne Worte, negrosongs en een stuk uit Rosamunde.

‘God, dat kind heeft aanleg,’ barstte hij verrukt uit, ‘geef me dat kind en een – laat eens zien – nou, een twintig, dertig pond mee, en probeer het voor een maand of drie; ik zal als een vader voor haar zorgen.’

Bijna had ik het geluk te pakken – bijna – want moeder vond me nog veel te jong en ze wist zeker dat vader het nooit goed zou vinden. Eerst dacht ik dat twintig of dertig pond iets was, dat aan mijn eigen gewicht ontbrak of een soort van ballast, kleren en muziekstukken misschien; maar later hoorde ik dat oom Ricardo, als hij geld wilde hebben, zich altijd in ponden uitdrukte – dan klonk het minder; bovendien scheen hij het pond (in verband met zijn Engelse herkomst) gedistingeerder te vinden dan de burgerlijke Hollandse gulden.

‘Natuurlijk wil vader het weer niet hebben,’ brulde ik van woede en teleurstelling, ‘nooit vindt hij iets goed, dat ik prettig en plezierig vind – altijd zeurt hij over rotrapporten, degelijkheid en vooruitkomen in de wereld – wat heb ik al niet moeten bedenken om een enkele dag vrij te krijgen, wanneer er algebra-proefwerk of iets anders onmogelijks van me verlangd werd.’ Ik had eens een meisje gezien dat bloed opgaf – hoe benijdde ik dat kind, toen ze direct daarop vrij kreeg; in m’n ellende heb ik toen m’n tandvlees opengekrabd, ik deed het heus niet voor m’n plezier, want het deed echt pijn. Maar die stinkdokter had het direct door en vroeg vuil grijnzend alleen maar: ‘Schoolziek, hè!’ En dan die ene keer, toen ik zei dat ik zware rimmetiek had... ‘Je meent reumatiek, niet,’ vroegen ze en daarbij barstten ze in zo’n kwaadaardig gelach uit en toen werden ze écht kwaad.

Al mijn tantes hadden 't over rimmetiek, waarom zou ik nu niet eens rimmetiek kunnen hebben?... Ik heb alle plaatsen onthouden en opgenoemd waar tante Jo het heeft, maar ik kreeg een preek van de directeur over mijn leugenachtige karakter en mijn geraffineerdheid – ik weet niet eens wat dat is, geraffineerd, maar het scheen nog gemener dan liegen gevonden te worden. Liegen is heel moeilijk en naar, ik zou nooit liegen als ik het niet nodig had, maar 't was de enige manier om eens een enkele keer een heerlijk vrij gezellig dagje te krijgen of om zo'n stinkles te ontlopen. Al kwam later altijd alles uit met veel straf en zedepreken erna – die had ik graag over voor een paar zalige uren in de vrijheid. 'Nooit houd ik 't uit op die rotschool en ik zeg het jullie: eeuwig zal ik slechte rapporten hebben en in Boedapest zou ik piano-assistente kunnen zijn en ook nog kunnen vooruitkomen. Maar vader wil niet, nooit krijg ik een kans, o, o, wat een hondeleven heb ik bij zo'n vader,' snikte ik in een alles overstelpend zelfmedelijden.

Plotseling werd oom Ricardo uiterst ernstig en plechtig; hij pakte mijn beide handen en keek me met zijn grote glanzende jong gebleven ogen doordringend aan. 'Jij hebt een goede vader,' zei hij met sidderende stem, 'je hebt een vader, waar je op je knieën God voor danken moet elke dag: jij hebt geen vader die zijn vrouw van ontbering en uitputting liet sterven op een zolderkamertje zonder vuur alleen met een kaars – en jouw vader zorgt ervoor dat je 's avonds op tijd in je bed ligt en niet aan een longontsteking sterft zoals mijn kleine Viola. Dat weet je nog hè, hoe Lydia stierf?' vroeg hij mijn moeder met grote nadrukkelijkheid. 'Ontbering en uitputting, mijn God, mijn leven is voorbij, verzuimd heb ik alles wat ik had moeten doen. De Hemel is mijn getuige, ik kan het nooit meer goedmaken!'

Hij vergat het hele piano-instituut te Boedapest in zijn hartstochtelijke zelfbeschuldigingen en ik wist niets beters

te doen dan weer een kop thee met veel rum voor hem neer te zetten en enige schrale troöstreden te bedenken: 'Mischien waren ze wel zwak van gestel en te goed voor deze wereld.' Dit laatste had ik goddank voor enige dagen van ons dienstmeisje gehoord. Goddank, zeg ik, want oom Ricardo nam mijn woorden gretig over: 'Je hebt een kind met een gevoelige begrijpende ziel,' was het compliment dat hij mijn moeder en mij met van aandoening trillende stem gaf. 'Dat kind heeft gelijk. Te goed voor deze wereld, o veel te goed voor deze harde zelfzuchtige wereld en zwak van gestel, teer en zwak.' Rijkelijk vloeiden zijn tranen weer en ik stal bij die gelegenheid zes mooie grote zakdoeken van mijn vader voor het goede doel – edeler en romantischer immers dan het ordinaire dagelijkse gebruik dat mijn vader ervan maakte – het leken mij te veel tranen voor dat kleine kinderzakdoekje van mij – hij zou nog veel huilen om zijn vrouw en zijn kind en wie weet wat nog meer – zes zakdoeken zouden amper genoeg zijn. Ik had haastig die zakdoeken weggegrist uit de hoge mahoniehouten kast; goeie genade, wat een linnenkast hadden we eigenlijk, er kwam geen einde aan de stapels zakdoeken alleen al – maar ik durfde niet meer te nemen en pakte inderhaast nog een paar witte peau de suède herenhandschoenen mee. Moekie liet het oogluikend toe met de zakdoeken – ik had ze in elkaar gefrommeld en zo leken het er veel minder. Oom Ricardo's zigeunerogen kregen een verheerlijkte uitdrukking bij het zien van die rare handschoenen. 'Mag ik die hebben?' vroeg hij mijn moeder ademloos, 'o wanneer ik die erbij had, zo chic, zo af is men dan.' 'Maar Ricardo, je kunt toch niet met die witte trouwpartijhandschoenen lopen, wat wil je er in 's hemelsnaam mee doen?'

Ricardo holde naar de keuken – en ik hem direct achterna – en ik zag een mengsel ontstaan, dat ik helaas vergeten ben en waar ook thee bij te pas kwam; even later hadden

de handschoenen een geelachtige kleur gekregen, die destijds zeer in trek was. Op onnavolgbare wijze deed oom Ricardo ze even aan, met de klep naar beneden, zoals niemand ze toentertijd nog droeg – het stond prachtig, het waren heel andere handschoenen, Ricardo's handschoenen. Ik herinnerde me nog vaag, hoe stijf mijn vader ze in de hand had gehouden bij de een of andere bruiloft en hoe het lelijke, dwaze dingen waren geweest, mijn vader was er toen zichtbaar verlegen mee. En nu was oom Ricardo er weer helemaal gelukkig mee. Hij hing ze voorzichtig bij de kachel te drogen en ging voor de piano zitten, dacht even na en speelde een der walsen van Chopin. Hij hield zijn ogen gesloten en een ogenblik was de kamer, onze doodgewone burgersalon werkelijk dat wat een salon eigenlijk had moeten zijn, iets dat met voornaamheid, elegante noblesse en wonderlijke verfijning te maken had. Bijna werd deze alle-daagse schone tedere stemming bedorven door een bezoek, dat ik door scherp luisteren naar de bel en in samenwerking met de dienstbode nog juist kon tegenhouden.

Het was een tante, die met een neefje ons kwam opzoeken. Het neefje had eens het buitengewone voorrecht gehad bij oom Ricardo te mogen logeren; natuurlijk was het aan de verkeerde besteed geweest. Het neefje (een keurig, bang, veertienjarig jongetje) was met een sensationeel verhaal teruggekomen, dat de hele familie in paniek had gebracht.

In plaats van het prettig te vinden mee te mogen naar nachtgelegenheden in een naburige grote stad waar gedanst en gezongen werd, had die jongen er schande van gesproken – en ik vond dat men toch al zoveel tijd in nare saaie daggelegenheden doorbracht, als ouderlijk huis en school. Ook zou oom Ricardo – en dit vooral werd bijna misdadig gevonden – hem zijn stomme tien gulden te leen hebben gevraagd, die hij van zijn vader en zijn moeder als zakgeld had meegekregen – daar werd hij toch immers voor meege-

nomen. En dan was er nog een gefluisterd verhaal waar ik helemaal niets van begreep, van een zwaar geverfde dame bij wie oom Ricardo inwoonde – welk feit vooral vanwege de verf als onfatsoenlijk werd beschouwd. Soms was de afkeurenswaardige dame zelf meegegaan – ‘en wie ging nu met zijn hospita uit wandelen, wat moest zo’n jongen daar wel van denken!’ Bij elke wandeling had oom Ricardo gevraagd of hij de elegante wandelstok te leen mocht hebben van de dooie man van die dame – ‘zoiets doet men toch niet!’ Maar die dooie had er toch niets meer aan, ik vond het heel gewoon dat oom Ricardo zo’n fraaie stok meenam op zijn wandelingen, het paste stellig beter bij hem dan bij de dooie. En oom Ricardo zou in ’t publiek zo vreselijk onfatsoenlijk vriendelijk tegen die dame geweest zijn – of dat zo erg was – de meeste mensen vond ik tamelijk vlegelachtig en zuur – oom Ricardo was tegen iedereen erg vriendelijk en opgewekt – hij had veel innemende manieren. Dan had oom Ricardo nog iets vreemds gedaan: hij had elke ochtend op de markt van die plaats een anjelier gekocht en die in zijn knoopsgat gestoken. Zo hadden ze dan vaak, door iedereen nagestaard – de mensen hadden elkaar aangestoten – door dat kleine stadje gewandeld: oom Ricardo, de anjelier in ’t knoopsgat, ’t stokje van de dooie man luchtig en zwierig en nonchalant zwaaiend, de geverfde dame met een opzichtig veer op de hoed, en het stijve brave neefje, dat zich zoals hij zei, ’doodgegeneerd had’. Maar oom Ricardo had zich juist geamuseerd over de ergernis der provinciale ‘Spieszbürger’, zoals hij ze noemde. Van dit merkwaardige logeerbezoek had het keurige, saaie neefje een schandverhaal meegebracht, waarvan de geleende tien gulden een telkens weerkerend refrein vormde; en daarbij was hij erheen gegaan om bos- en heiwandelingen te maken, waarvan nooit iets gekomen was – hij zei ’t in één adem, alsof je voor tien gulden zo maar bos en hei bij de hand kon hebben. Van dit alles had

hij een drukte gemaakt en de hele familie in opschudding gebracht, alsof oom Ricardo, die toch niets dan aardige dingen had gedaan, hem 't grootste onrecht van de wereld had aangedaan.

Dit alles was de reden dat ik snel en bijna ademloos tegen tante en neef zei: 'Er staat nog geen bordje op de deur, maar Hansje heeft roodvonk; het is besmettelijk, zegt de dokter.' Ik keek zo echt-geschrokken (maar dat werd verkeerd geïnterpreteerd), dat ze beiden wegvlogen, zonder goedendag te zeggen of zelfs maar beterschap te wensen voor Hansje. Dat was ook niet nodig, want Hansje had geen roodvonk, maar was ergens aan het voetballen. Maar het had toch waar kunnen zijn en het dienstmeisje zei ook nog: 'Dat noem ik nou gevoel voor je medemens – van je familie moet je 't maar hebben!'

Maar het onvermijdelijke ogenblik dat mijn vader naar huis zou komen, liet zich niet langer uitstellen. Het was alles zo merkwaardig en ongewoon geweest die namiddag, de prikkelende geur van de rum, hartverscheurende verhalen als uit een roman in tweeënvijftig afleveringen over ontbering, uitputting en een edel sterfbed, het kind Viola met grote vragende ogen en de page-baret, de uiterste droefenis, die echt was en de uiterste opgewektheid, die ook echt was. Ik was in een ver vreemd land geweest, waar de fantasie aan de werkelijkheid grensde. – Met mijn vader kwam alleen de werkelijkheid binnen. Ik herinnerde me direct, dat ik eigenlijk voor deze vader op mijn knieën moest vallen en God danken volgens oom Ricardo's uitdrukkelijke wens. Tot mijn geluk heb ik deze raad nooit opgevolgd; mijn vader zou aan een plotselinge vlaag van krankzinnigheid gedacht hebben. En eerlijk gezegd had ik helemaal niet de drang mijn vader dankbaarheid te tonen, laat staan op deze ietwat overdreven wijze. Eerlijk had ik willen vragen: Toe, wees een beetje als Ricardo, huil eens als je er zin in hebt,

verheug je eens uitbundig, zeg dat je me wel mag, je hoeft niet eens zulke fijne complimenten te maken als oom Ricardo dat nu eenmaal kan; jij kan ook geen Chopin spelen, maar wees eens wat vriendelijker tegen me en niet zo eeuwig afgemeten en koel en pa-achtig.

Doch ook dit liet ik wel uit mijn hoofd om te vragen – ik was al blij genoeg dat mijn vader oom Ricardo vriendelijk ontving en hem een sigaar aanbood en wat niemand tot stand had kunnen brengen, zelfs de grootste orders op het gebied van import en export niet, dat lukte oom Ricardo; hij bracht mijn vader in een opgewekte bui en hij luisterde met een voor hem ongewone belangstelling naar verhalen, waar ik woorden uit opving als: Tokayer, een ware beauté, raspaarden en -honden, de eindeloze poesta. Ik meende zelfs in de koele blauwgroene ogen van mijn vader iets verlangends te zien, iets hunkerends en ik voelde dat mijn oom Ricardo een gelukkig mens was -- trots alles – trots zijn tranen en sterfbedden en de vodden en de regen waarin hij eens, het leek alweer zo lang geleden, nederig op de onderste tree van onze stoep had gestaan. Welk een geluk dat alle pakken van mijn vader op elkaar leken – ik had de vaste overtuiging dat hij jaar in jaar uit bij dezelfde kleermaker hetzelfde pak van dezelfde kleur liet maken – in elk geval een soort pakken die hem buitengewoon bevallen moeten hebben, want hij keek oom Ricardo even goedkeurend aan en merkte dan kort op: ‘Een keurig pak heb je daar, werkelijk, zo’n nette kleur en snit!’

Ondertussen was ik genoodzaakt op de atlas in een gewemel van iets dat op bruine wurmen leek, een zijriviertje van de Donau op te zoeken; waarom mag de Hemel weten, maar het was onvermijdelijk, dat ik om een onnaspeurlijke, domme en duivelachtige reden naar het mij toescheen, de voormiddag volgend op deze spannende verrukkelijke dag, dat fantasieloze riviertje, dat zich boosaardig tussen de brui-

ne wurmen verborgen had, benevens enige andere stipsteden en streep-stromen en wurm-gebergten moest kunnen aanwijzen op de grote blinde kaart in het nuchtere eerste ochtenduur, dat aan de aardrijkskunde gewijd was – dan zou oom Ricardo al lang weer weg zijn, op reis naar Boedapest, waarheen hij me had willen meenemen – en dan te bedenken, dat ik dat onvindbare aardrijkskundige streepje dan wellicht in werkelijkheid had kunnen zien: een wilde, bruisende bergstroom, vanuit een snelle grote Europese trein, in gezelschap van mijn joyeuse oom, in plaats van klein en jammerlijk met een grote stok voor die lelijke kwaadaardige stomme en blinde kaart te staan met de verwijtende blikken van onder de glimmend-kale schedel van de aardrijkskundeleraar op mij gevestigd, die me biologieerden, tot ik niets meer zou zien dan een chaos van wurmen, stippen, strepen...

Duidelijk hoorde ik oom Ricardo met zijn zeer gearticuleerde stem vertellen over een prachtige renstal, die hij op een kritiek ogenblik voor een appel en een ei had moeten verkopen, toen zijn beste renpaard, waar hij alles op gezet had, vlak voor de eindstreep en de overwinning – was het wellicht boos opzet geweest? – op onverklaarbare manier gestruikeld was. Dan ging 't over een wijnrestaurant, waar hij zo royaal mee was omgesprongen dat hij z'n klanten, nadat ze betaald hadden, als een soort revanche – meer gastheer en grand-seigneur dan een op zijn voordeel bedachte waard – van zijn beste wijn te drinken gaf à discrétion en waar mijn vader ook nog plezier van gehad scheen te hebben, want hij noemde telkens een wijnsoort op die oom Ricardo nog vergeten had. Het wijnrestaurant leek me een droom te zijn geweest, oom Ricardo zei het zelf: 'Alles van het beste verzeker ik je, un rêve; en mijn vrouw, Lydia, zat er toen zo beeldig bij, un rêve dans un rêve. Herinner je je Lydia nog, was ze geen beauté, och God, een

beauté met een poppenkopje. Jullie hebt haar nog op haar sterfbed gezien, op een zolderkamertje, alles verloren, weg, fini.' En oom Ricardo begon weer met ontzettende snikken een nieuwe huilbui in te zetten, met woest rollende ogen en de wanhoop nabij. Gelukkig kwam de anders verwenste atlas nu goed van pas. Oom Ricardo wist natuurlijk dadelijk uit dat gewurm de zijriviertjes van de Donau op te vissen (nooit heb ik de Isar en de Inn vergeten). Aan elke plaats had hij een herinnering, een treurige of een schone, oom Ricardo scheen wel overal geweest te zijn. Op die manier leerde men tenminste aardrijkskunde, vond hij, tot mijn vader een beetje ongeduldig zei: 'Ga nu maar zelf verder met je les.'

Zijriviertjes Donau... (mijn gedachten dwalen weer af)... Boedapest, storm, regenvlagen, oom Ricardo, geen handdoek, geen zeep, alleen maar een tandenborstel en het portretje van het kind Viola, het pak dat hij goddank 's middags bij vaders afwezigheid had kunnen aantrekken. Wat een geluk dat vader hem niet in de toestand gezien had, zoals hij vanmiddag na een schuchtere bel in natte vodden als een schooier onder aan onze stoep stond! Vader was nu echt op hem gesteld en door dat nette uiterlijk kreeg hij de veertig pond van vader los als een bagatel; in dat voddepak zou hij niet meer dan twee pond gekregen hebben, rekende ik uit, en na afloop van nauwelijks tien minuten weer op straat gestaan hebben met die afgedragen kleren in de troosteloze regen. Hoewel ik niet precies wist wat veertig pond was, had ik het gevoel dat er niet veel van overbleef, als je eigenlijk een heel nieuwe uitzet zou moeten kopen met koffers en al. Ik verwenste de zijriviertjes van de Donau en mijn eigen onmacht en verviel weer in vage sombere gedachten, waaruit ik werd opgeschrikt door een strenge berisping van mijn vader om op te houden met dat irriterende neuriën: 'An der schönen blauen Donau'. Denkelijk uit ergernis tegen mijn vader kreeg ik toen een inval.

Ik bedreef die avond mijn eerste grote diefstal: een van vaders solide ulsters, waarvan hij er ook een paar had die sprekend op elkaar geleken, een van vaders zwarte bolhoeden, waarbij ik voor alle zekerheid een krant onder de binnenrand stak, omdat vaders hoofd mij groter leek. Twee handdoeken griste ik uit de badkamer weg (ze waren gebruikt, maar hij kon ze ergens in de Isar wel uitwassen) en twee stukken lavendelseep stopte ik met een stuk kaas, een half brood en een kluit boter in een handkoffertje. De ulster met de bolhoed hing ik netjes aan de kapstok en het koffertje zette ik er vlak onder. Mijn hart bonsde of het barsten zou toen ik zo gewoon mogelijk tegen oom Ricardo zei: 'Uw jas en hoed hangen in de gang, ik heb u koffertje er maar bij gezet.' Een ondeelbaar ogenblik keek oom Ricardo me aan, niet begrijpend, een beetje verrast: dan antwoordde hij nonchalant: 'O, dank je wel hoor, ik moet er morgen weer vroeg vandoor.'

En terwijl ik met hoogrode kleur en diepe aandacht op de zijrivieren van de Donau bleef staren, kreeg ik het verhaal van 'daarginds' te horen. 'Daarginds' was tout court de gevangenis geweest, waarin oom Ricardo wegens oplichting gezeten had. Daar hij God weer bij iets tot getuige wilde halen, kalmeerde mijn vader hem direct, zeer gegeneerd over het getuige zijn van God. 'Je hebt mij immers ook de maat voor die overhemden genomen, ik weet er nog alles van,' verzekerde mijn vader, 'een gekke vent ben je toch, je liet iedereen wat geld vooruitbetalen, was het zo niet?'

'Zo waar er een Heer in de Hemel is en mijn kind Viola als engel op mij neerziet,' scandeerde oom Ricardo met vibrerende stem, 'ik was heilig van plan die overhemden aan iedereen te leveren, ik had al vijftientig commissies, maar er waren een paar oude schulden en toen heb ik dat commissiegeld zolang ervoor gebruikt, begrijp je, ik dacht alles komt in orde en ik had een groot vertrouwen in de mensen,

een groot vertrouwen, maar de mensen zijn soms zo vreemd,' murmelde oom Ricardo nadenkelijk voor zich heen. 'Vuile krengen,' zei ik tegen de Isar en de Inn, maar ik bedoelde de mensen die hem in de gevangenis hadden geholpen.

'Ik heb geen aangifte gedaan,' meende mijn vader zich te moeten verontschuldigen, en daarvoor was ik van plan de Isar en de Inn en alle verdere zijrivieren van de Donau tot morgen in de aardrijkskunde te onthouden, om mijn vader ook eens een plezier te doen. En toen deze zelfde vader oom Ricardo zelfs een betrekking aanbood in zijn ex- en importzaken, heb ik er nog enige Franse subjonctieven bij geleerd. Maar oom Ricardo wilde niet. Hij kon het niet, zei hij met trillende stem, hij moest het ene jaar in Boedapest zitten en het andere in Parijs... 'En stel je voor,' opperde hij met werkelijke doodsangst in zijn stem, 'stel je voor, ik ben bij jou in die keurige zaak met al dat geld, en ik zou eens in de verleiding kunnen gebracht worden. Grote God, aan jouw geld zou ik me toch nooit willen vergrijpen.'

'Je bent en je blijft een gekke vent,' antwoordde mijn vader. 'Je verdient dan toch ook.'

'Maar ik kon me eens vergrijpen. Wanneer ik zoveel geld bij elkaar zie, kan ik er eenvoudig niet van afblijven; je kunt zulke leuke dingen kopen – eindelijk eens een behoorlijk pak laten aanmeten in plaats van die snel kreukende slecht zittende goedkope confectie.' ('Een heel behoorlijk kostuum heb je anders aan,' mompelde mijn vader bij zichzelf.) 'En dan – wat een heerlijke overhemden en charmante dassen zijn er op de wereld. En de aangename luxe van hotels en vrouwen en dranken... Ik houd van het leven en van overvloed, ik wil sterk en overvloedig en royaal leven, royaal voor mezelf en anderen – de meeste mensen leven zo karig, ze gunnen anderen niks en ternauwernood gunnen ze zichzelf iets. Het is zo leuk rondjes te geven en ineens allemaal

opwekte gezichten om je heen te toveren. En dat kun je met geld doen, met geld heb je ineens kennissen met rondjes – ik geef graag – ik weet heel goed dat die anderen helemaal niet zo graag geven en daarom zijn het eigenlijk zulke arme burgerhonden; maar wat doet dat ertoe, wanneer ik nou eenmaal graag geef, dat doet me plezier, daar word ik niks beter door, want het is denkelijk puur egoïsme dat ik graag trakteer... Nee, geld is nou eenmaal in mijn handen niet veilig, niet mijn eigen geld en niet dat van anderen, ik kan nou eenmaal niet laten het uit te geven. Alleen met jou zou ik nooit gedonder willen hebben, nee, dat nooit, juist omdat ik je graag mag, geen baan bij jou,' hield oom Ricardo koppig vol, 'jij zou me wel nooit 'daarginds' willen hebben, maar hoe zouden we dan tegenover elkaar staan, terwijl we nu een heerlijke Haut Sauternes drinken (uitstekende wijnleverancier heb jij) – en er niets dan vriendschap en bonhomie tussen ons is.'

Diep in mijn hart moest ik oom Ricardo gelijk geven. Wanneer ik had moeten kiezen tussen een betrekking bij mijn vader, dag in dag uit op dat saaie kantoor, en het meeslepende zwerversleven, dat een mens in staat stelde zelfs riviértjes als Isar en Inn direct te herkennen zonder taaie aardrijkskundelessen, zou ik het laatste bestaan ook verre de voorkeur gegeven hebben. Afgezien van de verleiding waar oom Ricardo zo angstig de nadruk op had gelegd. Ook ik had die avond de verleiding niet kunnen weerstaan. Al was het dan voor iemand anders, het wegnemen van ulster, dophoed, handdoeken, zeep en kaas leek me toch een zware diefstal. Wanneer zou het vreselijke ogenblik komen dat ik eens voor mezelf zou beginnen?

Onvermijdelijk komt de volgende morgen, met kille regens tegen de sombere hoge schoolramen. De wiskundeles is ook al weer voorbij en ik heb bij uitzondering een goede beurt gemaakt met het getal pi. 'Que j'aime à faire connaître

un nombre utile aux sages,' ik kan de zin niet eens meer kwijtraken. Oom Ricardo is al lang weer op weg naar Boedapest, hij had helemaal geen ondergoed bij zich in deze kou, denk ik. '...nombre utile aux sages.' 'Hoeveel is een pond eigenlijk?' ik keerde me om en naar het kind achter me. De aardrijkskundeleraar stond erop te weten wat ik gevraagd had, in plaats van naar de zijriviertjes van de Donau te informeren, die ik voor ditmaal toch zo goed onthouden had. Ik probeerde nog vlug als een bezwerende formule: Isar, Inn af te brabbelen, maar het hielp niet meer. 'Wat pond, hoe pond, wie pond?' vroeg hij woedend; hij dacht dat ik iets over zijn dikte geïnsinueerd had.

En zelfs met mijn grondige kennis van alle kleine zijrivieren van de Donau kon ik mijn vader dit keer geen plezier doen – ik kreeg 'ponden' straf – leraren willen ook wel eens geestig zijn en zeggen dan 'ponden straf'. Overigens moeten de ponden van mijn vader oom Ricardo ditmaal geluk gebracht hebben – lang na de vreemde opwindende herfstdag met Chopin, bedelaarskleding, rum, getinte brui-loftshandschoenen en de verhalen van sterfbedden, wijnrestaurants en 'daarginds', kwamen er telkens kleine pakjes voor me uit Warschau, Koningsbergen, Florence en Parijs, kleine gouden voorwerpen om aan bedelarmbanden te dragen, geloof, hoop en liefde voorstellend, een Italiaanse broche met bergkristal, dat ik voor diamant hield en een gouden madaillon met de portretten van oom Ricardo en een prachtige dame erin – tot grote verbazing van mijn familie. De dame was een Baltische barones die zo op oom Ricardo gesteld was, dat ze kasteel, baron en alles wat daarbij behoorde in de steek liet om hem overal te volgen. Heel mijn nette familie sprak er schande van dat zo'n mauvais sujet eigenlijk nog zo goed terechtgekomen was. Alleen mijn vader zei: 'Ik heb Richard altijd een aardige vent gevonden, levendig, charmant en een beetje gek, maar zeer onderhou-

dend. En hoe keurig zag hij eruit de laatste keer dat hij bij ons was, weten jullie nog?’

Op gezette tijden, zo tegen de eerste najaarsvlagen, krijgt mijn vader een vage onrust over zich die met een zo goed als nieuwe overjas uit de beste Engelse stof samenhangt, hij meent ook een van zijn zwarte dophoepen te missen; hij verdenkt er de sous-chef van de exportafdeling van, omdat hij hem zo’n onuitstaanbare fat met geplakte haren vindt. Doch dan schudt hij weer zijn hoofd en murmelt voor zich heen: ‘Het zou hem niet passen, te mager, te schriel.’ En ik zucht verlicht en dankbaar, omdat soms alle dingen bijna een prettig en goed verloop kunnen hebben. Bijna...

Regenvlagen, storm, herfstnevel – een korte harde bel. Telegram uit Verona: Richard de Landsberg malade arrivée famille nécessaire direction hotel Eden. Dat kon alleen oom Ricardo zijn, zei mijn vader, die de naam van zijn – inmiddels overleden – barones blijkbaar had overgenomen. Die adellijke naam (het was nog het legendaire pasloze tijdperk van Europa) en zijn goede manieren hadden hem ook de hoge hotelrekening bezorgd. Het was om deze onsentimentele reden, dat de hoteldirectie het dure telegram had verzonden, dat mijn vader moest betalen evenals de hotelrekening van een paar maanden – voor een vuil kamertje op de zesde verdieping van een tweederangs Italiaans hotel met wandluizen als blijvende gasten. ‘God zal je zegenen, Adriaan, dat je gekomen bent, bewijs me een laatste dienst – een violette zijden pyjama. Dan kan ik tenminste in schoonheid sterven, die goedkope katoenen voddën hinderen me zo.’ Mijn vader bromde onverstaanbaar dat hij zelf nooit anders dan linnen pyjama’s droeg, maar was toch met het gevraagde teruggekomen op die prachtige Italiaanse herfstmorgen.

‘De mooiste die ik ooit gedragen heb, jij had altijd een goede smaak, Adriaan,’ en als beloning zei hij mijn vader

alle gunsten des Hemels toe – royaal en uitbundig tot het laatste. (De hotelrekening had hem onverschillig gelaten, ‘want,’ zo zei hij, ‘in de Hemel worden toch geen deurwaarders met onbetaalde rekeningen meer toegelaten.’) Mijn vader had hem nog geholpen bij het verkleden – een sterfenszwakke uitgeteerde man.

‘Hij zag eruit als een dichter op zijn sterfbed,’ zei mijn anders toch zo nuchtere prozaïsche vader, ‘een dichter of een edelman – ja waarachtig, een edelman van Verona. Dat soort mensen sterft uit,’ voegde hij er bijna dromerig en melancholiek aan toe.

Na rijp overleg met Da, het keukenmeisje, besloot ik alles maar ineens te vertellen.

Da was in mijn ogen het verstandigste en moedigste wezen op de wereld. Zelfs vader, die we achter zijn rug zeer oneerbiedig 'kater groenoog' noemden (hij kon zeer onheilsellende katteogen opzetten), had respect voor haar en durfde in haar tegenwoordigheid slechts binnensmonds brommen. En wanneer ze dan vinnig vroeg: 'Zei u wat, meneer?' vergenoegde hij zich alleen ermee Da een van zijn katerblikken toe te werpen.

Wat waren wij, kinderen, erbarmelijk kleine slaven vergeleken bij haar! Doodsbenauwd voor Groenoog en er steeds op uit hem in een goede bui te houden, gaven we de zoetsappigste en geruststellendste antwoorden op zijn vragen naar vlijt en gedrag op school, deden akelig schijnheilig en verstrikten ons op den duur in een warnet van leugens en uitvluchten. Telkens viel het me moeilijker nieuwe bedenkzels te vinden en mijn fantasie raakte per slot helemaal uitgeput; ook was ik te moe en te onverschillig geworden om verdere verzinsels op te diepen waarmee ik de ware staat van mijn gedrag op school voor Groenoog verbergen kon.

En zo had Da de raad gegeven: 'Vertel maar alles – uitkomen doet het toch en dan ben je hem tenminste vóór geweest – dat lijkt altijd netter. Voor klappen hoef je niet bang te zijn, zoals ik vroeger; hij zal je niet opeten.'

Neen, opeten zou hij me niet – maar kon dat erger zijn dan de doordringende strengheid der vertoornde katerogen? Met vrees dacht ik aan de maatregelen die tegen me zouden genomen worden, – aan de hele nasleep van onaangenaamheden voor de overige familieleden, die gedeeltelijk bij mijn groots opgezet systeem van uitvluchten betrokken waren en

er mij op aan zouden kijken wanneer door zulk een plotse-
linge aanval van eerlijkheid het hele huis wekenlang onder
Groenoogs verschrikkelijke strafgerecht lijden moest.

Da sloeg echter weinig acht op mijn gelamenteer — haar
jeugd was veel harder en vreugdelozer geweest en ze begreep
niet dat iemand voor iets anders dan klappen en stompen
bang kon zijn. Mij leek het overigens een raadsel hoe ze
altijd zo'n goed humeur door alle droeve ondervindingen en
beproevingen heen behouden had. Toen zij bij ons in
betrekking kwam, bracht zij een geweldige linnenkast mee
en als verdere bagage een grammofoon en een struisvogelei.
In de kast lag haar huwelijksuitzet opgestapeld; de grammo-
foon en het uitheemse ei waren geschenken van de trouwelo-
ze zeeman, die de aanleiding voor de uitzet geweest was.
Maar die geschenken bleven ook de enige herinneringen aan
hem: hij was weer de wereld ingegaan zonder ooit iets van
zich te laten horen. Ik begreep heel goed hoe beroerd dat
voor Da geweest moest zijn en bewonderde haar, die niette-
min flink en opgeruimd bleef: ze leefde zo echt met ons kin-
deren mee, zat met ons in de penarie wanneer er iets niet
pluis was, en haar blauwe ogen tintelden vrolijk en triom-
fantelijk bij onze streken en meevallers. Ook besliste zij of er
een nieuwe jurk of overjas nodig was — moeder durfde zon-
der haar niets aanschaffen; zei Da: 'Je kunt er nog best een
winter mee doen,' dan hoefden we er niet aan te denken iets
nieuws te krijgen. Hadden we het met Groenoog aan de stok
en kwamen we huilende in de keuken, dan zette Da een
plaat op haar grammofoon en tot grote woede van de heer
des huizes dansten we tot borden en pannen rammelden.
Onze beschermster echter kookte zo verrukkelijk, dat
Groenoog tegen haar slechts een gesmoord geknor uitte.

En bewust van haar onomstotelijke macht zette ze mij nu
tot de wanhoopsdaad aan, die me weer een zuiver geweten
kon bezorgen. Alsof het de gewoonste zaak van de wereld

was, zou ik onder de verstarrende blik van de gevreesde groene ogen alles vertellen: in de klas nam ik dit jaar de wel zorgeloze, maar ietwat smadelijke positie in van iemand die het nog eens moest doen; onder het rapport had ik een niet onverdienstelijk nagebootste handtekening gezet; zekere brieven van het schoolhoofd, op deze feiten met onaangename opdringerigheid de aandacht vestigende, waren door mij opgevangen en vernietigd. En om maar ineens alles te luchten was ik genoodzaakt ook enige illusies te verstoren, die ten opzichte van mijn spaarpot gekoesterd werden: de inhoud voor gemeenschappelijke uitstapjes bedoeld, had ik besteed aan gastronomische vreugden in de vorm van studentenhaver en ijswafels en aan bioscoopbezoeken; en om de geleedigde spaarpot ook verder te doen rammelen, werden de munten door knopen vervangen.

Bij wijze van generale repetitie somde ik deze geheime misdaden langzaam voor Da op en ik vond het onbegrijpelijk, dat ze geen spier bij deze ontboezemingen vertrok. 'Dat wist ik alles al lang,' zei mijn toehoorder gelaten, 'het beste is, dat je het nog een keer goed ervan neemt. Want je zult het wel ellendig krijgen,' voorspelde ze somber.

Dus één dag zou ik van het leven nog uitbundig genieten – vóór de grote afrekening.

Broers, zusters en zelfs moeder werden ingewijd. Ze behandelden me daarop ongeveer als iemand, die levenslang te verwachten heeft – wankelend tussen medelijden en afgrijzen. Da hield met behulp van een zeepbakje een soort collecte voor me, waarvan de opbrengst zowat een gulden bedroeg.

Voorzien van dit geweldige bedrag stapte ik op een verrukkelijke voorjaarsmorgen de deur uit. De zon scheen bijzonder vrolijk en de wegen leken schoongeboend. Narcissen en tulpen werden op de hoeken der straten verkocht – ja, zelfs voor de school, waar ik in een soort van tartende roe-

keloosheid langs ging, stond een kar met bossen felgekleurde bloemen. Het bewustzijn dat dit uitstapje bijna een galgemaal voorstelde, verdween allengs; en ook Groenooog verging in een ver verschiet. Ik sloeg sinaasappels en zuurtjes in en begaf me aldus uitgerust naar het park om de frisse, sterke lucht van de jonge lentedag op mijn gemak te genieten. Zo overmoedig en gelukkig maakte me de zonnige vrijheid, dat ik helemaal vergat wat me na dit avontuur te wachten stond.

Toen ik met een bos goudgele tulpen naar huis kwam, in uitgelaten stemming en als dronken van zon, vrijheid en lentebloei, fluisterde Da me ademloos toe: 'Er is weer een brief van school gekomen – Groenooog weet alles!'

Afgelopen was het galgemaal... vaarwel zon en park, sinaasappelen en tulpen, vrijheid en overmoed...

En reeds doemden dreigend en angstaanjagend de groene ogen op...

Ja, waarom juist Mittelstrasse 5, met vervelozе deuren en ontredde, uitgelopen trappen, waarboven nog niet eens het traditionele venster met 'Glasmalerei' was gemaakt? Een woning zonder Trompetter van Säckingēn in het trappenhuis is wel heel armoedig in 'n Duitse stad. Waarom dus Mittelstrasse 5, met knoflook- en uielucht en gillende ruzies, met overal in de hoeken lege flessen van het donkere zoete bier en een rillerig citergejengel in de woonkeukens?

Men kon er niemand ontvangen, dat stond vast. Tenminste niemand die er prijs op stelde in aangeklede Queen Ann-kamers met gele lampekappen en een net mosgroen karpēte te vertoeven. Misschien was de reden om die zonderlinge verblijfplaats te kiezen deze geweest: de nachtmerrie willen ontgaan van de klaaglijke schijnluxē – moquette stoelen, geperst imitatiebehang en donkerrode overgordijnen – waarmee kleinburgerlijke huisgezinnen of alleenstaande weduwen pronken. Die zogenaamde keurige milieus met de obligatorische vet-ogen-soepen en klassieke bessensappuddinkjes dreigden zo afschrikwekkend door de te verwachten naargeestige eentonigheid, dat de losse sans-gêne van Mittelstrasse 5 de voorkeur verdiende.

Frau Irma Posanzky, wat werkte je met mosterd en cayenne, met paprika en knoflook! Maar het waren elke avond opnieuw verrassingen, de fantastische gerechten die je vindingrijk brein componeerde. De troostrijke gedachte: 'in een restaurant weet men ook niet steeds wat men krijgt,' deed me de wild smakende spijzen savoureren, die je gele, magere vingertjes bij elkaar hadden geknutseld. En ik nam het je volstrekt niet verder kwalijk, Frau Irma Posanzky, dat je m'n beste pyjama aanhad, toen je me eens midden in de nacht geneeskundige hulp moest brengen door middel van

een flink flesje brandewijn, dat volgens jou 'ausgezeichnet' tegen griep hielp. Misschien was ik een beetje koortsig, die nacht; in elk geval heb ik de herinnering aan een kleine boze tovenaar in een gestreept zijden pak, die me dwong een scherpe drank te nemen. Maar ze scheen werkelijk te helpen, je medicijn; ik zie me tenminste enige tijd later, wel zwak maar herstellende bij je in de Wohnküche zitten. Je man is als steeds zonder werk en speelt al bier drinkende citer. Wat moet je toch hard ploeteren, Frau Irma Posanzky, om die jolige man en je troep hongerige kinderen aan de kost te helpen. En je bent erg klein en mager, dat heb ik heel duidelijk in die griepnacht gezien, toen jij plotseling als een boze tovenaar voor me opdoemde.

O, ik gun je die pyjama best. Je hebt altijd zo'n prettige bui en zo'n kleurige fantasie. Daar geef je bij voorbeeld een brokstuk van de opera Carmen ten beste. Een door mij sinds lang vermiste sjaal om je hoofd draperend neem je een sinaasappel in de hand om het geval meer Spaanse sfeer te geven. Met onvergelijkelijk coquette pasjes trippel je naar je echtgenoot toe, die je op de citer begeleidt, en (trijpen pantoffels aan de voeten en een half-hemdje voor) als Don José fungeert, terwijl je hem het verleidelijke voorstel doet naar vriend Lillas Pastia te gaan om er samen de Seguidilla te dansen en Manzanilla te drinken... tra, la, la; tra, la la!... Door je aparte, frisse opvatting van het zangstuk, dat ik reeds als afgezaagd beschouwde, vergeet ik helemaal om m'n sjaal terug te vragen.

Ik ben toch blij niet in een net milieu terecht te zijn gekomen, bij een beschaafde dame, die me dagelijks aan m'n verstand brengt dat ze alleen kamers 'voor haar plezier' verhuurt, 'om aanspraak te hebben, zo te zeggen'. Ze kunnen soms ook piano spelen, dergelijke opofferingsgezinden, hun kindertjes gaan op de Montessorischool en men moet over muziek en pedagogie met ze praten...

In de Mittelstrasse werden de kindertjes door de straat en het harde leven zelf opgevoed. Het verbaasde me niet, wanneer de driejarige Alfred Posanzky met zakelijke kalmte een petroleumkan, die zo groot als hijzelf was, op de grond zette en zijn moeder rustig mededeelde: 'Vader is zo dronken, hij kan niet meer lopen. Je moet hem halen. Hij doet zo raar.' En het kleine vrouwtje liet de kinderen alleen bij de brandende kachel (ze wisten ook zonder pedagogie, dat die heet was) en haalde het lallende schepsel, dat vader genoemd werd. Als ze het naar bed had gewerkt, ging ze een ogenblik heel treurig en moe op een stoel zitten. Maar er moest nog een vete uitgevochten worden met een kleermakersweduwe, wier luide stem al op de trap te horen was; en het eten moest immers ook op tijd klaar zijn, het geheimzinnige, met paprika en mosterd toe bereide mengsel.

Scherp gepeperde gerechten en batterijen leeggedronken bierflessen, felle scheldpartijen en enthousiaste theatrale vertoningen – verdierlijkt leven, troebele hartstocht, maar toch een vleug van leven, van hartstocht...

Dáárom misschien juist Mittelstrasse 5, met uielucht en gillende ruzies, met vervelozе deuren en ontredde trappen?

Wij allen hadden eerst nog met heel wat verwachting die verjaardag van Frau Irma Posanzky tegemoetgezien. *Wij* waren buiten haar drie commensaals, waartoe ook ik behoorde, de officiële dief, de gelegenhedsdief en de beide meisjes uit het achterhuis, die lief waren voor iedereen... En dan natuurlijk nog de heer Siegfried Posanzky met de drie kinderen.

Het begon al erg aandoenlijk met een gedichtje, dat Elschen, het jongste dochtertje, voor haar moeder opzei van een met ankers, harten, vergeet-mij-nietjes en andere aanhankelijke dingen versierd papiertje:

Treue Mama,
Mit Rosen sei umschlungen
Dein neues Lebensjahr,
Wenn dies mein Lied verklungen,
Bring ich Dir Küsse dar.

Dit gedicht bracht de goede Frau Posanzky de tranen in de ogen. En het was misschien niet alleen het stamelende hoge stemmetje van het kind, dat Frau Irma zo ontroerde. Ik geloof dat de Rosen, die de plicht hadden gehad haar voorbije levensjaren te umschlingen, uiterst schamel en karig waren geweest; des te meer hadden zich zorgen en schulden, die uit Groschen en bank-van-leningbriefjes bestonden, met hardnekkige trouw in die levensjaren vastgeketend (om in de stijl van het verjaarsgedicht te blijven). Maar nu vierden wij feest met Berlinerbollen, roomtaart en Danziger Goldwasser – dank zij de sympathiek royale gelegenhedsdief. Danziger Goldwasser is een zachte, kruidige likeur, waar men in de destijds nog vrije handelsstaat Danzig werkelijk

goud in schijnt te mengen : als kleine gebroken zonnestralen dwarrelt er tenminste iets goudachtigs doorheen zonder de onaangename bijsmaak te bezitten, die dit metaal vaak aankleeft. Wij dronken het uit theekopjes en bierglazen, die de gelegenheidsdief gemerkt had met een streepje, opdat ieder de juiste maat en niet te veel tegelijk van het edele vocht kreeg. Ik wil hem nu ook, zo mogelijk, niet meer de gelegenheidsdief noemen, deze man, die als een vaderlijke vriend voor ons zorgde en bijna het mooiste geschenk voor Frau Irma had meegebracht, een lap zwarte tafzij, die als een stroom ruiste en voornaam in de warme Wohnküche te glanzen lag... Neen, laat ik hem zoals de andere feestgenoten, ook Géeorch noemen, de nobele schenker van zo kostbare dingen als edele likeuren en rijke stoffen. Want het zou geen doel hebben hem met de joyeus dappere naam van George aan te spreken, die hij werkelijk wel verdiende ; hij zou het niet begrijpen, daar men in de Duits sprekende landen deze mooie naam in stroop gerold heeft en er het rare Géeorch van maakte.

Doch wij zullen ons niet te lang bij de eenvoudige Géeorch ophouden, hij zou zeker verlegen worden van zoveel belangstelling en hij had het al druk genoeg met inschenken en het afweren der buitensporige dankbetuigingen van Frau Irma. 'Mein Gott im Himmel,' zuchtte ze telkens in wilde verrukking, 'ik in een echt zijden japon... taf van minstens twaalf Mark de meter, hoe zal me dat staan?' En dat vroeg ik mezelf ook even af. Hoe zal die zielige verborgene Irma met het ingevallen grauwe zorggezichtje die zwarte statige taf staan! Mein Gott im Himmel, glimlach maar een beetje over deze onschuldige ijdelheid. Mein Gott im Himmel, neem Géeorch zijn onbetaalde Goldwasser en twaalf Mark taf niet te kwalijk, zenuwtoevallen heeft hij van tijd tot tijd en geen baas houdt hem daarom. En het is toch zo prettig royale, flinke geschenken te kunnen geven. Mein

Gott im Himmel, dat cadeautje van die twee straatvlindertjes Grete en Mieke, een corsagebloem, zo groot en kleurig als een rode kool. Zwaar en massief is het bloemgewrocht te rusten gelegd op de zwarte zijde, als een monsterlijke vlees-etende plant op een dof glinsterend moeras uit een boze droom. Maar Frau Irma wil de zegen des hemels ook in deze wansmaak betrekken: 'Mein Gott im Himmel, hoe zal me dat kleuren, een rode roos op een zwartzijden japon!'

Fräulein Grete en Fräulein Mieke, blond, smal en bescheiden, uit een der (klein)burgerlijke drama's weggelopen die alleen nog in de voorsteden en achterbuurten in trek zijn: 'De zonde der vaderen of lief en leed van twee gevallen meisjes'. Eerste bedrijf: het huisgezin van de dronkaard, tweede: Moeder sterft van ellende, enzovoort tot het vijfde, dat niet goed eindigt en een pakkend slot oplevert met sterfbed, zakdoeken en tranen. Maar laten wij nu veronderstellen, dat we pas bij het derde, luimige bedrijf zijn aangeland: Een gezellige middag bij moeder Posanzky, een vrolijke verjaardagspartij, waar Fräulein Grete en Fräulein Mieke als zoete verlegen kinderen aan deelnemen. De kopjes Goldwasser hielden ze overdreven sierlijk vast met de pinken ver naar boven afstaande.

Zelfs Josef had niets op hun gedrag aan te merken, mijn medecommensaal Josef, leerling-bediende bij Gebr. Herzog-Bukskinlager. Een plechtig en ernstig Joods-boers jongetje, dat er maar twee begrippen op nahield, goed en slecht. Goed was alles 'bei uns in Labenau', slecht was eigenlijk de hele overige wereld. In elk geval schenen daar in Labenau de kippen, eieren en andere natuurprodukten uitgesproken goed te zijn. Goed en kosher. O, iedere maand de gratis voorstelling van Josefs ouders, wanneer ze hun spruit in de stad kwamen bezoeken – zó uit Herrn Jushny's Blauwe Vogel weggelopen. De moeder met een bedrukte hoofddoek en de vader met zo'n eigenaardige, grote klep aan de pet.

Beiden hadden de verbijsterd starre uitdrukking in de ogen van Herr Jushny's schepselen; geruite bundels met kippen en eieren sleepten ze aan, alleen voor Josef bestemd... 'Met hartelijke zegenwensen van vader en moeder en dat u honderd jaar moge worden bij leven en welzijn,' aldus overhandigde Jozef zijn geschenk – kippen, eieren en andere natuurprodukten, koscher uit Labenau. Geen plantenboter, merk Stammeskraft, geen kalkeieren, die men nooit helemaal durfde proeven, en kippen – wanneer had het huis Posanzky voor het laatst een kip aanschouwd – levend of dood?

Wij allen konden dus werkelijk met veel vertrouwen het verloop van dat verjaarsfeest van Frau Posanzky tegemoet-zien, in gespannen verwachting met de voeten schuifelend op het vorstelijk geschenk van Herr Freund, de deftigste Posanzky-commensaal. Rayonchef, afdeling lingerie en passementen, miskend genie en gentleman met een weemoedige afkeer van zijn branche. 'Mein Gott im Himmel, een echte Perser,' barstte Frau Irma uit, toen het kleurrijke karpet voor haar ontrold werd, dat ver van Beloetsjistan ontstaan was – ergens in Chemnitz hadden vernuftig bedachte Duitse machines ertoe bijgedragen om Frau Posanzky de illusie van een Perzisch tapijt te schenken. Herr Freund weerde voornaam en moe de hartstochtelijke dankbetuigingen af, voornaam en moe, zoals hij het op het toneel zou hebben gedaan, wanneer zijn vader erin had toegestemd om hem toneelspeler te laten worden, die hoofdzakelijk in vorstelijke rollen wilde uitblinken. Doch nu wenkte hij alleen maar mat en minzaam en vergat door z'n zesde Goldwasser langzamerhand de luchtige branche der lingerieën.

Van de officiële dief valt niets aardigs te vermelden. Het was niet genoeg, dat hij de arme Posanzky's bestolen had, hij nam het ze ook nog steeds kwalijk, dat ze zonder te weten wie de schuldige was, een aangifte van de diefstal

hadden gedaan en hij daardoor een tijdlang in een onaangenaam soort hotel had moeten logeren. (Na zijn straf kwam hij als een sombere wraakdemon naargeestige bezoeken bij de familie Posanzky brengen.) Hij was de enige die met lege handen verscheen, hoewel er een legende rondging van een zeer onlangs gelukte kraak. Vervelend en fantasieloos als de meeste officiële personen dronk hij het kostelijke Goldwasser, of hij het van kindsbeen af gewend was; met een knorrig ontevreden gezicht en een chauvinistisch groen jagershoedje wegens het onflattante gekortwiekte kapsel, dat men in het bewuste hotel de gasten voorschreef. Doch laat hij drinken, in welke stemming hij zich ook bevinden moge – van officiële personen hoeft men niet te veel notitie te nemen en ik wil vandaag geen bepaalde hekel aan iemand in 't bijzonder hebben.

Het is een goede en plezierige dag met geschenken, warmte en verbroedering – en kleine brokstukken van levensgeschiedenissen, die zonder draad en heel vertrouwelijk zijn. Een grote en eervolle dag voor Frau Irma Posanzky, die met kleurtjes van opwinding op haar klein vaal gezichtje bij het fornuis bezig is, waar heerlijke, dit huis sinds lang onbekende geuren van opstijgen. O, koschere kippen van Labenau, wat roken jullie goed en veelbelovend... Hoe terecht herhaalde de heer Posanzky voor de zoveelste maal die dag zijn lijfspreuk: 'man lebt'. De heer Siegfried Posanzky, van beroep Tapezierer, behanger en stoffeerder – van aanleg epicurist en filosoof. Zijn behang bobbelde en zijn divans vielen uit elkaar, doordat het al een jaar of drie geleden was, dat hij voor het laatst als vakman gewerkt had. Doch geef deze onhandige stoffeerdeskundige de beschikking over een paar flesjes donker bier met een kümmelkaasje en een half-zoetachtig broodje, dat Semmel genoemd wordt – en de epicurist herrijst. Nooit heb ik iemand sierlijker en voorzichtiger de schuimkop op

een glas bier zien modelleren (zou ik bijna zeggen). En dat er zoveel aardigs en smakelijks met kümmelkaasjes te beginnen was, had ik nooit vermoed – en de smeulige manier, waarop hij vloed dunne Semmelsneetjes met het merk Stammeskracht bestreek! Het stoppen en opsteken van een pijp daarna werden bij hem tot rituele handelingen, die een soort van plechtige gezelligheid verspreidden. Zijn gezicht leek een beetje op dat van een Japans diplomaat, geel, kaalhoofdig en bebrild. In plaats van een met orden versierde uniform droeg de heer Posanzky meestal een keukenschort, daar hij na de débacle in zijn beroep bij zichzelf huisbediende en hulpkok was geworden. Ik geloof, dat niemand op Frau Irma's partijtje zo genoot als haar echtvriend. Want het is nog een heel verschil om als gewoon sterveling of als geboren epicurist te genieten... Hoe hij het Goldwasser tegen het licht hield, voor hij er met kleine, bedachtzame teugjes aan nipte en hoe hij volgens alle regelen der kunst de roomtaart aansneed met een van tevoren natgemaakt mes! En welk een prachtige, diepzinnige lijfspreuk had deze filosoof met het keukenschort tot de zijne gemaakt: Man lebt... U, wij, zij allen, kortom mén leeft.

Men leeft met Danziger Goldwasser en gebraden kip als hoogtepunten, met zoet bier en kümmelkaas als er een meevallertje is, met koolrapen en cichoreikoffie als dagelijks menu – man lebt. Wanneer de heer Posanzky van oude adel ware geweest, had hij geen prachtiger, universeler spreuk in zijn wapen kunnen voeren. Hoe bleek en nietszeggend zijn de meeste wapenspreuken tegen deze wijze en diepe zin! De heer Posanzky droeg de glorieuze lijfspreuk niet in een zegelring gegrift aan zijn ietwat onverzorgde vingers, in plaats daarvan droeg hij haar zeer dikwijls en los op de tong, als ik het zo mag noemen. En dat was goed ook, want niet genoeg kan deze eenvoudige en mystieke wijsheid verkondigd worden: 'Man lebt' met zorg en schulden – in schande en

ellende – door ziekte en vernedering heen; de zon schijnt en de wind zingt, de ogen zien en het hart klopt, en ergens verderop, binnenkort of later misschien, leeft de hoop en lebt man.

Man lebt, en de kippen uit Labenau staan op tafel, geflankeerd door flessen bier, ingemaakte augurken en andere pikante eetlustbevorderende dingen. Er is een zacht warm licht van twee een beetje walmende petroleumlampen en ver weg is de donkere, vijandige wereld, waar huisbazen dreigen, omdat mislukt behang niet betaald werd en de huur drie maand achter is. Ver weg is de wereld, waarin liefde wordt verkocht en gevangennissen doen boeten, waar men met een naar schone verbeeldingen dorstende ziel over alle lingers toezicht moet houden. De wereld, waarin men gelegenhedief werd, omdat ziekte werkloos maakt. Er was op het ogenblik alle reden om gezamenlijk te zingen:

Lasset uns ein Gläschen trinken,
Lasset uns recht fröhlich sein...

Toen kwam de tante. Een tante met fatsoen, een marterbont, onderkin en de schoenenzaak in Klein-Hausdorf. Door een speling der natuur Frau Irma's welvarende zuster en door deze familiebetrekking Tante, tante der kleine Posanzky's. Als geschenk bracht ze zes messeleggertjes mee uit een onedel metaal, dus totaal ongeschikt om te belenen – en messeleggers gebruikte men bij de Posanzky's niet – men at dóór, zonder iets neer te leggen.

Om kort te gaan, de tante speelde het klaar ons allen wat onaangenaams te zeggen, zo niet te beledigen. Ze deed het handig, die tante, met een virtuoze intuïtie voor onze zwakke plekken en met een in olie gedrenkte stem. Tot op heden weet ik nog niet, of het de kippen of de zwarte tafzij waren die haar ontevredenheid en jaloezie opwekten. Josef

krenkte ze diep door het Labenause pluimvee voor magere krengetjes uit te maken en zo kreeg ze ook nog gelegenheid de kippen zelf te beledigen. Van de zijde kon ze gewoon niet afblijven en ze uitte haar verbetering door medelijdend de omvangrijke schouders ophalend, zoetsappig te zeggen: 'Irma, Irma, als je er maar niet te spichtig en pips in lijkt. En wanneer kan je zoiets nou nóg aantrekken, je gaat immers toch nooit uit.' En de arme, kleine Frau Posanzky verloor haar hele opgetogenheid over al het moois en maakte er niet meer Gott im Himmel getuige van. Ja, mein Gott im Himmel, waarom werd die tante juist deze dag, Frau Irma's verjaar- en eredag, niet door kiespijn geplaagd?... De wachtkamers der tandartsen zijn dagelijks vol met de goedmoedigste mensen, die zitten te krimpen van pijn – en een kies verliezen is toch niet te vergelijken met het verlies van je illusies.

Wij, de Posanzky's met hun commensaals, de meisjes die lief waren voor iedereen, de gelegenhedsdief en zelfs de officiële dief – wij verloren onze illusies door die onzalige tante; kleine, eenvoudige illusies weliswaar van het toch maar aardig klaar te spelen in het leven en het prettig warm te hebben in een gezellige Wohnküche – illusies van bijzonder fijne en goed gekozen geschenken gegeven en ontvangen te hebben – illusies. De meisjes uit het achterhuis waren niet meer Fräulein Mieke en Fräulein Grete, die als graag geziene gasten op bezoek zijn – de tante schoof met een minachtend gebaar een eind van ze af. De officiële dief, die bij de geurende kippen juist was begonnen op te leven en met bewogen stem de belofte had gedaan alles goed te willen maken, deed ze zo verlegen worden door haar stekelige blikken op zijn bedekt hoofd, dat hij op zijn stoel heen en weer ging wiebelen; en zijn gezicht kreeg weer de oude knorrighe narsheid. En de goede Géeorch van het Goldwasser werd weer de gelegenhedsdief, omdat de tante het wilde. Aldoor

de tafzij met haar ronde winkelierstersvingers bestastend vroeg ze vals: 'U bent toch immers werkloos – een duur geschenk anders, die taf!'

En alles zou misschien nog een tamelijk goedmoedig verloop hebben gehad, wanneer het woord werkloos niet gevallen was. Dat trok de heer Siegfried Posanzky, die met de heer Freund in een toestand van stille dronk en van bijna volkomen apathie vervallen was, zich persoonlijk aan: 'Werkloos,' schreeuwde hij met overslaande stem, 'wie is hier werkloos?' De tante lijsde met nadruk en grote beleefdheid: 'Jij kan het je permitteren, Siegfried, sprak ik van jou? Jij hebt toch een vrouw, die hard voor je werkt – jij kan de rentenier spelen, hi-hi-hi-hi...' Dit hi-hi-hi nu, was de tergendste en onaangenaamste lach-variatie die ik ooit gehoord heb. Eigenlijk was het dus ook geen wonder, dat door deze vreselijke lach een metamorfose bij de heer Posanzky ontstond, waar de vele reeds ingewikkelde en verrassende Ovidiaanse kinderspel bij waren. Het geschiedde voor mijn ogen, dat de epicurist en filosoof veranderde in een getreiterd ex-behanger, die te veel Goldwasser en bier gedronken heeft. En ik liet het kalm en met een vreemd, kil soort van genoeg toe, dat deze verwilderd rondkijkende man naar de sauskom greep, die nog steeds op de treurige feestelijke tafel te wachten stond. Met een kleine beweging had ik alles kunnen verhinderen, maar waarom zou ik de tante, onze tante, mijn tante haar gerechte straf laten ontgaan! In een vluchtig, doch heftig bewogen visioen passeerden alle ontzettende tantes de revue, die me in mijn jeugd en mijn feestjes gehinderd hadden. En in deze oer-tante ontvingen ze nu allen hun verdiende loon.

Het was een glimmend satijnen roomkleurige blouse en de kippesaus plekte er donker en duidelijk op.

Dan zaten we alleen in de Wohnküche – wij, dat waren nu alleen maar het echtpaar Posanzky en ik. Herr Siegfried

dronk met een afwezige, verlegen uitdrukking de restjes uit de glazen en Frau Irma had een weemoedige, nadenkelijke trek op haar rimpelig gezichtje gekregen – haar gewone zorgengezicht van elke dag. ‘Schade um die schöne Sose’, zei ze dromerig met een zielige blik op de scherven van de sauskom. In goed Hollands: Jammer van de lekkere kippejus. Maar dat geeft de lyriek van het Duits niet voldoende weer...

Ten slotte bleef me niet veel anders over dan met Nini mee te gaan naar 'Der Schwarze Husar'. De schilderes waar ik die dag had geposeerd wilde me pas aan het eind van de week uitbetalen, omdat ze van collega's gehoord had, dat ik ze soms midden in een schilderij in de steek liet – ze gaven dan ook maar vijfenzeventig Pfennig per uur, een prijs echt om door min of meer vrouwelijke wezens bedacht te worden – mannen zijn meest royaler. Helaas was 'der schöne Gustav' juist weer in een van zijn talrijke gecompliceerde liefdes-affaires verwickeld; doodjammer voor mij dan, want der schöne Gustav had altijd wat lekkers om te eten in huis – in verband met bovengenoemde affaires. Der schöne Gustav, de meest gehate en beminde man van het kunstenaarsstadje, had een ruim, 's winters verrukkelijk verwarmd atelier, was een man die op een plezierige manier een lange slanke gestalte en overmoedige lichtgroene ogen met andere mannelijke charmes combineerde en bovendien kon hij ook nog schilderen – kortom hij was een Liebling der Götter en der dames. Zijn inkomsten betrok hij hoofdzakelijk uit het schrijven van gematigd-welwillende theaterrecensies over de drie of vier provinciegezelschappen uit de buurt. Ik had tot het laatst toe op hem gerekend die dag – de mensen waar ik inwoonde waren voor de zoveelste keer weer eens op straat gezet en door een gezamenlijke collecte der kostgangers voorlopig van de ondergang gered – maar door alle emoties hadden ze niet aan eten kunnen denken – er was alleen Biersuppe in huis – en dat is geen menselijk voedsel.

Ik moest met Nini mee omdat ik zwart was – in de kaarten stond het, zei ze: drie zwarte verschijnselen waren die dag voor Nini nodig om op de een of andere manier het geluk te vangen. Een zwarte kat had ze gelukkig al gezien,

maar de dame die Nini met magische wetenschap de toekomst onthulde, had met grote beslistheid over een zwarte vrouw gesproken die vlak bij haar 'lag' en over een mannelijk persoon die ook al zwart moest zijn.

'Maar in de Schwarze Husar is alles frambozen- en goudkleur', sputterde ik wanhopig tegen, 'en geld hebben we geen van beide en mijn enige goeie zwarte japon is kapot onder de armen; alle lappen die je erop zet, slijten er direct van af.' 'Ja maar, de huzaar is tenminste zwart en jij ook,' wees Nini met beslistheid mijn tegenwerping af, 'en die japon zal ik voor je nazien.' Nini was zeventien jaar, blond, beeldschoon en danseres – ze kon drie dansen, ze zag eruit als een veertienjarige en soms hield ze er ook energie en ambitie op na; maar haar vrienden waren verschrikkelijk: nette dikke zakenmensen wisselden af met bleke poenige lummels – de zakenlieden leverden dan het 'materiële', terwijl de lummels iets met een soort van 'liefde' te maken hadden. Die zwarte jurk van me werd die avond werkelijk een beetje toonbaar, ik hoefde niet meer krampachtig mijn armen tegen mijn lijf te drukken; bliksemsnel had Nini een reep van haar zwart zijden hemd afgescheurd – het was hetzelfde soort dunne zijde van de jurk – en aldoor pratend en biddend en smekend om met haar mee te gaan, naaide ze het geval wel netjes aan elkaar. 'En je wilt toch niet ibbel worden van de Biersuppe,' zei ze in haar artiesten-jargon, 'de Zwarte Huzaar geeft je nog de kans op een eetbaar maal.' Duidelijk hoorbaar stemde mijn maag met het laatste argument in. 'Vertrouw maar op mijn sex-appeal. In het uiterste geval heb ik geld voor twee koffie zonder fooi. Het moet. Onze directeur is er met de kas vandoor,' jammerde ze, 'niemand krijgt een cent, en die cement-kennis van me is woedend, heeft me eergisteren met Willy gezien – ga nou mee, misschien nemen ze me wel in de Zwarte Huzaar voor een paar dansen. Mijn Straatjongensdans is toch tempera-

mentvol, vind je niet? en laatst heb ik een geweldig succes gehad met mijn 'Bescheiden Viooltje.' Het succes van het Bescheiden Viooltje kon ik me levendig voorstellen: met alleen wat viooltjes om borstpartij en heupen was Nini onweerstaanbaar, zo blond, zo jong, ja vooral zo jong. De Straatjongensdans werd en wordt nog steeds in alle tingeltangels ter wereld met een apachepet, een rode halsdoek en een min of meer coquet jongenspak gebracht. De derde dans van Nini heette 'Ontwakende Elf' – die was van de drie de ergste kitsch, daar probeerde ze het in het nette met veel sluiers en zo. 'Hou je Bescheiden Viooltje voor het laatst,' ried ik haar aan, 'als ze je nemen.'

We kwamen in de buurt van een corpulent heer met twee dames te zitten. De ene dame leek dromerig en huilerig – de andere vol leven en lacherig. De heer scheen zich niet helemaal op zijn gemak te voelen – hij rukte vaak heftig aan zijn boord met een soort smoorbeweging, maar hij verslond de levendige en lacherige dame met zijn ogen, werkelijk: verslond – zijn ogen puilden ervan uit. Nini en ik zaten in de elegante bar ieder met een armzalige kop koffie voor onze neus – de goedkoopste vertering op de blauw-gouden spijskaart van het mondaine en dure etablissement. En onze koffie werd al lauwwarm, onderwijl de heer-met-de-twee-dames door drie obers bediend werd. En hoe bediend en met wat voor verrukkelijke zaligheden! Larmoyant-voluptueus begon een strikje te spelen, kostbare zijde en taffetas-changeant avondtoiletten ruisten voorbij, het fonkelde aan alle kanten van echte (en vooral onechte) diamanten, zoet-sterke bedwelmende parfums wolken aan en geuren van uitgelezen gerechten – en in die aangenaam-feestelijke stemming stonden daar, beschenen door lage vieux-rose lampjes, onze simpele kleintjes-koffie koud te worden. Zwijgend, gegeneerd en hongerig keken we elkaar in onze afgedragen avondjaponnen somber en armoedig aan. Ik stond op het punt Nini met haar zwarte magie te verwensen.

Ineens begon de dromerige dame duidelijk te huilen, zomaar te huilen, bij champignons en kreeft en champagne; opziende moet haar mijn stomverbaasde blik sterk getroffen hebben, want in een plotselinge menselijke opwelling en blijkbaar onweerstaanbare behoefte aan mededeelzaamheid, medegevoel en bondgenoten, begon ze zonder enige inleiding het woord tot mij te richten: 'Dat ellendige brutale mens ontsteelt me mijn levensgeluk. Ik ben al vijf maanden met Oscar – alles was zo heerlijk, een idylle kan ik u zeggen en daar komt die geraffineerde gifmengster en alles ligt in scherven – in scherven...' herhaalde ze, precies als in een film. De Italiaanse lachte mooi en vals en kneept Oscar in een van zijn dikke rozige wangen. Oscar stortte zich op mij als bliksemafleider en voor ik wist wat er met me gebeurde stond er ook kreeft en champignons en champagne op mijn tafeltje. Nini was verdwenen – ze hing ergens sentimenteel tegen een wit paffig man aan, de directeur van de Zwarte Huzaar.

Het zou alles volkomen goed geweest zijn, wanneer Mizzi niet aldoor zo was blijven huilen. Gehuil kun je desnoods bij zuurkool met spek nog verdragen, maar niet bij de uitgezochte en in lange tijd niet genoten spijzen, waar de Zwarte Huzaar bekend voor was. Ook ik werd als bij toverslag door de drie obers ijverig en zorgvuldig bediend; vaag herinnerde ik me nog hoe de ene met een dédaingezicht de koffie had gebracht, maar dat moest al lang geleden zijn –, de glans van het illuster gezelschap was rijk en stralend genoeg om ook mijn bescheiden persoonlijkheid op te luisteren.

Nini had 'beet': ze was als nummer in het programma van de avond ingelast. Op de een of andere manier schenen alle drie danskostuums in haar tas te zitten. Ze begon met de apache-dans. Ik vroeg Oscar zeer luid te applaudiseren; god wat een succes voor Nini: de rijke heer met de twee dames, het duurste merk Champagne en mij als vierde couvert

klapte als bezeten in zijn grote handen, dolblij met een nieuwe afleiding.

Ik hield mezelf voor niet te veel te eten – ik had eens gehoord van uithongeringsgevallen, die dood waren gebleven bij een al te overvloedig maal. En tot op heden denk ik dat ik mijn leven aan de tedere wenende Weense Mizzi te danken heb. Om de royale Oscar – bij wijze van contra-prestatie – gelegenheid te geven zich met de vurige Italiaanse bezig te houden zonder door Mizzi's jaloezie gestoord te worden, hield ik noodzakelijke eetpauzes teneinde de arme Mizzi te troosten. Eigenlijk had Mizzi een heel aardig kopje; ze zou een echt ouderwets Oostenrijks 'süsses Mädel' geweest zijn, als ze er niet zo behuild roodneuzig had uitgezien. Het werd de gevaarlijke 'vamp', die Francesca graag voorstelde, daardoor veel gemakkelijker gemaakt: tegen een glimmend-rode neus en roodbehuilde ogen kan bijna iedereen concurreren. Ik ried Mizzi dringend aan eerst het gezicht te wassen en daarna over te gaan tot een heel nieuwe make-up. 'Het is altijd nog beter treurig te zijn, als je er aardig uitziet dan wanneer je oud en lelijk lijkt,' zei ik extra aangedikt, want de drie obers kwamen met iets, dat mijn volle aandacht opeiste en tong in madeirasaus bleek te zijn. En alles ging goed die avond. Mizzi schrok zo van de woorden oud en lelijk, dat ze na enige tijd als verjongd, stralend van rosblonde schoonheid, terugkwam met alleen nog een ietwat kwijnende blik, die haar buitengewoon flatteerde.

Intussen had niemand de inzinking van Nini's kunstprestaties gemerkt bij de 'Ontwakende Elf'. En juist danste ze het succesnummer, haar 'Bescheiden Viooltje', toen ik 'der schöne Gustav' door de draaideur zag binnenkomen. Ik haalde hem naar ons half vrolijk, half kwijnend gezelschap, terwijl ik stemming voor Mizzi maakte: 'Een beauté, Gustav,' prees ik aan als een haremleverancier, 'met veilchen-

blauwe ogen en echte wimpers – moet je de wimpers alleen al zien – en rosblond – echt iets voor jou, Titiaanblond noem je het geloof ik, is niet?’ Der schöne Gustav was rijp voor rosblond en lange wimpers en kwijnend – het dienst-meisje van zijn ontrouwe getrouwde geliefde was hem hijgend tegemoet gekomen: ‘Meneer bleef de hele avond thuis. Het speelt Mevrouw heel erg.’ Maar de vrouwenkenner in hem vermoedde een gevaarlijker wezen dan een echtgenoot.

Er volgde nog een droom van een ijstaart met marasquin en vruchten erin; die kon ik op mijn gemak en ongestoord genieten, want mijn taak om Mizzi te troosten werd nu op ’t aangenaamst door Gustav waargenomen – er was bijna geen vrouw die der schöne Gustav kon weerstaan, vooral de eerste keer niet. Het verschil was dan ook bijna tragisch: de ietwat gezette Oscar met wipneus, dikke portefeuille en handelsreiziger-innemendheid en de slanke Gustav met het gebruinde smalle gezicht en de groengrijze veroveraarsogen. Dit keer moest der schöne Gustav als claqueur dienen voor het Bescheiden Viooltje van Nini. Oscar werd onrustig en kon niet stil meer op zijn stoel zitten, zelfs de champagne en de canailleuze Francesca, die opdringeriger werd naarmate ze terrein verloor, keek hij bijna niet meer aan. Zijn bolle ogen gingen open voor het gevaar, belichaamd in der schöne Gustav, en zoals veelal in het leven, men gaat pas waarderen wat men bezit op ’t moment dat men het dreigt te verliezen. De welwillende gezindheid van de mooie Gustaaf maakte Mizzi werkelijk tot een beauté, vooral wanneer ze lachte; ze had dan kuiltjes in de wangen, zoals het een Weense betaamt.

Ik had nog juist tijd voor mijn koffie met pousse-café, ditmaal heel andere koffie dan in ’t begin van de avond, in een kannetje rijk geserveerd op een extra tabletje met een glaasje spuitwater en een extra buiging, en de likeur werd door de drie obers samen bediend – als een sacrale rite werd plech-

tig een hele fles groene Chartreuse gebracht, vervolgens deden ze heel druk om me duidelijk te maken hoe ze aan het frapperen waren – voor mij alleen. Want ineens vertrokken Oscar en Mizzi in schoonste harmonie, zonder de eerst zo glorieuze Francesca, die plotseling spoorloos verdwenen was. Zij moet een Italiaanse uitdrukking gebezigd hebben, die Mizzi niet voor me vertalen wilde. De Weense gaf me spontaan een afscheidszoen die naar Lenthéric geurde – parfum de la dame rousse – ik herinnerde me die nog van betere tijden.

Dan stond alleen der schöne Gustav bleek en melancholisch voor me: ‘Word ik oud?’ vroeg hij angstig, ‘zie je al erg scherpe trekken bij me? Zou ze die gouden kiezen gezien hebben? Eerst scheen die Weense toch erg gecharmeerd van me te zijn. Of ben ik niet mooi meer?’ Hij vroeg het heel gewoon – hij kon het vragen. Ik stelde hem gerust door iets van ‘ze zijn pas een paar maanden getrouwd’ te prevelen.

Op dit ogenblik verscheen Nini als bescheiden, maar stralend en naar Dralle geurend Viooltje. Ze had werkelijk ‘het geluk’ gevangen die avond; een engagement voor veertien dagen in de Zwarte Huzaar. ‘Wat heb ik je gezegd,’ triomfeerde ze, ‘een zwarte kat, een zwarte vrouw en de Zwarte Huzaar! De Herr Direktor is weg van me en de cocktail-mixer is ook al verliefd. En hoe heb je vanavond bij me te eten gehad?’ zei ze, alsof de Zwarte Huzaar die dag haar eigendom geworden was. Zij besloot: ‘Ik blijf bij Madame Susanne, de Ster van het Oosten. Wat die voorspelt, komt altijd uit!’

‘Kitsch!’ zuchtte de gedesillusioneerde Gustav alleen en ik weet niet of hij ‘De Zwarte Huzaar’, ‘De Ster van het Oosten’ of wel ‘Het Bescheiden Viooltje’ bedoelde.

Alles bleek later heel anders te zijn dan men op het eerste gezicht gedacht had. Op het eerste gezicht leken ze nog allemaal zowat dezelfden van vroeger op die reünie van het vijfjaarlijkse lustrum – één had ik er overgeslagen – ze waren nu tien jaren ouder geworden. Bij de meesten was het enkel maar aan de nek- en kinlijnen te bespeuren; ook bij mannen begint het bij de nek- en kinlijnen – ze trekken er zich alleen niet zoveel van aan als de vrouwen. Daartegenover hebben ze nu een deukhoed, een positie, een auto en een echtgenote, vaak een klein snorretje, sigaren en bij gelegenheid van zo'n reünie de borrels. Alles is best in orde in dit leven; waarom over onschone nek- en kinlijnen te piekeren – sommigen waren weliswaar helemaal dik geworden, maar ze dachten aan geen vermageringskuur – hier met de zoutjes, de bitterballen en de hartige kaasstokjes. Eigenlijk zijn mannen prettige tevreden wezens zonder al te veel complexen over hun uiterlijk – zelden heb ik een aantal dames van over de dertig zó gezellig met elkaar bezig gezien als dit borrelclubje. Wat kijken mannen elkaar vriendelijk trouwhartig aan bij zulk een gelegenheid – geen erbij die denkt: 'Wat kleurt dat pak je naar' of 'hij heeft warempel een paar valse kiezen gekregen.' Neen, mannen lijken veel aardiger. Vrouwen hebben ze nu ook bijna allemaal, echtgenoten bedoel ik, – doch daar spraken ze op het ogenblik niet over. De dameskapel was een modern soort dameskapel, waarvan de dames zich elk moment allerliefst verkleedden – meest travesti – matroosjes, straatjongens en markiezen uit de rococo-periode, maar ook het nummer van de schoolmeisjes had geweldig succes. In gedachten vroeg ik me af, of de echtgenoten van deze oude-academici hun benen nooit eens lieten zien, of wellicht erg lelijke benen hadden – ze waren zo

echt leuk enthousiast van die schoolmeisjes- en markiezenbenen. Pim van Bruggen was er geheel weg van – hij wilde meedoen met die meisjes; ik geloof zelfs in hun troep opgenomen worden en met ze verder trekken, Mr. Pim van Bruggen uit Veenschoten. Hij begon al de markiezensteken en de matrozenmutsjes van ze aan te passen – maar Pim van Bruggen behoorde reeds tot de dikker wordenden. De meisjes vonden hem allercharmantst – alleen de chef van het etablissement had bezwaren – we moesten allen weg – het nette publiek kon er, geloof ik, niet tegen. ‘Dag snoezen,’ wuifde Pim naar de meisjes. ‘ik zou jullie wel allemaal mee naar het Veen willen nemen, dooie boel, het Veen – hier ook dooie boel, chef, ik maak zo’n mooie reclame voor je zaak en nou moet ik weg – dag chef!’ Op straat pakte hij van een jongerejaars een fiets beet; met die fiets deed hij meer dan de gedurfdste parterre-acrobaat, hij reed zig-zag tegen het verkeer in, met borrels en meisjesbenen in zijn hersens. Ook daar was het publiek ertegen. ‘Dat moet nu een heer voorstellen,’ klaagde een opgedirkt jongmens, en hij kreeg direct een draai om de oren van Pim. Pim was nog dezelfde gebleven – driftig, goeiig en rijksdaalderslenerig. Terstond na het onvermijdelijk procesverbaal leende hij mij een rijksdaalder – hij hield me f 25, – voor: ‘Kan je ook hebben, hoor, mag je hebben, zeg.’ Voor alle zekerheid nam ik de rijksdaalder maar – stel je voor als je later toch die vijftientwintig pop terug moest geven.

In de dancing ging alles wat vrijer toe – alle dames kregen een beurt, ook de dikke en lelijke en gevorderde. En weer viel het me op, dat de getrouwen zo op de dames gesteld waren – de ongetrouwen waren zowel bij de dameskapel als in die dancing de onverschilligsten. Pim beloofde me tussen twee dansen door het ontwerp voor de kinderkamer van P-Haatje: ‘Je komt naar Veenschoten, je logeert een week of drie bij ons en P-Haatje krijgt een kamer waar ze

van op zullen kijken. Je was altijd een beetje artistiek,' zei hij nog, zoals een ander zou gezegd hebben 'je was altijd een beetje getikt.' Voor alle zekerheid vroeg ik, of P-Haatje bestond of een hersenschim was. 'Warempel bestaat P-Haatje – dat is een zoon van me, snap je – snap je nog niet?' 'Ik snap P-Haatje niet,' weifelde ik, 'is dat een naam?' 'Of het een naam is, de firmanaam van mijn schoonvader, P. H. Wibbels, kalkstenen. Bij de stations, overal staat het.' Nu had ik zekerheid met P-Haatje en een ontwerp – een geweldige bof. Pim zat er goed in, hij zei het zelf. In mijn onnozelheid vroeg ik, of de praktijk in Veenschoten zo goed ging; voor zover ik me herinneren kon had Pim zijn doctoraal gehaald. 'Een praktijk in het Veen – hij is goed, jongens; heeft ooit iemand van een praktijk te midden van het Veen, ons Veen, gehoord?' – 'IJzerwinkel,' zei hij plotseling eenvoudig en helemaal niet aangeschoten, 'ijzerwinkel, goedgaande ijzerwinkel – ik ben geen gentleman (en hij sprak het extra Hollands uit), maar een ijzerprolurk – ijzerwinkel, Veenschoten, kinderkamer voor P-Haatje, leeftijd drie tot twaalf jaar, onthoud het,' maande hij plechtig.

Natuurlijk onthield ik het. Het deed er niets toe, dat ik nat werd en koud tot op het gebeente op de lange kale weg met brug en beek, knotwilgen en spaarzame villa's langzaam overgaande in de dorpsstraat met lage huisjes. Ik mocht nat worden, ik kon erteren, en het ontwerp, het kostbare, zorgvuldig bedachte ontwerp voor de kinderkamer van een teder kind was in een mapje opgeborgen; dit mapje was extra voor het ontwerp gemaakt. Het ontwerp had met alles rekening gehouden – de schoonheidszin van het kind van drie tot twaalf jaar, lage, doch ook voor een twaalfjarige bereikbare meubels, een schelmse pop en een eend voor de vierjarige, een bescheiden boekenkastje voor de twaalfjarige, divan met bergruimte voor drie- tot twaalfjarige leeftijd – alles in zachte doch vrolijke kleuren. De staaltjes voor kus-

sens, gordijnen en bekleding had ik uit vier verschillende magazijnen bij elkaar gezocht. Kortom, men had zijn best gedaan om voor een kind van zijn derde tot zijn twaalfde levensjaar een aangenaam verblijf te bedenken.

Het kind hing aan de lamp en maakte van daaruit de bewegingen van een slingeraap naar gordijnen, canapés en stoelen. Of dit slingeren te beschouwen was als een atavistisch overblijfsel uit de oertijd, toen onze voorouders nog in de bomen slingerden, dan wel eenvoudigweg te verklaren was als een van papa Pim overgeërfde opbruisende levenslust en vitaliteit, wil ik daarlaten. Die lamp hield het uit; het was er een uit Veenschoten, zei Heintje, het dorpsdienst-meisje. Ik dacht met bezorgdheid aan mijn lamp uit naturel shantung en overwoog vlug enige soorten steenhard imitatie-perkament. P-Haantje was een tierig, zwaar kind, het leek op zijn vader. 'Aj nou niet naar hem kiekt, doet ie niks,' verklaarde Heintje, 'maor aj je effes met em bemoeit, begint ie subiet.' Ik nam de proef en het kwam uit – dus ik bemoeide me niet met hem. P-Haatje werd doodstil, en ik vond hem even wel sympathiek. Toen hij dat merkte, ging hij weer als een bezetene slingeren, afgewisseld door laden uittrekken en deszelfs inhoud op de grond verstrooien – ik had hem per ongeluk even op zijn bolletje getikt.

Er schijnt in een ijzerwinkel nog een heel andere kou te heersen, dan op welke koude plaats ter wereld ook. Het was een ijzeren koude, ik kan het niet anders noemen. Nodig was die kou niet, want Pim verkocht ook kachels. Pim zei haast niets bij mijn aankomst – alleen werd hij kwaad toen ik het koud vond. 'Was het maar koud,' bromde hij, 'dan zouden ze tenminste schaatsenrijden – daar heb ik op één dag soms vijfhonderd gulden in omgezet... en wat kopen ze nou – varkensringen kopen ze.' 'Wat zijn dat?' vroeg ik. 'Ringten met punten,' antwoordde hij ongeduldig, 'dan kunnen ze niet meer wroeten, die krijgen ze dan in hun neus, die

punten.' Hierna kwam een lange pauze. Ik dacht ingespannen over de ongelukkige varkens na en over de lastige gemeenschap der mensen. 'Gemeen is dat,' was mijn conclusie. 'Waarom gemeen?' zei Pim opstuiverig, 'het zijn varkens – weet je wat ik op z'n ring verdien?' 'Nee,' antwoordde ik, 'wat verdien je?' 'Eén cent, één hele cent op een varkensring.' Hij bood me niet eens een sigaret aan, niets – geen stoel zelfs. 'M'n vrouw is uit – hoe vind je het jongetje?' verwaardigde hij me nu te vragen via de vrouw.

Toen hij het ontwerp zag, kwam er voor het eerst een lach bij hem op, maar niet de gulle, prettige lach van de dameskapel en de reünie – bewaar me – het was een satanslach in een ijzerwinkel. 'Wat zal het Veen van zoiets zeggen,' brulde hij bijna stikkend, 'iets voor ons, in ons Veen – ze zullen zeggen, Van Bruggen is gek geworden, een kiekkast uit de stad, och hemel ja, dat Veen bij ons!' Het begon langzaam te sneeuwen, natte smeltsneeuw, die direct weer in het niets overgaat. Een boer kocht nog een emmer. Pim stond achter de toonbank, en ik had mijn ontwerp weer terug. Bij het teruggeven had ik bemerkt, dat Pim zware polsen had – echte slagerspolsen. Onwezenlijk stonden de ploegen, wastobben, petroleumlampen en schoppen in avondschaaduw over te gaan. Toen de boer, na onmenselijk lang emmers uitgezocht te hebben, vertrokken was, vond Pim me bij het bureau staan met asbakken vol as en vreselijk riekende sigarestompjes. 'Dat zijn nou varkensringen,' wees Pim op iets moorddadigs – doch ik keek naar de portretten. 'En dat zijn mijn vrouw en mijn schoonouders, je weet wel van de firma waar P-Haatje naar genoemd is. Aardige vondst hè, van mijn vrouw P. H. Wibbels, snap je?' Ik snapte, dat ik het ontwerpje helemaal moest wegbergen in het mapje, niet nog eens vragen er met vrouw en familie over te spreken. Deze familie zou een eensgezind vijandig front vormen – dat zag ik nu wel. De portretten stonden

tussen de varkensringen – portretten van mensen, die het goed gaat, nette maatschappelijke firmamensen – mensen zoals de staat ze hebben moet. Wibbels met beide voeten stevig op de aarde, i.c. op de karpetten staande.

Een geanimeerd borreluur, een dameskapel, een dancing – het kunnen verrukkingen in een mannenbestaan worden; ik begreep het volkomen – ik begreep ook, dat op zulke ogenblikken charmante dingen beloofd worden – men is een ander. Ik had in plaats van de f 2,50 de f 25, – moeten aannemen. Pim was volkomen vergeten, dat ik die van hem geleend had. ‘Merci, hoor, was het absoluut vergeten,’ zei hij verstrooid toen ik mijn stevige rijksdaalder zo eerlijk teruggaf, ezel, die ik was. ‘Hoor je die voetstappen?’ vroeg hij. Ja, ik hoorde wel iets buiten. En er viel ook aldoor nog natte sneeuw, die terstond dooide – nooit heb ik geweten, dat zelfs sneeuw iets vreselijks kan zijn. ‘Dat is de knappe winkeljuffrouw van Reinders,’ mediteerde Pim bijna dromerig. ‘Wanneer ik hier in de winkel zit, weet ik precies wie voorbijgaat – zonder te kijken en hoe laat het dan is – hoor maar, damesstapjes.’ Damesstapjes – stilte – sneeuw – Veenschoten. Het woord damesstapjes, geloof ik, gaf de doorslag. Ik wilde weg – en ergens in mijn hersens was ik blij dat het met het ontwerp niet doorging, al had ik het ook nog zo nodig. Ik wilde weg, weg van het ijzer, de varkensringen, de firma Wibbels, de ijzige kou – en de ongeziene damesstapjes. Weg van het Veen, waar je langzaam in wegzinkt – in verveling, dorpsgezeur, centen-tellen en horretjes-kijken. Er kwamen visioenen van veenmoerassen bij me opdoemen, waarvan ik eens gelezen had – ik stelde me een taaie vette modder voor, waar je door opgezogen werd. Pim van Bruggen zou opgezogen worden, de ijzerwinkel, waarin hij door zijn schoonvader ‘gezet’ was geworden, een vrouw met nu al een onderkin, de schoonouders Wibbels en een kind, dat naar een firma heette. Het kind hing

weer aan de overmassieve lamp, toen ik de woonkamer doorstoof, verbaasd door Pim nagekeken. Hij zei nog iets wat een beleefdheid moest voorstellen – van jammer, dat mijn vrouw er niet bij was of zo. ‘P-Haatje, geef eens een handje.’ Doch P-Haatje zat al als een zwaar soort aapje om het koperen rookstel gewikkeld – grijnzend, kraaiend en schreeuwend.

O, alle filmaffiches, de lelijke ook, zelfs ‘Krullekopje’, de blokbandautos’s, de haringkarren met de lampjes, ruzies in de Paardenstraat, bars, lippenstiften, bananeschillen, waar desnoods op uitgeleden wordt, rommel, lawaai, leven, leven – alles beter dan het ijzermoeras. Bij het volgende lustrium moet er iets bijzonders voor Pim gedaan worden, iets met roze lampekopies en mooie danseresjes en languissante muziek, waarbij je na veel borrels tranen in je ogen krijgt.

Soms is het werkelijk pijnlijk achter de waarheid van sommige dingen te komen – ik wou, dat die man van ‘Het Steun’ zijn mond had gehouden. Alles zou gemakkelijk en idyllisch verder gegaan zijn met juffrouw Leida en haar vijf kinderen. Ze zou van tijd tot tijd wat boter van me meegenomen hebben en, als de gelegenheid zich voordeed, enkele paren zijden kousen – de oudste meisjes kwamen ook al aardig in mijn maat. Verder verdween wel eens spoorloos een zwarte rok, zodat het mantelpak, waar hij een deel van uitmaakte, geen reden van bestaan meer had. Juffrouw Leida bezat een voorkeur voor zwarte kostuumrokken, en dat is voor een arm mens zeer belangrijk – zwart kan je overal zo goed bij dragen. Het manteltje kreeg ze dan ook wel op de een of andere manier – ik had er immers toch niets meer aan. Alle familieleden, kennissen en nette lui vroegen: ‘Hoe kan je zulk een slecht, onbetrouwbaar mens nog langer bij je in betrekking houden?’ wanneer ik anecdotische kleinigheden vertelde op het gebied van boter, kousen en rokken. Nu vind ik de begrippen slecht en onbetrouwbaar begrensd en betrekkelijk. Ik ken hoogst fatsoenlijke mensen, die er niet aan zouden denken ook maar het geringste bij me weg te nemen, en er zijn erbij, die zelfs nooit een keertje liegen, – en toch denk ik telkens wanneer ik ze aankijk: ‘Wat hebben jullie een onbetrouwbare, slechte troonie!’ Velen hunner zitten in erecomités, dus ze kunnen onmogelijk slecht zijn – anderen spelen het klaar vijftwintig jaren achter elkaar aanzienlijke posities te bekleden met een jubileum erbij – hoe zouden die onbetrouwbaar kunnen zijn! Misschien is het een optisch bedrog, dat ik aan mijn ogen te wijten heb, om zulke infatsoenlijke mensen zo ongunstig te zien. Misschien ook hebben bankconto’s, ere-

comités en posities zulk een veredelende invloed op ze gehad, dat de slechtheid en onbetrouwbaarheid van hun 'onderbewustzijn' daardoor geabsorbeerd zijn geworden en alleen nog door mijn profane ogen worden waargenomen – en het kon eens zijn, dat zij geen boter, zijden kousen of kostuumrokken van iemand anders nodig hebben, omdat ze niets met 'Het Steun' uitstaande hebben.

Eigenlijk had ik me wat meer op de hoogte behoren te stellen van de instelling 'Het Steun' genaamd. Soms opperde juffrouw Leida vage angst-vermoedens, die met Het Steun te maken hadden: 'Als ze van Het Steun er maar niet achter komen,' herinner ik me nu vaak gehoord te hebben. Maar een mens hoort zoveel. Woorden als cultuur-bolsjewisme, gawe gulden en ideologische oorlog bijvoorbeeld geven me het gevoel van weer op school te zijn en er niets van te begrijpen. Van Het Steun kreeg ik op den duur de indruk van een boeman, die iets niet weten mag. Doch men behoort niet zo te zijn, dat geef ik direct alle verstandige correcte mensen toe. Men behoort de dingen na te gaan en te begrijpen als modern mens; men kan, wanneer men wil, alles in de couranten te weten komen tegenwoordig. Maar ik lees nu eenmaal liever over de Chineesjes in Katendrecht en feuilletons met moorden op ijzeren trappen. Ik hoor Juffrouw Leida ook veel liever over haar man met de driehoet vertellen dan over Het Steun, waar ze toch zelf ook niet graag over spreekt.

Ja, die man van Juffrouw Leida loopt aan een driehoet, hij is aan de beterende hand, hij wordt al dikker en dikker – al zowat drie jaar lang, hij is als slachtoffer van zijn beroep eens van een dak gevallen en heeft daarbij zowat alles gebroken, wat bij een mens breekbaar is. Maar hij is aan de beterende hand. Goddank, de man en vader – als er nou maar niet 'framboze' bijkwamen, zegt juffrouw Leida. Er zijn enige onjuistheden in het verhaal – soms wordt deze

ongelukkige man in Haarlem, dan weer in Scheveningen of Laren verpleegd – ik vind dat vele gesjouw niet goed voor iemand, die zowat alles gebroken heeft en nog trombose schijnt te hebben. Ergens heeft die man van Juffrouw Leida iets nevelachtigs en vaags voor me; daarom spreek ik zeker zo graag over hem met haar. Het geheimzinnige trekt altijd aan. Ik weet precies, hoe de oude moeder van Juffrouw Leida eruitziet, wat ze graag eet en welke haar gewoonten zijn. Zelfs de oeroude zuster van die moeder staat scherp omlijnd voor me, kaarsrecht met nog alle tanden en met een figuur ‘as een jonge meid’. En ik weet precies, hoe de broers van Juffrouw Leida gestorven zijn – ‘de een heit een zuiplap uit het water gehaald en fuile dampe binne gekrege, nou loopt die zuiplap nog rond en me arme broer is dood.’ En de andere is met een scherm om zijn bed gestorven op een ziekenzaal en had aldoor geroepen: ‘scheije, scheije’ – hij wou al lang van ze wijf af, voel u wel?’ Zo duidelijk zie ik die familie voor me, de doden en de levenden. Maar de man van Juffrouw Leida blijft een schim, die zich aan een drievoet voortsleept. De drievoet zie ik heel scherp – het zal zo iets zijn, waar kleine kinderen achter schaatsen leren rijden. Doch de man krijgt geen contour voor mij, hij komt niet uit de verf. Hij schijnt een eenzellig mens te zijn, want hij geeft niet om ziekenbezoek. ‘En de reiskoste – voel u wel – helemaal naar Scheveninge.’ De vorige maand zei Juffrouw Leida, helemaal naar Haarlem. Van enkele bezoeken vertelt Juffrouw Leida, doch het is steeds een erg monotoon verhaal – hij wordt dikker en dikker, hij loopt aan een drievoet en misschien wordt het been niet meer zo goed als het was... Die ene dode broer krijgt nog steeds bloemen op zijn graf gebracht; hij is gelukkig hier in de buurt begraven – dan kan je nog eens met hem praten. En de andere had heel lange wimpers en dat stond zo mooi op zijn gestorven, wasbleek gezicht. God, wat zijn die broers levend en helemaal

en dichtbij te zien en wat is die man met de drievoet ver weg.

Juffrouw Leida heeft maar enkele menselijke zwakheden: het schijnbaar in trance wegnemen van reeds genoemde voorwerpen, de vijf kinderen moeten op de een of andere manier erg mooi gekleed gaan, en zichzelf wordt graag 'mevrouw' genoemd. Zij brengt het graag in gesprekken te pas: 'En toen zei die winkeljuffrouw – gunst Mevrouw, wat staat die jurk uw dochttertje faan, nee heus, Mevrouw, die moet u nemen, Mevrouw...' Ik heb er een soort van compromis op gevonden door 'Juffrouw Leida' te zeggen. Ik zou haar met alle plezier van de wereld ook Mevrouw willen noemen, maar van mij verlangt ze dat niet. Trouwens, Juffrouw Leida klinkt veel aardiger dan Mevrouw – mevrouwen zijn vaak te corpulent en hebben mannen, waarvan men precies weet wat ze doen, wat ze verdienen en welke hun vooruitzichten zijn. Ik geloof dat die man van juffrouw Leida niet veel vooruitzichten heeft. Het zal moeilijk voor hem worden met die drievoet, die vijf kinderen en Juffrouw Leida, die zo graag een Mevrouw wil zijn. Hoewel, wat 'manier van tak' aangaat, zou Juffrouw Leida vele mevrouwen een goed voorbeeld kunnen zijn. 'Manier van tak' is een kleine woord-variatie van haar op het door alle beschaafden zo gaarne gewenste, doch zeldzaam voorkomende gevoel voor tact. Het hangt samen met iets, dat op het juiste ogenblik geschieden moet. Op het juiste ogenblik lachen, huilen, een paar bloemen bij de hand hebben, een paar woorden, maar de juiste woorden – op het juiste ogenblik zwijgen kunnen.

Dat kon Juffrouw Leida's medehelpster, Frau Frieda, nu niet. Eigenlijk was Frieda uit Westfalen, beter gezegd uit Holzminden, Juffrouw Leida's 'Vorgesetzte'. Frieda was huisbewaarster bij me. Ergens had ze ook nog een klein, Hollands, ongelukkig mannetje met een positie-tje, door

Frieda 'Taais' genoemd, en hiermede de onderworpen Thijs bijna bedekkend met schande door hem de naam van een courtisane te geven. Frieda uit Westfalen was eerlijk, vlijtig, rechtschapen en plichtsgetrouw. Ze noemde Juffrouw Leida 'de werkschter'. Ten slotte was Juffrouw Leida ook als werkster bij me gekomen – ik zag haar in het begin veel boenen en trappen doen en door Frieda gecommandeerd worden. Frieda braadde veel reuzel uit, keek me met trouw-Duitse, doch ver uit een breed gezicht uitpuilende blauwe ogen rechtschapen aan, liep zwaar met enigszins naar binnen gekromde benen en deed altijd haar 'Pflicht'. Overigens was Frieda een frisse nette vrouw – dat zei tenminste iedereen die bij me kwam: 'Waarom houd je die nette frisse vrouw niet en gooi je die onbetrouwbare slons er niet uit?' Maar ik kon de nette frisse vrouw nu eenmaal niet uitstaan – ze had geen manier van tak, ze ging ostentatief stofzuigen wanneer ik juist iets prettigs wilde doen – naar de wolken kijken of lezen of niets doen (denkelijk om het nutteloze van mijn bestaan te demonstreren). Ze liet het expres uitkomen, dat juffrouw Leida een paar kousen van me weggenomen had – ze vroeg streng: 'Zaaïen die kouschen van uw, Mefrau?' Per ongeluk zei ik ja. God, wat was die Frieda uit Westfalen eerlijk 'entrüsted' en triomferend: 'Baai die werkschter in de tasch gefunde – wenn man nur zu seinem Heiland betet, da heb ik altaid vertrouwen in, die bringt alles an das Licht.' Aldus de Heiland tot een soort hemelse rechercheur makend, verried Frieda op deze manier Juffrouw Leida. Juffrouw Leida glimlachte zacht en zei, dat ze die kousen had willen stoppen voor me. Het waren helaas nieuwe kousen – er was niets aan te stoppen. Juffrouw Leida en ik werden samen verlegen voor de rechtvaardige Frieda. Juffrouw Leida had de vorige dag nog gehuild omdat ik huilde – echt dikke tranen – ik huilde om de 'Ballade der Seeräuber', die voor de radio door Ernst Busch

gezongen werd. Ik ben soms sentimenteel, vooral wanneer ik er nog een beetje ander verdriet bij heb. Juffrouw Leida hilde zo beeldig mee – ze heeft zulk een mooi fijn gezicht en ze is een van de weinige mensen die huilen goed staat – ‘as ik soms zo’n lied hoor, denk ik ineens aan al me verdriet,’ zei ze vertalend wat ik zowat dacht. Juffrouw Leida hilde ook bij de door hemelse gerechtigheid teruggevonden kousen – Frieda uit Westfalen was eerlijker, plichtsgetrouwer, onuitstaanbaarder dan ooit. Vlak daarop ging ze reuzel uitbraden en heel hard trappen op en af lopen met dingen die rammelden, en Taais verwijten, dat hij zijn voeten niet geveegd had. Het speet me voor Taais, die ik graag mocht – hij was zo stil en bescheiden, en onwillekeurig neemt men het voor de verdrukten en ellendigen op. De arme Thijs mocht sinds zijn huwelijk niet meer voetballen en geen borreltje om de hoek gaan drinken – hij mocht alleen maar dat hele kleine positie-tje hebben en daar de centjes van bij Frieda brengen en Frieda spaarde ze dan op. Ik hoop, dat Thijs de moed zal hebben nog eens van haar weg te lopen. Eigenlijk gaat het in het leven onrechtvaardig toe – dat wordt zoveel gezegd – en ditmaal zeiden mijn familieleden en kennissen het weer heel vaak: ‘Nu wil je die keurige frisse vrouw uit haar betrekking doen, omdat ze zo eerlijk is en geen kousen steelt, en nu krijgt dat diefstichtige mens nog een betere betrekking op de koop toe – je bent ook niet wijs.’

Ik geef het toe – ik ben niet zo heel wijs. De keurige Frau Frieda werd vlug hierna opgezegd om een onbeduidende reden, maar eigenlijk wegens gemis aan ‘tak’ en Juffrouw Leida werd een soort externe huisbewaarster, goed gezien werd ze alles bij me. Ze bracht haar kinderen als hulp mee – helemaal gratis, zelfs de kleintjes van vijf en acht jaar stonden eieren te kloppen in de keuken. De oudste paste mijn japonnen aan. Juffrouw Leida was enigszins te vroeg getrouwd – ze had moeten trouwen, vertrouwdde ze mij

schuchter toe – zo kwam het dat ze met drieëndertig er als de beeldschone zuster van haar vijftien- en zeventienjarige dochters uitzag. Het ras van de man met de drievoet scheen niet zo nobel te zijn als het ras waar Juffrouw Leida uit voortkwam – wanneer ik de thans zo gewaardeerde en moderne rastheorieën ook eens mag aanbrengen. De kinderen hadden ordinaire gezichtjes en ordinaire stemmetjes. Juffrouw Leida sprak verrukkelijk zacht – het leek of ze alles aaide, de grond, de trappen, haar kinderen en mijn kinderen. Ze liep zonder enig geruis. Ze deed soms iets met ‘Karo-lien’, zodat de woning naar een armen-ziekenhuis ging ruiken – ze ging erg kwistig met het goedje om, dat creoline bleek te zijn – ‘voor de frissigheid en omdat mevrouw zo’n hekel aan de stofzuiger heeft – ’t is ook een zenuwegeluid.’ Het werd helemaal een beetje armenhuis bij me op een gezellige manier. Mijn deftige kennissen kwamen niet meer bij me, dat had ik dus ook al aan juffrouw Leida te danken. Er werden veel flensjes gebakken, litersgewijze ‘Gazeuse’ gedronken. De trappen glommen niet meer erg. En als de kinderen nu eens zondags niet op straat konden, omdat ze geen hele schoenen hadden, kwamen ze vlug bij me voor de gezelligheid. (Mijn maat schoenen paste hun niet.) Het huis stond altijd vol bloemen – op de gangen, op mijn atelier – overal. Het was een alleraardigste attentie van Juffrouw Leida en haar kinderen – zaterdags kreeg ik dan de rekening van de bloemenman. Met die schoenen was vaak iets naars aan de hand – de schoenen, de huisbaas, Het Steun – deze woorden spraken Juffrouw Leida en haar kinderen uit, of ze de apocalyptische onheilen op wilden noemen.

De kinderen werden door mij ‘uitgetekend’. Dat spaarde me ook weer modellen. Ze zaten doodstil met hun ordinaire gezichtjes voor me. Ze spraken allemaal over filmsterren, ze wilden allemaal filmster worden, zelfs het jongste, dat met vijf jaar nog niet goed spreken kon. Bij de geboorte

van dat kind scheen iets gebeurd te zijn, iets geheimzinnigs en duisters, waar Juffrouw Leida even op zinspeelde. Wanneer ik één van die kinderen tekende, zong Juffrouw Leida zacht en melodieus en treurig iets over smart – tranen – afscheid en liefdesleed. Het was met de vijf kinderen en Juffrouw Leida samen rustiger en stiller in huis dan 't met de oprechte, vreselijke Frieda ooit geweest was. Er stond altijd koffie op – het rook naar armen-ziekenhuis en bloemen en koffie.

Toen kwam Het Steun... Het Steun was iets tussen heer en man in. Juffrouw Leida was er plotseling niet meer – de kinderen waren ook ergens verborgen naar het scheen. Van Het Steun kreeg ik het soort uitbrander, dat ik me nog van boze leraren en beledigde ooms en tantes herinner. Ik had iets aan Het Steun moeten opgeven, geloof ik, dat Juffrouw Leida verzuimd had. Ik had me ook strafbaar gemaakt, zei Het Steun. Iedereen had zich strafbaar gemaakt, Juffrouw Leida vooral en dat nog wel bij een Mr. in de rechten aan huis. De Mr. in de rechten was ook strafbaar, heel erg zelfs – want zo iemand behoort dat toch te weten, verweet Het Steun. En misschien omdat ik zo passief bleef en een beetje recalcitrant, net als vroeger bij de tantes en leraren, speelde Het Steun zijn laatste troef uit: 'Die vrouw schijnt nog wel te deugen,' informeerde Het Steun vals, 'maar de man...' Er kwamen echt veel stippeltjes achter het woord 'de man'. En zoals vroeger op school had ik lekker een antwoord bij de hand, ik zei: 'De man is ziek, die loopt aan een driepoot en heeft trombose.' Aan een driepoot loopt ie,' beaamde Het Steun langzaam, 'maar niet in het ziekenhuis – ha-ha-ha, het ziekenhuis is goed, die hebben u er ook tussen genomen. Hij loopt aan een drievoet,' herhaalde Het Steun treiterig langzaam, 'hij is werkelijk lelijk neergesmaakt geworden – bij die roofoanval, gelukkig maar – een zware jongen.' 'Hoeveel heeft hij?' vroeg ik tam. 'Nog twee jaar te goed,'

antwoordde de man met een diepe plechtige stem, 'zeven jaar bij elkaar.' Alle gezelligheid is nu verdwenen. Juffrouw Leida loopt aldoor te huilen, ze werd zo graag 'mevrouw' genoemd – ze kleepte haar kinderen overdreven keurig aan. Het was alles zo netjes en goed in elkaar gezet – een arme vrouw met vijf kinderen met een man in 't ziekenhuis – slachtoffer van zijn beroep, zo te zeggen, een man met een driehoek. Ik durf haast niet meer te vragen: 'Hoe gaat het met uw man?' Zó iets eenvoudigs kan je al niet meer vragen. Soms is het werkelijk pijnlijk achter de waarheid van sommige dingen te komen. Ik wou dat die onzalige man van Het Steun toch maar zijn mond had gehouden. Maar Het Steun schijnt nu eenmaal geen 'manier van tak' te hebben...

Lange tijd had ik me No. 01010 voorgesteld als een soort materialisatie die zich aan een driehoet voortbewoog. De driehoet zag ik overduidelijk, doch de verschijning had hetzelfde contourloze en onwezenlijke dat foto's van geesten kenmerkt. De vrouw van No. 01010, die in samenwerking met haar dochters de gecompliceerde betrekking van werkster, kokkin en dame-huishoudster bij me had waargenomen, wist het al die jaren te verheimelijken dat haar man bij andere nummers zat. Het was een mooie zachtzinnige vrouw die vol medegevoel en met trillende stem van tijd tot tijd iets over haar arme zieke man verhaalde, die zo'n lelijke val tijdens zijn werk had gedaan uit een tweede verdieping en zich nu nog slechts moeizaam aan een driehoet voortbewegen kon, ver weg in een ziekenhuis. Wel verwonderde het me soms, dat juffrouw Leida, die zich het liefst dame-huishoudster noemde, zich nog kon herinneren welke jurkjes haar oudste dochters hadden gedragen toen ze drie waren en uiterst gedetailleerde beschrijvingen kon geven van familie en kennissen uit haar eigen prille jeugd, daarentegen het uiterlijk, de manieren, de levenswijze van haar echtgenoot in die onduidelijke vaagheid liet zweven, die tot bovengenoemde vergelijking met de geesten van afgestorvenen aanleiding gaf. Alleen over die driehoet raakte ze niet uitgesproken: 'As een klein kind, dat schaatse mot lere, sukkelt hij achter die houte galg... as t-ie nou nog aan een nette stok kon lope... maar dat houte ding is zo erg... om er de zenuwe van te krijge. En dat alles door een vuil smerig ongeluk bij zijn werk..., mot ie nou achter een driehoet gaan. En zo'n lange knappe vlugge man dat ie was... Een jaar voor de val hadde we juist zo rijk onze kopere bruiloft gevierd, percies as soms zo'n fuifie bij u met stukkies kaas.'

‘Stukjes kaas?’ vroeg ik lichtelijk verbaasd, kaas nog steeds als een goed zuivelprodukt beschouwend, maar niet als een middel tot uiting van hoogste feestroes. ‘Nou, ik bedoel bij borrels, met augurkies en kersausies, weet u wel, voor de here, en we hadde Voorburg en avvekaat en Samos voor de dames.’ Goeie help, Samos, dacht ik. Maar die Samos was al weer lang geleden en juffrouw Leida vertelde in een soort van betovering verder: ‘We hadde een zaal met echte kelners en happies vooruit, weet u wel, zoas u wel ’s van Bagatelle, met allemaal vissies, ook van die rooie die zo vlug gaan stinke; voor alles had me man gezorgd, een heel dinee met kippe en rosbief en ijs en fruit en alles wat je maar hebbe kan... gut wat een mooie tijd was dat. Dientje heeft nog een fantasie-dansje gedaan, zo mooi as een engel, precies as u ze wel ’s bij Tusinski ziet danse – dans mevrouw eens voor, Tini.’

En Tini danste werkelijk niet onverdienstelijk op de radio – wie danst er niet verdienstelijk op zijn vijftiende jaar, tenzij men aan vetzucht of een ander euvel lijdt? Tini zou dan ook danseres worden, volstrekt geen dienstbode en zelfs geen dame-huishoudster zoals haar aangenaam-vertellende moeder bij tijden was. Dat kon men ook haast niet verlangen van een kind, wiens vader grote joyeuse feesten placht te geven, toen de bouwvakken nog zo voordelig waren: ‘Me man kon zo te zegge van alles; zijn eigelijk vak was het bouwvak, maar wat zijn oge zage, deeje zijn hande.’

Edoch, eens scheen hij met handen noch benen raad geweten te hebben of wellicht hadden de ogen niet goed gezien. De heer van ‘het’ Maatschappelijk Steun vertelde me alles zonder dat ik iets gevraagd had, achter de deemoedige rug van juffrouw Leida om: de man die zijn leven in schoonheid en vreugde met de zijnen wist door te brengen en van een kopen bruiloft een delicaat feest te maken, had bij een inbraak helaas een misstap gedaan in de volle betekenis van

het woord en was bij die gelegenheid niet alleen zwaar verwond doch ook 'geknipt' zoals de vakterm luidt, en dat was erger – met een drievoet thuis bij vrouw en dansende kinderen zou het leven altijd plezieriger geweest zijn dan met een drievoet in het verblijf, waar men als nummer onder andere nummers verkeert.

En juffrouw Leida die eerst zo prettig van vrolijke feestge-
neugten had verteld begon bitter te wenen, toen ze achter de
deur afgeluisterd had wat de rechtvaardige heer des Steuns
over haar man mededeelde. De Steunende Engel der Wrake
verwensend kostte het mij de grootste moeite juffrouw
Leida enigszins te kalmeren door haar te zeggen dat het hele-
maal niet zo erg was alles en de onaangenaamste mensen
met afschuwelijke humeuren en lelijke karaktertrekken
alleen uit de gevangenis bleven omdat ze geld of verstand
genoeg hadden, en vaak met hun boosaardigheid meer
kwaad aanrichtten dan alle inbrekers ter wereld ooit konden
doen. En wat men zo al meer in zulk een precair geval zegt.
Ook over de Eer moest ik iets beuzelachtigs verzinnen, want
juffrouw Leida meende dat zij en haar kinderen, waarvan er
juist vier aanwezig waren, allen hun Eer verloren hadden –
en het was een gehuil om niet te harden, want al de kinderen
brulden in koor mee, toen ze van de Verloren Eer en de
Gevangenis en die arme, arme Vader aan de Drievoet moes-
ten horen. Ze hadden man en vader bijna vergeten (het glo-
rieuze bruiloftsfeest was al tot legende geworden), misschien
was de komst van de heer van het Steun dus nog niet hele-
maal zonder vrucht geweest: ze zouden hun man en pa
direct schrijven beloofden ze snikkend; ze hadden in geen
half jaar iets van zich laten horen, want het was zo vreselijk,
als je op de envelop alleen maar mocht schrijven: Aan No.
01010, in plaats van: Aan de Heer Flesman, of De Wel-
Edele Heer Flesman (zover had 01010 het al eens gebracht
ten tijde van het heugelijke koperen bruiloftsfeest). 'U hoeft

niet meer te zeggen dat ik dame-huishoudster ben, zeg u maar gewoon de werkster,' aldus wilde juffrouw Leida zichzelf ineens degraderen vanwege de geopenbaarde Schande – immers een familieschande... Een echte zelfkastijding, want ze was dol op het vreselijk compromis-woord dame-huishoudster.

Nu de voorstelling van de contourloze materialisatie van No. 01010 plotseling voor mijn geestesoog verdwenen was, kwam in plaats daarvan die van de Inbreker. En mijn verbeelding ging zich bezighouden met dit stellig de fantasie prikkelende begrip. Duistere perspectieven openden zich: de wereld van de misdaad lag om zo te zeggen vlak naast mij. Het was dan ook een voor de gewone burger niet minder dan sensationeel geval: moge hij voor vakmensen als juristen een alledaagse verschijning zijn, ikzelf had nog nimmer persoonlijk contact met een inbreker gehad en plotseling bleek deze op het innigst met mijn argeloze huishouding verbonden via mijn dame-huishoudster. Wellicht door deze associatie met mijn zachtaardige en eerzame dame-huishoudster moest ik onmiddellijk denken aan de gentleman-inbreker.

Van een gentleman behoefde ik me niet een voorstelling te maken: ik had er wel een stuk of drie echte in mijn leven gezien; maar van een moderne inbreker had ik een fantastische visie, als modern mens minder aan Lombroso ontleend dan wel aan detectiveromans en vooral aan de film. Ik herinnerde me de elegante heer met het Stetson-Hat-gezicht, de op de hachelijkste ogenblikken steeds uitnemend geklede dandy met de beminnelijke, hoewel ietwat slome, doch voor de filmkenner veelzeggende glimlach en de onnavolgbare trage geste waarmee hij het woord 'cigarette' begeleidt op het moment dat achter zijn ondoordringbare voorhoofd bliksemsnel een ingenieuze inbraak tot in de finesses wordt uitgewerkt. Maar ook de geweldenaar van het krachtpatser-

type met het Neanderthaler uiterlijk, en nochtans met een tedere sentimentele ziel begiftigd, bekoorde mijn ietwat verkitschte fantasie.

De brieven van 01010 wezen enigszins in de richting van het Stetson-Hat – althans enkel grafologisch beschouwd: ze waren met een kalligrafische kantoorhand geschreven; ik dacht eerst dat iemand van het gevangenispersoneel deze model-epistels voor 01010 gepenseeld had. Doch dat was een vergissing; juffrouw Leida begon al weer te huilen: 'Ogutnee, me man was altijd zo geleerd, kunt u aan zijn schrift zien zietuwel; hij kon van alles, ook zijn talen hoe heet het ook weer zo'n mooie taal voor iedereen, Esperanzia geloof ik. God zal het u lonen dat u an een arme gevangene denkt en brieven an hem schrijft,' voegde ze er – plotseling godsdienstig geworden – aan toe. De arme gevangene schreef echter zulke monotone brieven dat de correspondentie dreigde in het niets te verlopen, wyl mijn reeds genoemde verhitte en verkitschte fantasie iets heel anders verwacht had:

'Met Dank voor U vriendelijk schrijven deel ik beleefd mede het mij reeds beter gaat en ik aan de stok reeds goede vorderingen maak, zodat ik binnenkort zo de Heer wil zo goed als genezen alleen met een stuk onder mijn voet en stijfgebleven in de Maatschappij terug mag keren bij mijn geliefde Vrouw en Kinderen en Hoop een ander Mens te worden en mijn Leven te beteren.

Met de meeste Hoogachting
Uw dw. dn.
J.F...n'

De stippeltjes moesten denkelijk het verdwijnen uit de maatschappij voorstellen, een werkelijk goed gevonden aardige symboliek.

Op een dag werd me het bezoek van een heer aangekon-

digd, die zich op een zonderlinge manier had aangediend. 'Zeg U maar dat J. Ef er is,' zou hij gezegd hebben. Helaas was juffrouw Leida met haar kinderen verdwenen, omdat ze niet over de Verloren Eer heen kon komen; ik zou dan goed voorbereid zijn geweest door een familiaar: 'Daar is onze Man en Pa om u te spreken.'

Een reusachtig grote dikke vriendelijke heer stond moeizaam op, toen ik nog piekerend over de naam Ef binnenkwam. Zelden ben ik zo teleurgesteld geweest over het uiterlijk voorkomen van een medemens, waarvan mijn fantasie zulk een sprekende voorstelling had gemaakt. Er was geen enkele nette branche op het gebied van handel, nijverheid en zelfs kunst waar het type van die heer Ef niet te vinden ware geweest. Sommige beursheren, graanhandelaren, notarissen, nieuw-zakelijke architecten en schrijvers leken op de heer Ef als tweelingbroeders. Niets van de geheimzinnige dandy met het achteloze elegante gebaar.

Later merkte ik dat alleen de Stetson er was, maar een Stetson Hat alleen, hoe soepel en kostbaar ook, doet het nu eenmaal niet. Niets ook van de griezelerwekkende beestmens met de oerdierkaak – alleen het lage voorhoofd was aanwezig – doch evenmin als een Stetson de dandy maakt, maakt een wat laag uitgevallen voorhoofd de Beestmens. Wel was zijn welgedane goedmoedige verschijning bijna een reclame voor ons Hollands gevangeniswezen.

De hoofdzaak was het pak: het stond stijf van nieuwhed. 'Ik heb altijd van kwaliteit gehouwe,' zei de heer F., 'goeie kwaliteit is je ware. Ik heb me van top tot teen weer bij Nieuw-Londen late aankleje en kijk nou 's wat er hier staat: Ontvangen van de WelEdele Heer J. K. F. Flesman de somma van vijftientig gulden. Nou ben je weer een WelEdele heer: as ze cente zien,' grinnikte de ex-gevangene met brede zelfvoldoening. Zijn kleine ronde zoete appelengezicht bovenaan het waanzinnig grote lichaam schudde van

plezier heen en weer. Het was het gelaat van een tienjarige jongen, volkomen glad, volkomen rond en volkomen onnozel. Het gelaat van een tienjarig kind op het logge lange lichaam van een veertigjarige man. Er was geen Dostojewskiaanse psychologie voor nodig om deze man te doorgronden.

Hij liet me alles zien: zijn handschoenen, zijn das, zijn schoenen en zelfs een tip van zijn sokken. Op deze manier kreeg ik de Stetson Hat ook te bewonderen; het was er een van negentien gulden. Toen hij me op zijn schoenen opmerkzaam maakte, betrok zijn kinderlijk gelaat: 'Oggut, dat is erg voor ons soort werk, ziet u wat een stuk ik onder die schoen mot drage... het is zo slecht voor het vak... ik hield altijd van mooi groot werk... ik ben niet voor kruimelen.' Op mijn belangstellende vraag hoe het dan toch gebeurde, vertelde hij bereidwillig dat hij toen reeds te zwaar scheen te zijn: 'Ik gaan de deur gewoon binne in die villa op klaarlichte dag en ik had heel aardig zaken gedaan, daar denk ik: ga nou boven achteruit weg, anders kunnen ze zien dat het 'werk' van F. is. Vroeger sprong ik van zo'n verdiepinkie of het een dansie was en daar tippel ik inene zo lelijk naar beneje. Risico van het vak hè. Dat kan de beste gebeure, maar ik was toen ook al iets te corpulent.' Van het hele relaas begreep ik eigenlijk alleen dat de heer F. lelijk gevallen was. 'Waarom op klaarlichte dag,' vroeg ik, 'gebeurt 'dat' niet altijd 's nachts?'

'Verzekeringswerk, zotezegge,' antwoordde hij vaag en op mijn dom-vragende blik legde hij geduldig uit: 'Ik heb veel aan verzekeringswerk gedaan.'

'Inspecteur?' vroeg ik, nog steeds niet erg op de hoogte van de situatie.

Er volgde een bijna onbeleefd gelach en verontschuldigend zei hij: 'U bent toch ook nog een groentje. Kijk es, daar heb u een poppetje en een plaatje' – daarbij wees hij

op het Tangfiguurtje en de Redon-litho, 'dat gaan u nou verzekeren, zegge me voor driehonderd, zegge me voor vijfhonderd, zegge me duizend; 't is maar onzin wat ik zeg, want dat benne maar prulletjes,' aldus met vakmansdédain mijn kunstschaten critiserend. 'Dan roep u mijn en zeg Jan, zeg u, breng dat weg en we delen samen. Mooi werk dat verhuizen, weinig risico: snappen ze je, dan heb je 't goed in consideratie genomen – of hoe heet dat ook – en eerlijk en onschuldig ook, je doet er geen mens kwaad mee.' 'En de verzekering dan?' vroeg ik, krachtens mijn burgerlijke moraal nog niet geheel overtuigd van de onschuldigheid van het 'werk'. 'Heb u ooit een verzekering gezien?' kwam prompt het niet voor tegenspraak vatbare antwoord. 'En iedereen krijgt te verdienen; zo'n verzekering verdient op zichzelf al genoeg hoor, van mense die nooit wat overkomt, en wie make gezellig de centjes op? u en ik, de jonge uit de onderwereld. Iedereen heeft gein an je, as je cente heb, en heb je dalles, dan ben je een stuk vuil in de maatschappij. Geef mijn de onderwereld maar hoor, nette gezellige mense met vrouwe en kindere. Alleen de verraaiers zijn tuig... 'k heb nooit de verraaiers gespeeld; toen ik met die gebroken poot lag, hebbe ze wat van we wille wete – niks gezegd hoor, nooit. Net effe voor ik dat ongeluk had, hebbe we de kopere bruiloft gevierd; Leida is een beste meid en ik gun haar een verzetje, ze kreeg alles uit de Bonneterie, zij en de kinderen, en wie maar even wat voorstelde in de onderwereld was erbij, tjonge wat een feest! Harmonica gehuurd en een komiek... een geinponum! Jammer dat ik u toen nog niet kon, u had erbij motte zijn.' Ook ik betreurde levendig dat ik deze Amsterdamse Dreigroschenoper niet had mogen aanschouwen.

Op mijn nieuwsgierige vraag waarom hij eigenlijk de nuttige bouwvakken voor het wel schokkende, doch met risico zwaar beladen onderwereldbedrijf had verwisseld, zei hij

bijna ongeduldig: 'Maar wat heb je nou aan de bouwfakke as er niet gebouwd wordt? Een mens wil toch vooruit komme in de wereld! Dat wil iedereen. Je krijgt je loon en je kunt ervan leven – maar een echt mens wil toch nog wat meer? En op een goeie dag word je werkloos, je loopt er met je vrouw en je kinderen arremoeiig bij, en er is niks waar ik met permissie meer de pest aan heb dan slecht in de kleren te zitte en margarine te vrete, en je hand op te houwe. En heeft eigenlijk gezegd niet elk verstandig mens daar de pest an? En daar maak ik zo langzaam aan kennis met de onderwereld en ik zit inene dik in de vrinde, allemaal aardige gozers, en ineens kom ik met twee rooie ruggen thuis. Ik kreeg de tranen in de ogen, zo blij as die Leida met me arme schapen waren; dat is een mooi gevoel, als je ziet hoe je met wat pegels die toch niemand mist je huisgezin gelukkig kan maken... Goed, ik ben er ook wel eens naast geweest, sof gehad... een brandkassie weggehaald, en hoe is een mens, ongeduldig en nieuwsgierig, me kameraden wilde zo graag wete wat erin zat en we stopte met de auto op een eenzaam weggetje, ik peuter het dingetje open; inene zoeklicht, veldwachters, twee jaartjes gebromd... Wie hebbe ons opgebracht: de veldwachters, wie ons veroordeeld: de rechters, wie een pleidooi van likmevesje gehoue: De avvekate, wie op ons moete passe: de cipiers, en wie was de baas van het spulletje: de directeur van de bajes, een heel net iemand waar ik goeie vrinde mee was. Maar wat moste nou al die mense beginne zonder ons, de jonges van de onderwereld? stempele moste ze zonder ons.'

Zo kreeg ik een heel nieuwe visie op een belangrijk deel van onze maatschappij, een eigenaardige sociologie, die rechters, advocaten, chercheurs, cipiers en onderwereld als een gemeenschap beschouwde, waarin de een de ander bestaansrecht verschaft; en ik wist er geen woord tegen in te brengen. De vier jaren opsluiting hadden bij de heer Fles-

man een woordenstroom ontketend, die bijna niet te stuiten was, een ware drang om veel te vertellen, die twijfel deed rijzen, waar de waarheid ophield en de fantasie begon. 'Ik heb met de deftigste families omgegaan en van menigeen weet ik, Jan Flesman, dat hun goud en zilver en diamanten ergens in een riviértje ligt,' en ik kreeg na deze raadselachtige openbaring enige klinkende namen te horen.

Langzaam kreeg de heer Flesman weer het geheimzinnige waas, waarin eens No. 01010 met een drievoet spookte. Namen van beroemde figuren uit de onderwereld – speciaal uit de transport- en verzekeringsbranche – die eens met dikke koppen in sommige dagbladen de hoofdpagina's versierd hadden, werden vertrouwelijk opgesomd als tot de intimi van de heer Flesman te behoren. Zulk een man was hij: hij had vrienden onder hoog en laag, en volgens hem bestond er tussen hoog en laag alleen dit verschil dat laag eerder de kans liep een mede-nummer van 01010 te worden dan hoog. 'Als u het nog eens in het nette probeerde,' zo deed ik een poging tot reclassering. 'U schreef zulke berouwvolle brieven, over uw vrouw en kinderen en de Heer en zo.' J. Flesman keek me medelijdend aan: 'Ochgutja, dat wordt graag gezien daarginds, hè,' legde hij op zijn enigszins lijkige manier uit, 'een tikkie confessioneel, dat staat mooi voor de geestelijke. Maar wat mot ik nou in het nette? Noem-u nou 's wat op in het echte nette – pampiertjes rondbrengen, oude klere ophalen, blokkies hakke? Dat kan u toch niet van iemand uit de onderwereld verlange, da's toch alles veels te min voor iemand als ik; duizende binnen d'r door mijn hande gegaan en met eerste klasse mensen te doen gehad. Alleen die beroerde poot van me, wat zal dat een last zijn in me werk... 'k mot nou voorzichtige dingetjes gaan doen, niks geen sportiviteit meer bij.'

Flesman schudde mismoedig en schier ontroostbaar zijn klein rond hoofd. 'U schrijft zulk een keurige hand, wanneer

u eens adressen ging schrijven,' probeerde ik nog eens, in een laatste zwakke overredingspoging, 'zulk fris rustig werk.'

'Eénvijftig de duizend,' riep Flesman bijna honend. 'Ten eerste,' begon hij ineens op zijn dikke vingers af te tellen, 'ik zit met een manke poot as een schlemiel bij me vrouw en kindere, die me d'r nou al op beginnen an te kijke, het nieuwtje is er gauw af; later zegge ze: daar is die mankpoot al weer, hebben zelf niet te vrete. Ten tweede: een mooi krasie of verhuizinkie, dan ben ik pa en WelEdele Heer Flesman (hij haalde de kwitantie van Nieuw-Londen weer te voorschijn), ik trakteer, alles piekfijn in de klere.' Ik wilde wat zeggen, maar hij liet me niet aan het woord komen. 'Ten derde,' zei hij langzaam en plechtig, 'geen mazzel gehad: huis van bewaring, zit niemand in de weg, wordt door niemand erop angekeke. Mijn ook goed. Maar niet het eerste, begrijpt u, niet nebbisch, dat is mijn eer te na, dat doet Jan niet meer. Of Nieuw-Londen of No. weet ik veel,' eindigde hij, blijkbaar het elegante herenmodemagaziin vereenzelvigend met alles wat goed, eervol en 'mazzel' was.

En moeilijk opstaande en naar zijn stok zoekend, gaf hij me een hand als een bereklauw, 'Bedankt voor de moeite en de eer van 't bezoek,' zei hij nog, langzaam de stoep afstrompelend – zijn volgende veroordeling tegemoet.

Het jongetje kwam wel opgewekt verwachtend tussen zijn ouders het terras opwandelen.

Welke ouders – welk een terras – welk een publiek! Ouders zó van Earl James, ‘the perfect Tailor’ weggelopen – zelfs de gezichten scheen de beroemde kleermaker erbij geleverd te hebben – zo conventioneel, schoon en wasachtig zagen de Paps en de Mams van Eelco eruit. Paps, Mams, Eelco? – Nieuwsgierige belangstelling op een deftig terras? – Moest het mij niet genoeg zijn waar te nemen, hoe de bekende nieuw-zakelijke-jongere-literator Roderik Houte in doodsbleke afgescheidenheid zijn aperitief ‘nam’, kon ik mij niet ermee tevreden stellen zelfs ook nog te aanschouwen, hoe de geziene acteur Waldemar Kleiman zijn beroemde glimlach ten toon spreidde, een glimlach die voor twintig jaar tweeëndertig zeldzaam gelijkmatige tanden vertoonde, nu echter een meerdere afwisseling bood door om en om een gouden en een vergeelde tand bloot te geven? – Maar waarom dwaal ik af over tanden en kunstenaars pratend, terwijl het een jongetje, Eelco genaamd, voorbeschikt is hier een rol te gaan spelen!

Een rol tussen andere rollen, een sprekende, levende, ja dominerende rol tussen stil spel. Want het publiek op het deftige terras muntte uit in deze moeilijke kunst. Men speelde nonchalante verveling, men ‘vertoonde’ voorgevende onverschilligheid en zeer matige deelname in de banale dingen des levens. En het speelde goed, het publiek daar. Het spel was ‘net écht’, wanneer ik het zo eens mag uitdrukken, haast nog beter dan dat van de officiële acteurs in de officiële schouwburg aan de overzijde van het terras. De uitstekend geklede heren en dames consumeerden hun Ali Baba-sorbets en andere fantastisch gedichte ‘specialités

de la maison' op afgetrokken vage onverschillige manier, ja, sommigen trokken er een gezicht bij, of het 'maison' haar verfrissingen met een of ander vergif had gekruid, een ondankbare en overdreven geste, om hun voornaamheid te accentueren.

Het jongetje was trots de verrukkelijke lentedag in een overjasje gehuld, dat op een laatste pagina van de herenkleding-naar-maat-prospectus voor jongheeren tussen drie en dertien jaar wordt aanbevolen. Ik keek onwillekeurig of er geen prijs aan het knaapje hing, zo kersvers afgeleverd en nieuw zag het eruit en zo vanzelfsprekend leek het mij, dat zijn schone wassen ouders hem zoëven in de Bonneterie gekocht hadden: 'Blonde jongheer, vijf jaar, prijs fl 135,50'!

'Zit je goed, Eelco?' vroeg hem zijn moeder afwezig, terwijl zij met ernstige belangstelling naar een dame keek, die om haar schouders een ietwat grootser zilvervos had gevlijd dan zijzelf.

'Ja,' antwoordde de jongen.

'Ja, Mams,' verbeterde hem zijn vader, 'met twee woorden spreken, Eelco.'

'Ja, Mams,' herhaalde het kind gedwee.

'Je mag je handschoentjes nu wel uittrekken,' vergunde Mams, 'maar niet met je voetjes trappen.'

'Neen, Mams,' zei het zeldzame kind geduldig.

'Wat wil je drinken?' informeerde de Paps, die zijn olieachtig glimmend haar correct naar achter geborsteld droeg en op onnavolgbare manier alle knappe dames aanstaarde, met zijn hoofd onbeweeglijk en ogen die al het werk moesten doen.

'Rooie Ranja,' wenste Eelco met kleine vrolijke stemverheffing.

'Dat is niet goed voor je maagje,' interrompeerde Mams, 'je krijgt een glaasje melk.'

De knaap kleurde even, maar schikte zich op bijna engelachtige manier in z'n lot, terwijl zijn zorgzame moeder nauwkeurig z'n ponyhaar rangschikte, dat een beetje in de war geraakt was. Zelfs de vis, of wat ervoor doorging, werd deze Eelco geweigerd, een instrument van hardgeel en groen gesprenkeld gummi door een man gedemonstreerd, die er met alle kracht op blies en het fabeldier voor de somma van tien cent reeds wilde afstaan.

'O, Mams, een fluitkikker, mag ik hem alstublieft?' smeekte het jongetje met een overslaand stemmetje. 'Ja, Mams?' voegde hij er nog wel de vereiste twee woorden bij.

'Ba, dat is vies,' stelde Mams vast, 'je kunt thuis toch met je Libertykameel spelen,' voegde zij er ietwat luider aan toe, 'of heb je al genoeg van je gestileerd kameel?'

'Neen, Mams,' ontkende de kleine heilige.

En nog eens onderzocht ik, of er werkelijk geen prijs aan hem hing. Misschien wel fl 490, — met passend antwoorden-mechaniek, volmaakt functionerend.

Ondertussen speelde zich op het terras het gebruikelijke fleurige gedoe af: haveloze mannen boden tijdschriften aan, waarvan de namen op een zekere levensblijheid wezen en de inhoud voor het vlug tevreden gestelde, naïeve gemoed der argeloze lezers sprak, die zich op het voorname terras bevonden. Een prettig verschijnsel, dat me leerde, hoe echte gedistingeerde deftigheid geenszins argeloze tevreden naïveteit des geestes uitsluit. Langgestrekte gestroomlijnde auto's reden af en toe aan en de kleine schooiers vochten erom de deuren open en toe te maken, om op deze manier een penning te verdienen.

Edoch — er scheen die dag iets met de penningskes te haperen. De lome lentedag had beurzen en harten traag gemaakt, en in plaats dat de jeugdige teleurgestelden zich op de schriële eigenaars der auto's wreekten, koelden zij hun spijtigheid — zoals dit meer gaat — op een totaal onschul-

dige, op het jongetje Eelco. Dit reeds toch al zo geplaagde, zwaar beproefde kind werd het mikpunt van de spot der kleine paupers. Nadat zij eerst onaangename aanmerkingen op zijn modieuze jas en buitenmodels mutsje gemaakt hadden, nam de aanvoerder, een jonge wilde met besmeurd gelaat en een gele en een zwarte schoen, de vrijheid op te merken: 'Meheir suipt mellek!'

En deze Eelco, die voortdurend lijdzaam met twee woorden geantwoord had, zonder een kik te geven afstand van rooie Ranja deed, zelfs het bovenmenselijke tot stand had gebracht, te verdragen, dat hem een fluitkikker botweg geweigerd werd – die heilige, engelachtige Eelco veranderde bij deze toch werkelijk onschuldige opmerking in een bezinningloze woestaard. Zijn 'mellek' en de consumpties van zijn ouders omgooiende stortte hij zich op het verbaasde jongmens, dat de grap had gemaakt. Het zachte gedweë jongetje met het pijnlijke regelmatige ponyhaar, het bezadigde jongeherenjasje en het keurige dwaze mutsje werd tot een jonge Viking. Zijn blauwe ogen fonkelden. 'Hier heb je 'mijnheer' en hier heb je 'melk',' krijste hij en trommelde met zijn kleine vuisten op het smoezelige gezicht van de veel grotere geheel verblufte jongen.

Dus het meheir en de mellek hadden deze uitwerking teweeggebracht. Eigenlijk had ik gemeend, dat de met gestileerde kamelen omgaande Eelco zich door het onesthetische 'suipt' zo van de wijs liet brengen. Maar mijnheer en melk?... Het terras zal vol mijnheren. En de Paps van Eelco, was dat geen mijnheer – op en top met Stetsonhoed, slobkousen en gouden vulpenhouder? – Wat mocht de kleine zachtmoedige Eelco in al deze lieden zo afschrikwekkend onaangenaam gevonden hebben, om zich door het 'meheir' tot razernij toe beledigd te voelen? – En melk? Onze nationale drank, het zuivelprodukt, waarvan ons goedmoedig verwijzend spreekwoord 'Melk is goed voor elk' zo plezierig

gewaagt. Waarom wilde Eelco geen mijnheer zijn, die melk tot zich nam?... Ondoorgroendelijke wegen der raadselachtige kinderziel!

Zij lagen beiden over de grond te wentelen, de voormalige heilige en de pauper. De Paps en de Mams keken in verstarde ontzetting toe, de wanhoop nabij. En langzaam kwam de man met de fluitkikkers aanslenteren, die op zijn kans had gewacht. Bij zijn fascinerend snerpend geblaas keek Eelco op en liet zijn vijand terstond los. In plaats van de karige tien cent werd de koopman in de algemene verwarring een kwartje in de hand gestopt.

Triomferend trok Eelco af, het kakelbonte ding vast tegen zich aanklemmend. De achterhoede vormden de volkomen vernietigde Paps en Mams, die zijn jasje en muts droegen...

In memoriam patris

Er sluipen mensen binnen, die in geen twintig jaar en langer meer 'over de vloer' kwamen. Hoe komen ze op deze stralende zomerdag plotseling aan pikzwarte rouwkleren en uitgestreken condoléance-gezichten, waar halen ze plotseling enige tranen vandaan? Ik wou dat ik ook huilen kon – het zou veel netter staan voor de familie. Je behoort te huilen, wanneer je vader gestorven is. En ik zou wensen, dat een wonder mijn wit linnen mantelpak roetzwart kon maken – iedereen heeft er afkeurend naar gekeken, zo treurig ze ook zijn. En sommigen van de naaste familieleden, die dus menen er het recht toe te hebben, vragen verwijtend: 'Heb je geen zwart om aan te trekken?'

Ik heb zwart om 'aan te trekken': een zijden avondjapon, die ik droeg toen Argentina danste als vuurwerk, als bloesems en serpentes – toen Goldoni's speelse 'Diener zweier Herren' over het toneel flitste – toen Grock een beetje argwanend en twijfelend en Hollands zich verbaasde: 'je méént het...?' Over die zwarte avondjapon kan men een shawl dragen, om het décolleté te verbergen en er aldus een rouwjapon van improviseren en het decorum ophouden – maar ik ga noch naar de schouwburg, noch naar een bal-masqué, doch naar het sterfhuis van mijn vader.

Wanneer ik huilen kon, zou alles veel gemakkelijker zijn – iedereen zou met bevrediging vast kunnen stellen, dat ik echt treurig was – en alles zou niet zo overduidelijk zijn voor ogen, die verblind worden door een tranenfloers. Er zijn tantes met gelegenhedsgezichten – het zijn de tantes uit mijn jeugd, ternauwernood veranderd. Hoe oud mogen ze toen eigenlijk geweest zijn? Ik heb altijd gedacht, dat ze

oeroud waren. Ze kijken even streng en kritisch naar mijn wit linnen pak als ze vroeger het ontbrekende befje van mijn matrozenblouse constateerden en de rok, die ze altijd te kort vonden. Mijn vader zou het niet kunnen uitstaan dat ze daar zo in het rond zitten; hij hield niet van zeurige, bejaarde vrouwen. Hij zou deuren en vensters ver openzetten; dat deed hij zelfs midden in de winter – vroeger. Vroeger, toen ik klein en kouwelijk en huiverig was. Ik begreep niet, dat iemand nergens bang voor was, zelden lachte, nooit huilde, streng was en precies om zes uur 's ochtends opstond, zomer en winter, de zondagen inbegrepen.

In gedachten ben ik op de stoel van mijn vader gaan zitten, voor zijn oud laag schrijfbureautje. Alle naaste en iets verdere familieleden maken tekens en gebaren, of ik iets verschrikkelijks heb gedaan – tot het neefje Flipje me haastig en ietwat geïndigneerd verklaart, dat het niet 'behoort': het lijkt voor de anderen, of ik geen piëteit bezit, legde hij uit van die stoel. Die stoel is nu taboe geworden. Ik sta een ogenblik op het punt, het neefje Flipje een draai om zijn rood doorschijnende oren te geven – maar op het juiste ogenblik valt me nog in, dat dát ook niet behoort, nu vooral niet.

Aan dat neefje Flipje hadden mijn vader en ik een gemeenschappelijke hekel. We mochten het al niet van zijn derde jaar af. Toen had het al van die onaangename fijne kroeskrulletjes, te hoog geplaatste aapachtige ogen en de brutale arrogantie van een drukke beursman; zelfs het beige jasje van zo iemand droeg het al op die tedere leeftijd. Ook kon het reeds op zijn vierde levensjaar de namen van alle postzegels opnoemen, het neefje Flipje, zelfs Venezuela kon het vlot uitspreken, een beetje door de neus en met heesachtige, onverschillige stem. Iedereen vond Flipje zo'n vlot bijdehand kereltje, behalve mijn vader en ik. Maar we mochten volstrekt geen kwaad van Flipje spreken – het is het

enige zoontje van de enige broer van mijn moeders kant. Hoewel – mijn vader zou niet kwaadgesproken hebben. Op zijn hoogst trok hij zijn ene mondhoek wat naar beneden wanneer hij iemand niet velen kon, waarbij hij op een zonderlinge manier de ongelukkige in kwestie bijna en profil over zijn schouder heen een ontevreden blik toewierp. Toch heb ik hem eens gedempt ‘mispuntje’ horen mompelen, nadat Flipje onze poes op onuitstaanbare manier op zijn snuitje had geblazen.

Mijn vader was vriendelijk, ja zelfs beleefd tegen katten en honden en dieren in 't algemeen. Hij ging bescheiden op een ongemakkelijke stoel zitten, wanneer de poes in zijn gemakkelijke lag te spinnen of te dromen of iets anders aardigs deed, waar dieren zo lief in zijn. Evengoed als de poes of de hond zou ik nu op zijn gemakkelijke stoel voor het bureau mogen zitten. Mijn vader was ook goedmoedig en beleefd tegen mensen geworden in zijn laatste levensjaren – juist mij ontving hij uiterst hoffelijk en vriendelijk met moeilijk bij elkaar gezochte zinnen, deze laatste tijd van zijn leven. Hij kon die zinnen niet meer zo zeggen als hij 't zelf wilde, zijn hersens weigerden na die bloeduitstorting – hij betreurde het en verontschuldigde zich. Hij was helemaal niet streng meer zoals vroeger. Hij begreep dat je 't koud kon hebben – en met een ontroerend onbeholpen gebaar wees hij je de beste plaats bij de kachel met zijn arme verlamde hand.

Hij kon glimlachen om herinneringen van heel vroeger, zelfs over mijn ontzettende rapporten. En ook huilen kon hij nu – maar dat was zo treurig, zo treurig – 'deze eens zo sterke mens met de gletscherogen, deze rots uit graniet te zien huilen. Hij hilde niet om zichzelf, had nooit geklaagd over zichzelf, al die jaren van ziek zijn niet – van half-verlamd-zijn niet. Hij was bang het anderen lastig te maken, in de weg te zijn – daarom hilde mijn vader toen zijn tijd

langzaam afliep. We hebben elkaar dan eindelijk ontmoet en begrepen, het bange, kouwelijke, vaak huilende kind van vroeger en de zieke, kouwelijke, soms wenende man, toen hij op 't punt stond de levensgrens te overschrijden.

Het neefje Flipje vult een lijst in met namen. Er zullen Namen meegaan in de volgrijtuigen van de eerste klas begrafenis. Namen van twintig jaar geleden, namen, die ik nooit gehoord heb. Namen, die allen in het zwart gekleed zullen gaan en naderhand aan een koffiemaaltijd zullen deelnemen. Wat heeft mijn dode vader met koffie te maken en met de namen van mensen, waar hij die zonderlinge blik voor had – met neergetrokken mondhoek de persoon in kwestie ontevreden opnemend – bijna en profil, over de schouder heen! Het neefje Flipje geeft mij, enigszins door de neus sprekend, op hese en arrogante toon de raad één van mijn japonnen met spoed zwart te laten verven. Bijna antwoord ik met het woord Venezuela en ik denk even aan postzegels.

Sommigen van de bezoekers willen nog even afscheid nemen: Dat is naar de kamer gaan, waar 'het' ligt. 'Het', dat voor enige uren in zware worsteling tussen dood en leven nog een mens was – het, dat voor enige jaren een blozend, een beetje eenzelvig stroef man is geweest. Een sterk rustig man, die naar goede sigaren, schoon linnengoed en een prettig soort leder geurde, dat denkelijk van zijn portefeuille of aktentas kwam – een man, die in het leven stond met import en export. De grote Rotterdamsche Courant en de Times, die hij netjes opgevouwen meebracht, roken naar trein, roet en reizen – heel anders dan de kleinere courant, die wij thuis lazen met alleen maar een vers drukkersluchtje.

Ik wil geen afscheid nemen – ik heb het al gedaan, die keer dat ook hij het koud had en weende – een ontmoeting en afscheid tegelijk. Ik kan geen afscheid nemen zo – achter de gesloten gordijnen en vensters trilt de zon, ik hoor de trams gaan en bloemenventers schreeuwen 'mooie rozen,

mooie rozen' – het zullen van die sterkgeurende donker-rode zijn – ze verwelken vlug op deze late warme zomerdagen. Eens is mijn vader ook door deze zondoordrenkte, late zomerdagen gegaan – een beetje ontevreden over de hitte, het stof en mijn laatste rapport, waardoor ik was blijven zitten op school. Zijn kantoor was koel en schemerig, dat stemde hem wel beter – 'het is mooi zomerweer,' zei hij zelfs, wanneer hij van de reis terugkwam in die wat duistere kantoorruimte, en het badwater al ruiste, terwijl hij nog vlug iets in orde maakte dat met import en export in verband stond. Wat moet het prettig geweest zijn voor een man in de kracht van zijn jaren op één van die late zomerdagen iets met import en export te doen te hebben in een koel schemerig kantoor, als het badwater al bijna klaar is.

Ik kan niet naar de kamer gaan, waar ze met zulke rare gezichten vandaan komen. Ze kijken, of ze een spook hebben gezien of iets naars uit een wassenbeeldenspel.

O God, laat ze nu niets zeggen ten minste, laat ze geen domme woorden zeggen, sla ze voor een ogenblik met stomheid, God!

Het deed zo goed even aan mijn vader te denken, zoals hij met een al wat geel geworden strohoed op een late zomerdag als deze is, naar huis kwam... Maar God kan niet overal tegelijk zijn – bij de rode rozen die verwelken en de venters die ze verkopen, bij de zon die zo gloeiend achter de vensters brandt, bij de ziel van mijn vader en de vele anderen, die komen en gaan.

'Hij is weinig veranderd,' constateren de sterfhuisbezoekers, 'je zou menen, dat hij sliep, wanneer hij die doek niet over zijn kin had.' 'Moet jij hem ook niet nog eens zien voor het laatst?' vragen ze mij met een licht verwijt in hun stem, 'het is heus niets erg.' Er was een uitdrukking, die mijn vader bij hoge uitzondering gebruikte, wanneer de mensen hem te sentimenteel, zeurig of vervelend werden: 'Oud wijf,'

zei hij zowel van Flipje, die op zijn elfde jaar met alle geweld een soort schoentjes, pumps genaamd, bij zijn moeder wilde afdwingen, als van een tante die uitvoerig een sterfbed en daarmee in verband staande begrafenis had beschreven. Ik vind het een uitkomst 'oud wijf' te denken op dit ogenblik. Het houdt het huilen tegen. Wanneer ik nu huilen moet, zou ik me één voelen met de kleffe, zich in sentimentele treurigheid vermeiende sterfhuis-visite, alles is al zo zwart en warm en huilerig in de kamer – en ik moet niet huilen, omdat mijn vader gestorven is, maar om de mensen die op verkeerde ogenblikken verkeerde woorden zeggen.

Eigenlijk was het koele, nuchter oprechte wezen van mijn vader, waar ik me zo dikwijls aan gestoten heb als kind, een goed ding. Het is een goed ding, wanneer een man uit de winterkou 's avonds zo tegen zeven uur naar huis komt – hij ruikt nog naar kou en wind en mist – en wat stroef en teruggetrokken gaat hij aan tafel zitten. Hij krijgt zijn glas port en langzaam vouwt hij een courant open, een der juist genoemde grote, nieuw uitziende couranten, waarop wij niet geabonneerd zijn. Er is een atmosfeer van koele duidelijkheid om hem – hij heeft weinig woorden en rustige langzame gebaren. Ik ben klein en wou, dat hij wat meer zei. Ik zou graag willen vragen, of die port hem lekker smaakt en of ik ook eens zou mogen proeven – en waarom hij er een stukje kaas bij eet – zo iets gewoons bij zo iets bijzonders als port me lijkt te zijn. En of hij het prettig vindt zo lang over één bladzijde van een courant te doen. Het bevalt mij niet, dat hij vensters en deuren ver open heeft gezet, maar ook dát zou ik willen weten, waarom je in een kamer, waar het juist aangenaam warm is, zoveel kou binnen laat stromen – nog wel, wanneer je pas uit die kou komt. Eens heb ik het gevraagd – het hield me erg bezig – maar het antwoord stelde me niet erg tevreden: 'Dat is fris – wind en regen – ik houd van wind en water en alles wat fris is.' Hij

keek onze ruime kamer, waar de haard gloeide, met een blik rond, of hij in een klein benauwd hol zat. Zoals steeds was alles bij ons geboend en geschrobd en afgestoft – het kon onmogelijk onfris zijn in die kamer. En ik mocht volstrekt niet gedurende dat grimmige openzetten van vensters en deuren mijn altijd wat koude handen op de schoorsteen boven de haard warmen – dus er waren genoeg dingen, die me niet aanstonden. Doch er kwam een eigenaardige frisheid, om zijn eigen woord te gebruiken, met hem binnen. Die was in zijn doorzichtig blauwgroene ogen – maar dan op het koele af – op zijn zorgvuldig geschoren, gebruinde kaken. En na elke treinreis, hoe lang ook, waren zijn nagels als pas gemanicurd, glanzend met grote halve manen. De zwijgende manier, waarop hij naar mijn nagels keek, was afkeurend – er scheen altijd iets met mijn handen en vooral nagels te zijn, dat hem niet beviel. Soms verwaardigde hij zich de laatste enige bewerkingen te doen toekomen, doch er scheen niets anders op te zitten, dan ze zo kort mogelijk te knippen. Bij de manen schudde hij enkel zijn hoofd. Nog hoor ik de klemtoon waarmee hij de n van het woord schuieren uitsprak: ‘Goed schuieren en afdrogen – veel poetsen en wassen’ – alles met die overduidelijke n.

Schuieren, poetsen, wassen – wind, water, frisheid – zijn element. Geen hete, ontzettende beklemmingen, noch rare tranen-uitbarstingen of op sensatie beluste tantes en ooms met neefje Flipje. Neefje Flipje, die alles van begrafenissen afweet, van het deftigste begrafenis-instituut af tot de koffie-maaltijden en passende rouwkleren toe. Schande zouden ze ervan spreken, wanneer ze wisten, waar ik heen ging – wanneer die ooms en tantes, die trots hun verslagenheid nog kans gezien hebben om te vertellen, hoe goed het hun kinderen gaat – auto’s met chauffeurs, Marienbad, Arosa, kortom, wanneer die wisten, dat ik naar de plassen ga op de

sterfdag van mijn vader. Roeien in zijn element, water en wind, al het kleverige, benauwde en onechte weg laten waaien van mijn haren en handen en kleren, het zo gelaakte wit linnen mantelpak...

Er is een bepaalde tijd vastgesteld voor het niet bezoeken van schouwburgen (ook wanneer de stukken nog zo treurig en aangrijpend zijn) en concerten (zelfs de Fuga's van Bach). Dan komt er een overgangstijd, wanneer ik het grafkundige Flipje goed begrepen heb, waarin men desnoods een restaurant zonder muziek bezoeken kan. Daarna is plotseling de rouw voorbij – de rouw gaat voorbij, zoals alles.

Panta rhei, staat op een oude steen bij het stuk heide, waar ik eerst over moet voor ik bij de boten kom. Nooit heeft zó de heide voor me gegeurd: kruidig, bitter en sterk naar alle goeds dat de aarde in zich heeft. Panta rhei... Nooit heeft het water me zó koel en fris ontvangen. 'Dat is fris,' zegt een rustig, sterk man in de kracht van zijn jaren. Zijn stem is dicht bij me. De wint geurt naar late zomer. Wind en water – zijn element.